

Centrum vedecko-technických informácií SR, Bratislava

Mgr. Marcela Bieliková, Mgr. Tomáš Runa

**Vzdelávanie a rešpektovanie ľudských práv
v škole a v rodine**

Bratislava 2021

Obsah

ÚVOD	5
Právne vedomie mládeže	7
Znalosť konkrétnych práv definovaných pre deti	7
Znalosť dokumentu Dohovor o právach dieťaťa	10
Zdroj informácií o právach dieťaťa	12
Problematika ľudských práv vo vyučovacom procese	15
Postoje k ľudským právam	17
Porušovanie ľudských práv v školskom prostredí	21
Typy porušenia ľudských práv	21
Preferencia osoby pri riešení porušenia ľudských práv v školskom prostredí	26
Riešenie oznámeného porušenia práv učiteľmi	29
Spokojnosť s riešením porušenia ľudských práv v škole	31
Riešenie oznámeného porušenia práv rodičmi	34
Vzťahy v škole a v rodine	36
Prístup učiteľov	36
Prístup rodičov	38
Porušovanie ľudských práv v rodinnom prostredí	40
Typy porušenia ľudských práv	40
Preferencia osoby pri riešení porušenia ľudských práv v rodinnom prostredí	44
Spokojnosť s riešením porušenia ľudských práv v rodine	48
Názory žiakov na trestanie detí v rodine	51
Spolupráca rodiny a školy pri riešení porušovania ľudských práv	52
HLAVNÉ ZISTENIA	54
SÚHRN a ODPORÚČANIA DO PRAXE	59
LITERATÚRA	61

ÚVOD

Ludské práva vymedzujú postavenie človeka v spoločnosti, bez nich by človek nemohol žiť dôstojne ako plnohodnotná ľudská bytosť. Ludské práva sú zdrojom slobôd, spravodlivosti a mieru. Ich rešpektovanie zaručuje človeku a ľudstvu plnohodnotný rozvoj.

„Keď sú ohrozené práva jedného, sú oslabené práva všetkých.“

J. F. Kennedy

Nové chápanie dieťaťa ako aktívneho subjektu, jedinečnej a neopakovateľnej bytosti a nositeľa základných práv našlo svoje vyjadrenie už v Deklarácii práv dieťaťa, ktorá bola vyhlásená 20. novembra 1959. Konkrétne a záväzne bol 20. novembra 1989 v New Yorku prijatý **Dohovor o právach dieťaťa, ktorý vychádza z princípu najvyššieho záujmu dieťaťa. Ľudstvo je povinné dať dieťaťu to najlepšie, čo má. Jednou zo základných podmienok úspešného naplňania Dohovoru o právach dieťaťa je aj dostatok informácií o jednotlivých právach. Článok 42 zaväzuje štáty široko informovať o zásadách a ustanoveniach Dohovoru medzi dospelými, aj medzi deťmi. Dohovor o právach dieťaťa má vytýčené tri základné ciele:**

- potvrdiť deťom práva obsiahnuté v iných zmluvách pre všetkých ľudí,
- posilniť základné práva človeka s ohľadom na osobitosti a zraniteľnosť detí,
- vypracovať normy bezprostredne sa dotýkajúce detí.

Dohovor o právach dieťaťa sa opiera o tieto hlavné princípy: nediskriminácia, najlepší záujem dieťaťa, právo na život a vývin a rešpektovanie názoru dieťaťa¹.

Ľudské práva a slobody patria medzi základné piliere demokracie. Konceptia výchovy k ľudským právam je celospoločenskou záležitosťou tak, ako to vyplýva z dokumentov vydaných OSN v súvislosti s dekadou výchovy k ľudským právam. Vychádzajúc zo Všeobecnej deklarácie ľudských práv, z Deklarácie práv dieťaťa a z Dohovoru o právach dieťaťa má každé dieťa právo na rodičovskú lásku, vzdelanie a zábavu. Človek by sa mal snažiť, aby deti tieto práva mali. Výchova by mala vychádzať z cieľov sformulovaných v článku 29 Dohovoru o právach dieťaťa:

Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru sa zhodujú, že výchova má smerovať k:

- rozvoju osobnosti dieťaťa, jeho nadania, rozumových a fyzických schopností,
- výchove zameranej na posilňovanie úcty k ľudským právam a základným slobodám a tiež zásadám zakotveným v Charte OSN,
- výchove zameranej na posilňovanie úcty dieťaťa k rodičom, k vlastnej kultúre, jazyku, hodnotám, k národným hodnotám krajiny,

¹ Dohovor o právach dieťaťa, v znení zmeny článku 43 ods. 2 Dohovoru z 12. decembra 1995.

- príprave dieťaťa na zodpovedný život v slobodnej spoločnosti v duchu porozumenia, mieru, rovnosti pohlavia a priateľstva medzi národmi, etnickými, národnostnými a náboženskými skupinami a osobami domorodého pôvodu,
- výchove zameranej na posilňovanie úcty k prírodnému prostrediu.

Definícia pojmu výchovy a vzdelávania k ľudským právam bola po prvýkrát zverejnená v správe generálneho tajomníka OSN na 52. zasadnutí Valného zhromaždenia OSN v roku 1997. Výchovu a vzdelávanie k ľudským právam definujeme ako proces výchovy, pokus o rozšírenie informovanosti zameraný na vytváranie všeobecnej kultúry spomínajúcej ľudské práva prostredníctvom vštepovania vedomostí, zručností, ako aj formovania postojov, ktoré sa zameriavajú na:

- zvýšenie rešpektovania ľudských práv a základných slobôd,
- úplný rozvoj osobnosti a ponímanie ľudskej dôstojnosti,
- propagáciu porozumenia tolerancie, rovnosti šancí a priateľstva medzi národmi, ako aj rasovými, národnostnými, etnickými, náboženskými a jazykovými skupinami,
- sprostredkovanie možností efektívne sa zúčastňovať na verejnom živote pre každého človeka.

Výchova a vzdelávanie k problematike ľudských práv sa považuje za základné právo a jednotlivé vlády členských štátov OSN spracovali národné plány, ktorých obsahom je:

- ochrana a rešpektovanie ľudských práv každého občana krajiny,
- hlásanie myšlienky nezávislosti, neoddeliteľnosti a všeobecnej platnosti ľudských práv,
- výchova a vzdelávanie k ľudským právam ako nástroj na dosiahnutie demokracie, udržateľného rastu, právnej spoločnosti, vonkajších životných podmienok a mieru, podporovanie znalostí a zručností na využívanie nástrojov a mechanizmov ochrany ľudských práv,
- podporovanie tvorby pedagogických dokumentov o problematike ľudských práv, preskúmanie a koncipovanie učebných materiálov určených na výchovu a vzdelávanie k ľudským právam,
- podporovanie tvorby analýz o trvalých, ako aj aktuálnych problémoch o problematike ľudských práv, ktoré vyústia do ich riešenia.

Výskum ľudských práv a práv dieťaťa v školskom a rodinnom prostredí sa realizuje v rámci dlhodobého monitoringu vzdelávania a uplatňovania ľudských práv a súvisí s napĺňaním priority III (Výchova, vzdelávanie, odborná príprava a výskum v oblasti ľudských práv) Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v Slovenskej republike. Cieľom reprezentatívneho celoslovenského výskumu výchovy k ľudským právam a právam dieťaťa v školskom a rodinnom prostredí je kontinuálne mapovať a analyzovať právne vedomie žiakov, zdroje informácií o ľudských právach (zastúpenie školy a rodiny) a úroveň spolupráce školy a rodiny žiaka pri výchove k ľudským právam, ako aj mieru participácie rodičov na výchove detí k ľudským právam a právam dieťaťa. Úloha súčasne poukazuje na nedostatky v dodržiavaní ľudských práv

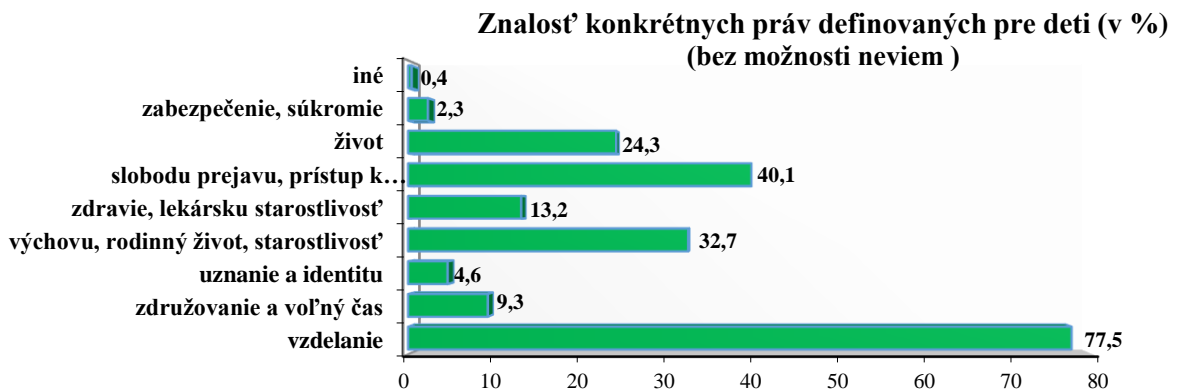
v prostredí školy, aj rodiny a získané výsledky porovnáva s predchádzajúcimi výskumnými zisťovaniami (roky 2007, 2009, 2012, 2014, 2016 a 2018) s cieľom načrtnúť vývojové trendy skúmaných javov. Veď jednou zo základných podmienok naplnenia Dohovoru o právach dieťaťa je dostatok informácií. Len tak je možné, aby sa myšlienky a zásady Dohovoru pretransformovali do každodenného života.

Právne vedomie mládeže

Znalosť konkrétnych práv definovaných pre deti

Zo súboru oslovených respondentov sme na otázku o všeobecných právach definovaných pre deti do veku 18 rokov získali 3 109 odpovedí, z nich bolo 2 940 konkrétnych práv dieťaťa, **40,3 %** respondentov na otázku **neodpovedalo**. Z konkrétnych odpovedí vyplynulo, že najznámejšími právami dieťaťa sú pre žiakov základných a stredných škôl **právo na vzdelanie, právo na slobodu prejavu, slobodu náboženstva a prístupu k informáciám, právo na výchovu, starostlivosť rodičov a rodinu a právo na život, lásku**. Medzi menej frekventované odpovede patrilo právo na zdravie a lekársku starostlivosť. Pod hranicou 10 % sa nachádzalo u respondentov právo na združovanie, voľný čas a kamarátov, právo na vlastnú identitu, dôstojnosť a uznanie a právo na zabezpečenie a ochranu. Žiaci vo svojich odpovediach spomenuli takmer všetky základné práva dieťaťa definované v dokumente Dohovor o právach dieťaťa. Prehľad uvedených konkrétnych práv (bez odpovede neviem) znázorňuje graf 1.

Graf 1

Poznámka: Súčet odpovedí presahuje 100 % pre možnosť uviesť viac odpovedí (bez možnosti neviem).

Rozdiely medzi súborom **žiacov základných škôl** a súborom **žiacov stredných škôl** poukázali na skutočnosť, že v oboch súboroch dominuje právo na vzdelanie a výsledky sú takmer identické. Pri práve na slobodu prejavu, náboženstva a prístupu k informáciám zaznamenávame prevahu u starších žiakov. a tak definovanie práva na slobodu prejavu uvádzalo 37,5 % stredoškôľakov a 33,9 % mladších žiakov. S malými rozdielmi vo vzťahu k typu navštevovanej školy respondenti definovali právo na život a lásku (ZŠ 34,3 %, SŠ 34,1 %) a právo na zdravie a zdravotnú starostlivosť (ZŠ 20,0 %, SŠ 23,3 %), právo na výchovu a rodinný život (ZŠ 29,8 %, SŠ 28,8 %) a právo na uznanie a identitu (ZŠ 3,6 %, SŠ 5,5 %). V ostatných právach sa prejavili výraznejšie rozdiely. A tak zatiaľ čo mladší žiaci výrazne častejšie definovali právo

na združovanie, voľný čas a kamarátov (ZŠ 11,2 %, SŠ 6,3 %) a právo na zdravie a zdravotnú starostlivosť (ZŠ 17,0 %, SŠ 7,3 %), u stredoškolákov sa objavuje v mierne vyššom percente právo na uznanie a identitu (SŠ 4,5 %, ZŠ 3,6 %) a právo na ochranu a zabezpečenie (SŠ 3,1 %, ZŠ 0,8 %). Výsostné miesto v definovaných právach žiakov základných aj stredných škôl malo aj právo na slobodu prejavu, náboženstva a prístupu k informáciám a tiež právo na výchovu a rodinný život, ktoré deklarovala približne tretina oslovených zo základných, aj zo stredných škôl (sloboda prejavu: ZŠ 33,9 %, SŠ 37,5 %, výchova a rodinný život: ZŠ 29,8 %, SŠ 28,8 %). Podrobné údaje uvádza *tabuľka 1*.

Tabuľka 1

Ľudské práva	Základná škola (%)	Stredná škola (%)
Neviem	8,8	12,0
Právo na vzdelanie	68,8	69,9
Právo na združovanie, voľný čas a hru	11,2	5,8
Právo na uznanie a identitu	3,6	4,5
Právo na výchovu, rodinný život a starostlivosť	29,8	28,8
Právo na zdravie a lekársku starostlivosť	17,0	7,3
Právo na slobodu prejavu a prístupu k informáciám	33,9	37,5
Právo na život	20,0	23,3
Právo na zabezpečenie, ochranu a súkromie	0,8	3,1
Iné	0,5	0,2

Pri porovnaní výsledkov skúmanej otázky podľa **pohlavia** sa ukázalo, že práva dieťaťa poznajú vo vyššej miere dievčatá ako chlapci (odpoveď *neviem*: chlapci 15,3 %, dievčatá 6,2 %), pričom percentuálny podiel u oboch pohlaví v neznalosti práv je viac ako trojnásobný oproti ostatnému zisťovaniu v roku 2018 (odpoveď *neviem*: chlapci 4,3 %, dievčatá 2,0 %).

Podľa **typu školy** to boli predovšetkým starší žiaci, žiaci stredných škôl, ktorí prezentovali výraznejšie nevedomosti o právach, v najvyššej miere druháci a prváci v stredných školách (odpoveď *neviem*: ZŠ: 7. ročník 11,5 %, 8. ročník 9,2 %, 9. ročník 6,5 %, SŠ: 1. ročník 13,4 %, 2. ročník 13,6 %, 3. ročník 9,7 %). Komparácia konkrétnych typov škôl ukázala, že najviac neznalosť deklarovali žiaci stredných odborných škôl, o niečo lepšie sú na tom gymnazisti a najnižšia miera bola zistená u žiakov základných škôl (ZŠ 8,8 %, SOŠ 13,1 %, G 9,9 %).

Veľké rozdiely boli zistené pri odpovediach podľa **kraja**, kde odpoveď *neviem* uvádzali najviac žiaci v Trnavskom (27,4 %), Bratislavskom (12,0 %) a Trenčianskom kraji (11,5 %), najnižšia miera u žiakov bola v Nitrianskom (4,3 %), Košickom (4,8 %) a Banskobystrickom kraji (6,5 %).

Pri premennej **veľkosť bydliska** neboli zistené také výrazné rozdiely ako pri krajoch, percentuálny podiel respondentov, ktorí nepoznajú práva sa pohyboval od 8,2 % až po takmer 14 % (do 2 000 obyvateľov 13,5 %, 2 001 – 10 000 8,2 %, 10 001 – 50 000 10,0 %, 50 001 – 100 000 8,4 %, nad 100 000 12,6 %). Je potrebné brať do úvahy to, že odpoveď *neviem* pravdepodobne neoznačovali len žiaci, ktorí nepoznajú žiadne práva, ale aj tí, ktorých téma ľudských práv momentálne nezaujima, resp. sú k nej zatiaľ ľahostajní.

Analýzou konkrétnych práv bolo zistené, že sú to žiačky, ktoré vo väčšej miere poznajú jednotlivé práva. Ani pri jednom práve nemali chlapci vyšší percentuálny podiel ako dievčatá. Približne tri štvrtiny žiakov a žiačok v Trenčianskom, Nitrianskom a Prešovskom kraji prezentovalo právo na vzdelanie, v Košickom kraji to bolo dokonca takmer 80 % (79,6 %). V Trnavskom kraji prezentovala právo na vzdelanie len polovica respondentov (55,3 %), čo je zo všetkých krajov najnižší podiel. Žiaci v Banskobystrickom kraji dosiahli najvyšší podiel v troch oblastiach práv zo všetkých krajov – právo na slobodu prejavu (43,3 %), právo na výchovu, rodinný život (37,8 %) a právo na zabezpečenie (5,0 %). Právo na združovanie a voľný čas uvádzali najviac žiaci v Bratislavskom kraji (15,8 %) a v tomto kraji bol zistený taktiež najvyšší podiel žiakov, ktorí deklarovali aj právo na zdravie (21,2 %). Podobne ako v Bratislavskom, tak aj v Žilinskom kraji žiaci zaznamenali najvyšší podiel v dvoch oblastiach, konkrétne v práve na život (35,2 %) a v práve na uznanie a identitu (9,3 %). Na druhej strane, žiaci v Trnavskom kraji dosiahli až v štyroch z osem oblastí práv najnižší percentuálny podiel znalostí. Okrem spomínaného práva na vzdelanie je to aj právo na výchovu, rodinný život (17,9 %), právo na zdravie (3,4 %) a právo na združovanie a voľný čas (2,8 %). Opýtaní z miest do 50 000 obyvateľov najčastejšie uvádzali znalosť práv zo štyroch oblastí – právo na vzdelanie 73,8 %, právo na život 25,0 %, právo na uznanie a identitu 5,6 % a právo na zabezpečenie 2,8 %. Respondenti z najväčších miest nad 100 000 obyvateľov deklarovali v najvyššej miere zo všetkých skupín znalosť práva na výchovu, rodinný život (31,8 %) a práva na zdravie (15,2 %). Takmer 40 % (39,3 %) žiakov z menších miest do 10 000 obyvateľov v najvyššej miere volili právo na slobodu prejavu a žiaci z väčších miest do 100 000 obyvateľov právo na združovanie a voľný čas (18,2 %).

Na základe **porovnania znalostí konkrétnych práv dieťaťa u žiakov základných a stredných škôl v analyzovanom výskume (rok 2020) a vo výskumoch realizovaných v rokoch 2007, 2009, 2012, 2014, 2016 a 2018** možno konštatovať, že vo všetkých sledovaných rokoch sa na prvých miestach poradia objavilo **právo na vzdelanie, právo na slobodu prejavu a prístup k informáciám, právo na výchovu a rodinu a právo na život**. Podnetná sa javí skutočnosť, že tak ako v predchádzajúcich rokoch najčastejšie zdôrazňované právo je právo na vzdelanie, pričom v ostatnej vlne zisťovania zaznamenáva ešte mierne klesajúci trend. Podobná situácia je aj pri práve na život a lásku. Hoci právo na slobodu prejavu a prístup k informáciám dosahuje vysoké percentuálne zastúpenie, nedosahuje takú hodnotu ako pri predchádzajúcom zisťovaní. Výsledky skúmania celkovo potvrdili vysokú mieru informovanosti. Zatiaľ čo v roku 2007 nevedelo 14,4 % respondentov definovať práva dieťaťa a v roku 2009 to už bolo takmer 30 % (29,2 %), v roku 2018 to bolo len 3,4 % opýtaných. V súčasnom výskume absenciu vedomostí o konkrétnych právach dieťaťa potvrdil až každý desiaty oslovený, pričom oproti roku 2018 sa percento výrazne zvýšilo. Zistenia z aktuálneho roku potvrdili, že súčasní mladí ľudia síce disponujú pomerne veľkým objemom vedomostí, avšak narastá percento tých, ktorí deklarovali absenciu poznatkov o právach dieťaťa. Uvedené percento je ešte potrebné doplniť tými, ktorí na otázku neodpovedali (N=1 082/40,3 %). Aj to vypovedá o výraznej potrebe zintenzívniť výučbu ľudských práv, začleňovať ľudskoprávne témy do jednotlivých učebných predmetov a formovať tak správanie a postoje žiakov v konkrétnom živote.

Tabuľka 2

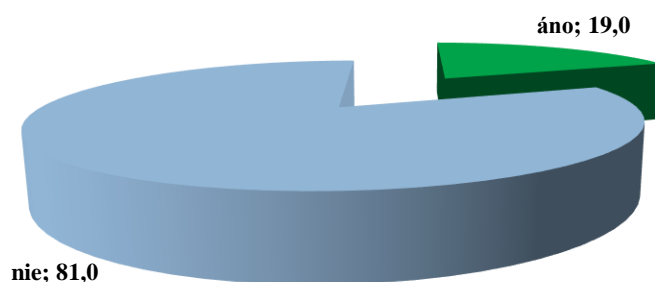
Práva dieťaťa	%							
	2007	2016	2009	2012	2014	2016	2018	2020
Právo na vzdelanie	53,8	70,5	45,5	65,0	65,8	70,5	74,3	69,4
Právo na voľný čas	18,5	10,3	15,1	15,1	9,6	10,3	9,2	8,3
Právo na uznanie a identitu	13,9	7,5	4,6	3,4	3,2	7,5	6,2	4,1
Právo na výchovu, rodinný život	35,4	40,7	24,3	31,1	32,3	40,7	31,6	29,2
Právo na zdravie a starostlivosť	14,7	16,4	10,7	13,5	16,2	16,4	16,7	11,8
Právo na slobodu prejavu	39,7	41,1	31,8	42,8	37,0	41,1	39,4	35,8
Právo na život	29,7	29,5	20,2	27,1	32,6	29,5	34,2	21,3
Právo na zabezpečenie, ochranu a súkromie	7,4	6,6	10,0	3,2	3,8	6,6	11,4	2,1
Neviem	14,4	8,5	29,2	8,4	10,2	8,5	3,4	10,5

Znalosť dokumentu Dohovor o právach dieťaťa

Z oslovených 2 687 respondentov nepozná Dohovor o právach dieťaťa väčšina oslovených, až 81,0 % žiakov a toto percento je dokonca výrazne vyššie ako pri ostatnom zisťovaní (rok 2018: 69,8 %). Znalosť dokumentu o právach dieťaťa potvrdilo necelých 20 %. Presný názov **Dohovor o právach dieťaťa** uviedlo **14,5 %**, čo je nižšie percento ako v roku 2018 (rok 2018: 19,2 %), **1,7 % žiakov** deklarovalo síce znalosť, ale **neuviedlo konkrétny názov a 2,8 % označilo iný dokument** o ľudských právach.

Graf 2

Znalosť Dohovoru o právach dieťaťa (v %)

Potvrdili sa štatisticky významné rozdiely pri komparácii na základe niektorých triediacich znakov, avšak pri premennej **pohlavie** boli zistené len minimálne rozdiely. Presný názov Dohovoru prezentovali viac dievčatá (dievčatá 16,3 %, chlapci 12,6 %). na druhej strane chlapci vo vyššej miere priznali neznalosť v tejto oblasti (chlapci 82,5 %, dievčatá 79,6 %), častejšie uvádzali aj iný dokument, resp. názov (chlapci 3,1 %, dievčatá 2,5 %).

Výraznejšie rozdiely boli zistené pri porovnaní podľa **ročníka**. Až štvrtina deviatakov vedela uviesť správny názov dokumentu, zatiaľ čo u druhákov v strednej škole to vedel len každý desiaty žiak alebo žiačka (ZŠ: 7. ročník 15,1 %, 8. ročník 13,1 %, 9. ročník 24,5 %, SŠ: 1. ročník 12,2 %, 2. ročník 9,9 %, 3. ročník 12,6 %). Na základe získaných výsledkov možno konštatovať, že žiaci zo základných škôl sa prezentovali lepšími vedomosťami, pretože stredoškóľáci vo vyššej miere priznávali absolútnu neznalosť Dohovoru alebo aspoň iného názvu/dokumentu (ZŠ: 7. ročník 81,1 %, 8. ročník 81,3 %, 9. ročník 70,0 %, SŠ: 1. ročník 82,9 %, 2. ročník 85,3 %, 3. ročník 84,9 %).

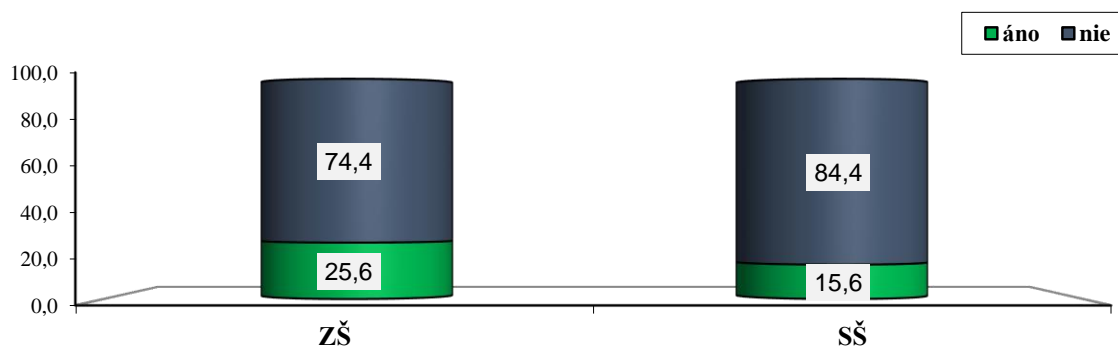
Znalosť Dohovoru o právach dieťaťa prezentovali v najvyššom počte (17,4 %) skúmaní žiaci z Trenčianskeho kraja, 3,0 % žiakov z tohto kraja uviedlo iný dokument o ľudských právach. Respondenti, ktorí vedeli uviesť presný názov dokumentu pochádzali vo vyššej miere z Bratislavského, Nitrianskeho a Banskobystrického kraja (BA 16,9 %, NR 16,8 %, BB 16,6 %). Zarážajúce sú vysoké percentá pri odpovedi, kde respondenti priznávali neznalosť Dohovoru (príp. iného dokumentu) a percentuálny podiel sa pohyboval od 76,5 % až do 87,3 % (BA 76,5 %, TT 87,3 %, TN 77,7 %, NR 76,6 %, ZA 83,8 %, BB 79,3 %, PO 86,2 %, KE 82,0 %).

Rozdiely podľa **veľkosti bydliska** ukazujú, že sú to žiaci z malých obcí do 10 000 obyvateľov a väčších miest do 100 000 obyvateľov, ktorí prezentovali najviac vedomostí o konkrétnom dokumente – Dohovore o právach dieťaťa (do 2 000 obyvateľov 13,5 %, 2 001 – 10 000 17,0 %, 10 001 – 50 000 12,4 %, 50 001 – 100 000 18,2 %, nad 100 000 11,7 %). Prekvapujúce je, že najvyššia miera nevedomostí akéhokoľvek dokumentu o právach dieťaťa bola zistená vo veľkomestách nad 100 000 obyvateľov (až 82,6 %), kde je predpoklad, že žiaci majú väčšie možnosti získania vedomostí vo výučbe, alebo aj iným spôsobom, ktoré veľké mestá ponúkajú. Treba ale dodať, že nevedomosť, podobne ako pri premennej kraj, bola vysoká vo všetkých skupinách. Rozsah pri premennej veľkosť bydliska bol od 77,7 % do 82,6 %.

Konkrétnu znalosť práv dieťaťa prezentovalo 25,6 % **žiakov základných škôl**, čo je opäť nižšie ako pri zisťovaní v roku 2018 (rok 2018 27,8 %) a len 15,6 % **žiakov stredných škôl**. Hodnoty v ostatnej vlně zisťovania sú za stredoškóľakov výrazne nižšie (SŠ: rok 2016 31,7 %, rok 2018 32,2 %, rok 2020 15,6 %). Zo súboru respondentov, ktorí konkretizovali presný názov dokumentu Dohovor o právach dieťaťa označilo 211/18,0 % mladších žiakov a 158/11,4 % stredoškóľakov. Iný dokument uviedlo 37/3,2 % opýtaných zo základných škôl a 35/2,5 % zo stredných škôl. Možno konštatovať, že v oboch podsúboroch prevažuje absencia znalostí. Výraznejšia je u starších žiakov, žiaci základných škôl, disponujú o niečo väčším rozsahom vedomostí o Dohovore o právach dieťaťa. U stredoškóľakov sú poznatky menej markantnejšie a menej oslovených tak volilo nielen Dohovor o právach dieťaťa, ale aj iný dokument o ľudských právach. Je zrejmé, že na nižšom stupni vzdelania sa výučba ľudských práv orientuje viac na legislatívu a základné dokumenty o právach dieťaťa. Na vyššom stupni vzdelávania sa pristupuje ku konkrétnym ľudskoprávnym témam.

Graf 3

Znalosť Dohovoru o právach dieťaťa - porovnanie ZŠ a SŠ (v %)

Na základe porovnania znalostí dokumentu obsahujúceho úplný popis práv dieťaťa u skúmaných žiakov **za sledované roky** možno konštatovať, že zatiaľ čo v roku 2009 znalosti dokumentu potvrdila takmer štvrtina oslovených, v ostatných rokoch približne tretina. V ostatnej vlne skúmania však zaznamenávame výrazný pokles poznatkov u žiakov základných a stredných škôl. Zatiaľ čo najvyššiu hodnotu dosiahla znalosť dokumentu v prvom roku zisťovania, kedy až 38,4 % oslovených žiakov konkretizovalo presný názov dokumentu o právach dieťaťa, v súčasnosti je to len necelá pätina (19 %). Je teda zrejmé, že vysoké percento skúmaných žiakov základných a stredných škôl je nedostatočne informovaných o základnom dokumente práv dieťaťa, čo naznačuje, že v danej oblasti je ešte veľa rezerv.

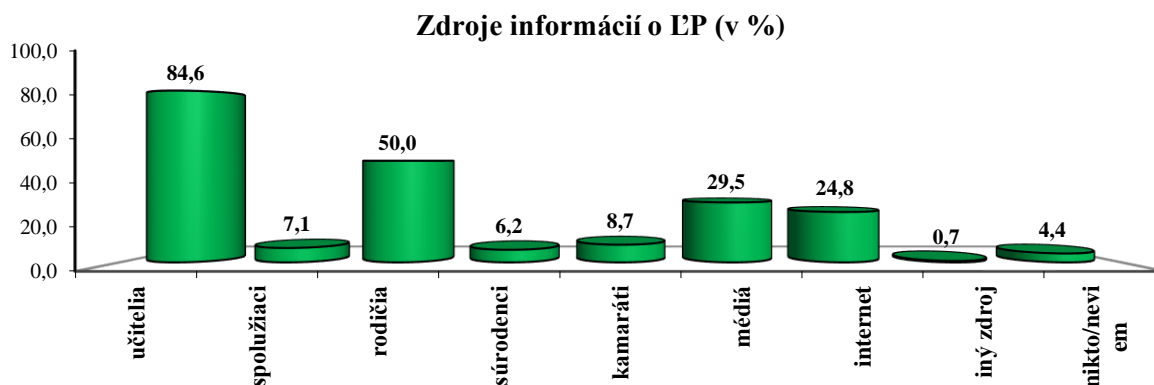
Tabuľka 3

Znalosť dokumentu Dohovor o právach dieťaťa	%						
	2007	2009	2002	2014	2016	2018	2020
áno, poznám	38,4	24,8	31,3	28,9	34,8	30,2	19,0
nie, nepoznám	61,6	75,2	68,7	71,1	65,2	69,8	81,0

Zdroj informácií o právach dieťaťa

Najčastejšie uvádzaným zdrojom poznatkov a informácií z oblasti ľudských práv a práv dieťaťa je jednoznačne učiteľ. Nasledujú **rodičia**, ktorých uviedol **každý druhý** respondent. Aj médiá (televízia, rozhlas, tlač) zohrávajú významnú úlohu pri zvyšovaní poznatkov žiakov z oblasti ľudských práv. Takmer tretina oslovených prezentovala **mediá** ako zdroj informácií o ľudských právach a právach dieťaťa. Potvrdil sa stále zvyšujúci sa podiel **internetu**, kedy **štvrtina** skúmaných žiakov ho vníma ako dôležitý zdroj informácií o právach človeka. Jeho hodnota však oproti predchádzajúcej vlne zisťovania výraznejšie poklesla (rok 2018: 33,0 %). Takmer **každý desiaty** žiak základnej a strednej školy sa oboznámil so základnými právami dieťaťa a ľudskými právami v partii **kamarátov**, **7,1 %** a **6,2 %** u **spolužiakov** a **súrodencov**. Necelých 5 % skúmaných však deklarovalo, že im takéto **informácie neposkytol nikto**.

Graf 4

Poznámka: Súčet odpovedí presahuje 100 % pre možnosť uviesť viac odpovedí.

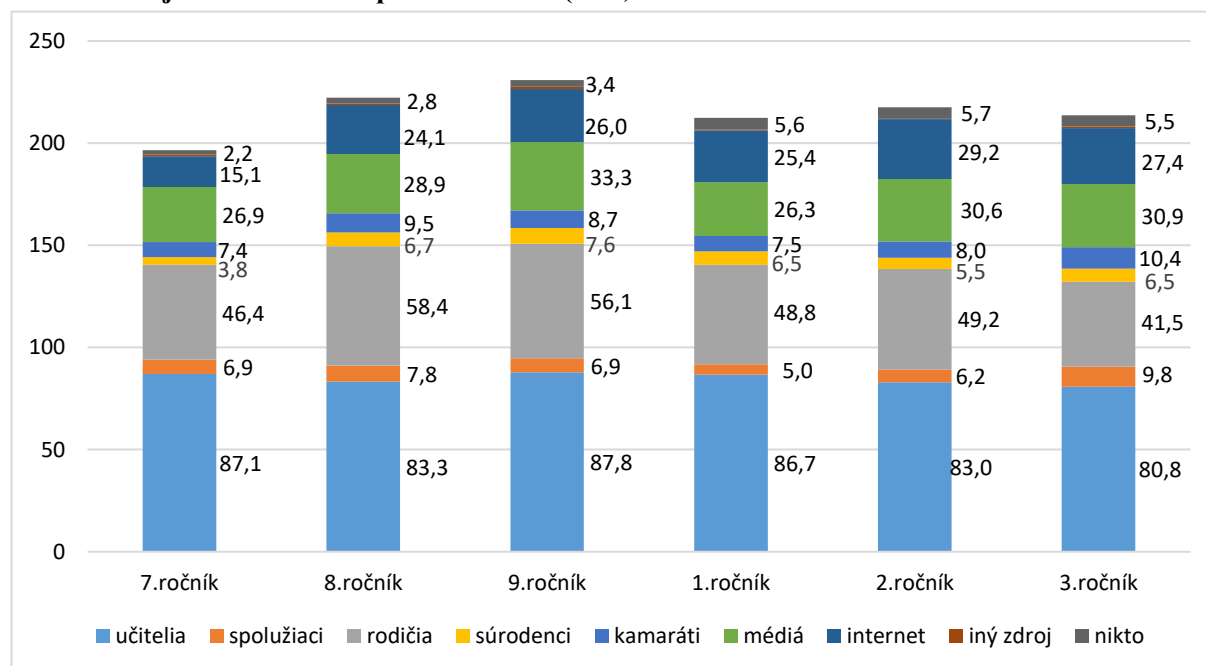
Diferenciácia podľa **pohlavia** ukázala, že vo vyššej miere sú so základnými právami dieťaťa oboznámené dievčatá (dievčatá 97,6 %, chlapci 93,6 %). Pri prihliadnutí na konkrétny zdroj informácií možno konštatovať, že ako u chlapcov, tak aj u dievčat

sú najčastejším zdrojom oboznámenia učiteľia (dievčatá 87,6 %, chlapci 81,5 %), nasledujú rodičia (dievčatá 54,3 %, chlapci 45,6 %), médiá (dievčatá 34,1 %, chlapci 24,8 %) a internet (dievčatá 27,4 %, chlapci 22,2 %). Ostatné zdroje dosiahli u oboch skupín pod 10 %, pričom všetky vo vyššej miere tentokrát uvádzali chlapci – kamaráti (chlapci 9,4 %, dievčatá 8,0 %), spolužiaci (chlapci 7,8 %, dievčatá 6,5 %), súrodenci (chlapci 6,8 %, dievčatá 5,6 %) a nakoniec iný zdroj (chlapci 0,9 %, dievčatá 0,4 %).

Potvrdil sa výsledok z výskumu v roku 2018 – že popri rodičoch a učiteľoch zohrávajú významnú rolu pri kontakte žiakov s ich právmi médiá a internet. Aj preto je dôležité, aby rodičia vedeli, čo ich dieťa na internete a v médiách hľadá a robí, pretože okrem mnohých pozitív a výhod tu žiaci môžu nájsť aj množstvo rizík a negatívnych vnemov.

Informácie o právach dieťaťa od učiteľov a rodičov získali o niečo častejšie žiaci základných škôl. Médiá ako zdroj oboznámenia so základnými právmi dieťaťa dominujú u žiakov z vyšších ročníkov základnej aj strednej školy a možno tak sledovať stúpajúcu tendenciu tohto zdroja. Internet ako ďalší frekventovaný zdroj predstavuje vo všetkých ročníkoch okolo štvrtiny respondentov, jedinou výnimkou sú len siedmci v základných školách s vyše 15 %. Kamaráti sa v najvyššom percentuálnom podiele objavujú v odpovediach najstarších žiakov, žiakov tretích ročníkov strednej školy. Naopak, najmenej je to u najmladších žiakov, teda siedmakov zo základných škôl. Zdroje s percentuálnym zastúpením sú uvedené v grafe 5.

Graf 5 Zdroje informácií EP podľa ročníka (v %)

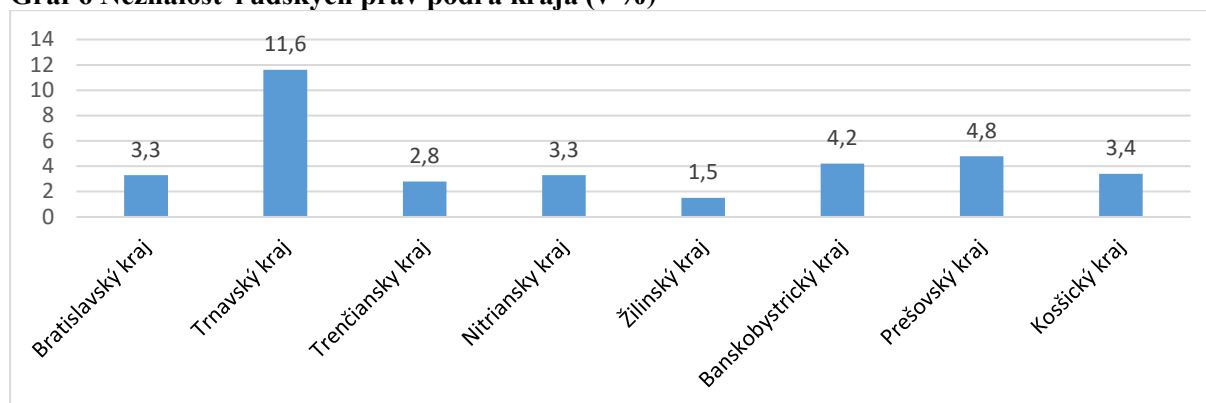

Poznámka: Súčet odpovedí presahuje 100 % pre možnosť uviesť viac odpovedí.

Ako sme už spomínali, absencia oboznámenia so základnými právmi dieťaťa prevažovala u chlapcov (chlapci 6,4 %, dievčatá 2,4 %). Komparácia vo vzťahu k iným triediacim kritériám ukázala, že na absenciu poukazovali vo vyššej miere respondenti rodičov s najnižším (základným) vzdelaním (matka: 7,1 %, otec: 6,2 %). Pritom platí, že čím mali rodičia dosiahnuté vyššie vzdelanie, tým nižší bol podiel žiakov, ktorí neboli oboznámení so základnými právmi.

Rozdiely medzi skupinami na základe veľkosti bydliska boli minimálne a podiel žiakov s touto odpoveďou sa pohyboval od 3,5 % vo veľkomestách (nad 100 000 obyvateľov) po 5,4 % vo veľkých mestách do 100 000 obyvateľov. Je zaujímavé, že vo všetkých krajoch podiel respondentov priznávajúcich túto možnosť absencie nepresiahol 5 %, v Trnavskom kraji to bolo až 11,6 %. Naopak, v Žilinskom kraji to bolo len 1,5 % žiakov z tohto kraja.

Graf 6 Neznalosť ľudských práv podľa kraja (v %)

Porovnaním súboru žiakov základných škôl a žiakov stredných škôl vo vzťahu k zdroju informácií o právach dieťaťa sa zistilo, že absenciu informácií o ľudských právach pociťujú výrazne viac stredoškólači ako mladší žiaci (SŠ 5,7 %, ZŠ 2,8 %). Sú to žiaci základných škôl, ktorí častejšie označovali učiteľa (ZŠ 86,0 %, SŠ 83,4 %) a rodičov (ZŠ 54,1 %, SŠ 46,6 %) ako zdroj poznatkov, zatiaľ čo u žiakov stredných škôl vyššie zastúpenie vykazoval internet (SŠ 27,6 % ZŠ 21,7 %). Médiá (ZŠ 29,6 % SŠ 29,4 %), ale aj spolužiakov (ZŠ 7,3 %, SŠ 7,0 %), súrodencov (ZŠ 6,2 %, SŠ 6,4 %) a kamarátov (ZŠ 8,5 %, SŠ 8,8 %) uvádzali respondenti, bez rozdielu navštevovanej školy, v rovnakých percentách. Poradie preferencie osôb je za obidva súbory identické.

Na základe analýzy odpovedí žiakov stredných škôl **podľa typu strednej školy** možno konštatovať, že u žiakov stredných odborných škôl majú výraznejšie zastúpenie takmer všetky zdroje informácií – učitelia (SOŠ 84,7 %, G 80,6 %), rodičia (SOŠ 47,1 %, G 44,7 %), médiá (SOŠ 29,8 %, G 27,8 %), kamaráti (SOŠ 9,6 %, G 6,7 %), spolužiaci (SOŠ 7,2 %, G 6,7 %), súrodenci (SOŠ 6,8 %, G 4,9 %), iný zdroj (SOŠ 0,6 %, G 0,5 %). Jedinou výnimkou je internet, kde mierne vyšší podiel majú gymnazisti (G 28,5 %, SOŠ 26,7 %). Gymnazisti taktiež častejšie pripúšťajú fakt, že ich nikto neinformoval a neoboznámil o právach dieťaťa a ľudských právach (G 6,0 %, SOŠ 5,5 %).

Porovnaním výsledkov za sledované roky 2007 až 2020 sa potvrdil mierne pozitívny trend. Len 4,4 % oslovených žiakov základných a stredných škôl uviedlo, že nemá informácie o základných právach dieťaťa, pričom je zrejмый klesajúci trend. Výnimkou je len rok 2007, kedy zaznamenávame najnižšiu hodnotu za celé sledované obdobie. Aj to svedčí o mierne zlepšujúcej sa situácii v informovanosti mladých ľudí o ľudských právach a právach dieťaťa.

Za roky zisťovania viac ako 80 % oslovených žiakov základných a stredných škôl označilo za základný zdroj informácií pedagógov, a teda výučbu v škole. Zároveň však mierne klesá percento tých, ktorí získali informácie od rodičov, spolužiakov, kamarátov

i súrodencov, ale aj z médií. Aj vplyv internetu na vedomosti žiakov zaznamenáva v súčasnosti oproti predchádzajúcemu zisťovaniu mierny pokles. Celkovo sa tak stále viac posilňuje úloha školského vzdelávania v oblasti ľudských práv, zároveň dominuje v odpovediach respondentov zdroj informácií z rodiny a z internetu. Podrobné údaje zobrazuje *tabuľka 4*.

Tabuľka 4

Zdroj informácií	2007	2009	2012	2014	2016	2018	2020
Učítelia	88,6	75,2	82,8	82,7	86,3	85,7	84,6
Spolužiaci	6,3	6,1	7,0	6,3	6,2	7,9	7,1
Rodičia	49,6	44,7	54,3	47,1	54,2	51,8	50,0
Súrodenci	5,0	4,3	5,8	5,5	6,1	7,3	6,2
Kamaráti	7,0	9,7	9,0	10,0	8,8	10,4	8,7
Médiá	48,8	40,7	49,1	39,4	37,2	34,5	29,5
Internet	18,5	26,4	36,0	34,0	35,1	33,0	24,8
Iný zdroj	1,4	2,7	2,0	2,1	1,7	1,3	0,7
Nikto	2,9	9,7	6,1	5,0	4,5	4,2	4,4

Problematika ľudských práv vo vyučovacom procese

S obsahom ľudských práv sa v **procesе výučby oboznámilo 76,2 %** oslovených žiakov a len 4,3 % uviedlo, že problematiku ľudských práv v škole **nepreberali**. Približne **20 % (19,5 %)** oslovených sa však k otázke nevedelo vyjadriť.

Analýzou **konkrétnych vyučovacích predmetov** sa zistilo, že v odpovediach respondentov, ktorí uviedli vyučovací predmet s problematikou ľudských práv (N=2 093) dominovala **občianska náuka (83,7 %)**. **Ostatné predmety sú pod hranicou 10 %**, a to etika (8,0 %), dejepis (2,5 %), iný predmet (1,9 %), náboženská výchova (0,6 %), prírodovedné predmety (0,4 %) a slovenský jazyk (0,7 %).

Signifikantné rozdiely sa potvrdili vo vzťahu **k pohlaviu, ročníku štúdia, typu navštevovanej školy a bydlisku respondentov**. S problematikou ľudských práv sa vo vyučovacom procese častejšie stretávajú skúmané dievčatá (dievčatá 80,3 %, chlapci 72,0 %). Absenciu stretnutia sa na vyučovaní s témou ľudských práv deklarovali vo vyššej miere chlapci ako dievčatá (chlapci 5,0 %, dievčatá 3,5 %), taktiež to boli chlapci, ktorí sa k danej veci nevedeli, alebo nechceli vyjadriť (chlapci 22,9 %, dievčatá 16,2 %). Neschopnosť, resp. neochota odpovedať na otázku pritom oproti ostatnému zisťovaniu výrazne klesla u oboch pohlaví (rok 2018: chlapci 40,9 %, dievčatá 38,2 %). Dievčatá rovnako ako chlapci najčastejšie ako predmet s problematikou ľudských práv označili občiansku náuku, výraznejšie ju prezentovali skúmané dievčatá (dievčatá 86,1 %, chlapci 80,9 %). Nasleduje etika a dejepis, kde dominujú skúmaní chlapci (etika: chlapci 8,3 %, dievčatá 7,7 %; dejepis: chlapci 3,2 %, dievčatá 1,9 %). Iný predmet bez konkretizácie volili zhodne takmer 2 % dievčat aj chlapcov (1,9 %). Ostatné predmety – náuka o spoločnosti, slovenský jazyk, ekonomika, náboženská výchova, prírodovedné predmety a matematika – mali v odpovediach nízke percentuálne hodnoty (pod 1 %).

Vo vyučovacom procese sa s problematikou ľudských práv ľudských práv viac stretávali žiaci základných škôl ako stredoškôláci (ZŠ 76,9 %, SŠ 75,7 %) a približne pätina žiakov základných škôl, aj stredoškôľakov k otázke nezaujala stanovisko a volila

odpoveď neviem (ZŠ 19,9 %, SŠ 19,2 %). Štatisticky významné rozdiely vo vzťahu **k typu strednej školy** dokumentujú, že vyučovanie problematiky ľudských práv je výraznejšie zastúpené v učebných osnovách predmetov gymnázií, kde až takmer 79 % opýtaných (G 78,5 %, SOŠ 74,4 %) deklarovalo výučbu ľudských práv v rámci jednotlivých predmetov. Na absenciu výučby ľudských práv poukazovali najviac žiaci 2. ročníka strednej školy, najmenej žiaci 9. ročníka základnej školy (ZŠ: 7. ročník 4,8 %, 8. ročník 5,3 %, 9. ročník 1,9 %, SŠ: 1. ročník 5,9 %, 2. ročník 7,8 %, 3. ročník 5,9 %).

Obsah vyučovania obohatený o ľudskoprávne témy dokumentovali najmä respondenti z Trenčianskeho a Banskobystrického kraja (zhodne 82,7 %) a taktiež vysoký percentuálny podiel, ktorí uviedli, že problematika ľudských práv je súčasťou výučby vyučovacích predmetov v škole predstavujú respondenti zo Žilinského (81,1 %) a Nitrianskeho kraja (80,5 %). Skutočnosť najmenej pripúšťali oslovení zo škôl v Košickom kraji s dvomi tretinami žiakov (66,9 %). Žiaci z Prešovského kraja spoločne so žiakmi z Trnavského a Bratislavského kraja poukazovali v najvyššej miere na absenciu problematiky vo vyučovacom procese (PO 6,2 %, BA 6,0 %, TT 5,5 %), najnižšia hodnota bola zistená v Trenčianskom a Žilinskom kraji (TN 1,4 %, ZA 2,2 %).

S problematikou ľudských práv sa vo vyučovacom procese stretávali častejšie respondenti žijúci vo veľkých mestách do 100 000 obyvateľov a prekvapujúco najmenej vo veľkomestách (do 2 000 obyvateľov 74,8 %, 2 001 – 10 000 76,7 %, 10 001 – 50 000 78,3 %, 50 001 – 100 000 80,4 %, nad 100 000 69,2 %). Celkovo možno konštatovať, že bez rozdielu **veľkosti bydliska** pripúšťá približne rovnaké percento respondentov, že problematika ľudských práv a práv dieťaťa nie je obsiahnutá v učebných osnovách školy, percentuálny podiel dosiahol hodnotu od 3,4 % do 6,2 %.

Porovnaním údajov za súbory žiakov základných a stredných škôl sa zistilo, že s témou ľudských práv a práv dieťaťa sa oboznámilo v rámci vyučovania v škole 77,0 % žiakov základných škôl a 75,6 % stredoškolákov. Podľa výpovedí oslovených žiakov dochádza v súčasnosti k výraznému nárastu oproti predchádzajúcemu zisťovaniu (rok 2020: ZŠ 77,0 %, SŠ 75,6 %, rok 2018: ZŠ 35,8 %, SŠ 39,4 %). Je teda zrejmé, že práve v súvislosti s nárastom násilia v spoločnosti, učitelia stále viac zaraďujú do obsahu jednotlivých predmetov, najmä občianskej výchovy a náuky ľudskoprávne témy. Na absenciu výučby ľudských práv pritom poukazovala približne pätina mladších žiakov a aj stredoškolákov (ZŠ 19,9 %, SŠ 19,2 %). Práve žiaci stredných škôl viac ako mladší žiaci volili odpoveď neviem a nezaujali tak k problematike stanovisko. V minulom zisťovaní prevažovali žiaci základných škôl. Oblasť ľudských práv a práv dieťaťa je v základných a stredných školách začlenená najmä do učebných osnov predmetov občianska výchova, občianska náuka (ZŠ 93,5 %, SŠ 90,2 %), etika (ZŠ 8,2 %, SŠ 9,3 %), dejepis (ZŠ 2,1 %, SŠ 3,2 %), náboženská výchova (ZŠ 1,1 %, SŠ 0,2 %) a iný neuvedený predmet (ZŠ 0,8 %, SŠ 3,1 %). V ostatných predmetoch sú ľudské práva a práva dieťaťa spomínané len okrajovo, závisí to od osoby pedagóga.

Z porovnania údajov (rok 2020) s výsledkami z predchádzajúcich zisťovaní (roky 2014, 2016, 2018) je zrejmé, že u oslovených žiakov základných a stredných škôl v súčasnosti prevláda presvedčenie, že problematika ľudských práv a práv dieťaťa predstavuje významnú súčasť vyučovacieho procesu v škole (rok 2014: 38,6 %, rok 2016: 41,9 %, rok 2018: 37,7 %, rok 2020: 76,2 %).

Postoje k ľudským právam

S výrokom „**môžem bez problémov vyjadriť svoj názor**“ v prostredí školy súhlasilo (rozhodne súhlasím a skôr súhlasím) 61,9 % oslovených žiakov a uvedené percento je o niečo vyššie ako v predchádzajúcom zisťovaní (rok 2018: 58,9 %), pričom až viac ako každý tretí (35,7 %) vyjadril jednoznačný súhlas. Uvedené percento sa ešte výrazne zvýšilo v prostredí rodiny, kde s výrokom súhlasilo 82,2 % žiakov a 62,0 % dokonca vyjadrilo jednoznačný súhlas. Len 61/2,3 % respondentov v prostredí školy a 1,5 % v prostredí rodiny so skutočnosťou nesúhlasilo.

Pozitívny výsledok sa potvrdil aj v prípade výroku „**mám pocit, že nemám ani trochu súkromia**“, kde väčšina oslovených deklarovala nesúhlasné stanovisko (škola 40,5 %, rodina 47,4 %). V prostredí školy 28,7 % a v prostredí rodiny 17,2 % respondentov volilo nerozhodný postoj (aj súhlasím, aj nesúhlasím). Percentá sú takmer identické ako v roku 2018. Súhlas s výrokom v podmienkach školy a rodiny však pripustila až štvrtina žiakov základných a necelých 15 % stredoškôľakov (ZŠ 26,1 %, SŠ 13,6 %). Hodnoty sú vyššie ako vo výskume v roku 2018. Približne 6 % v rámci oboch prostredí (škola: ZŠ 5,3 %, SŠ 6,5 %, rodina ZŠ 6,2 %, SŠ 6,3 %) volilo možnosť neviem, netýka sa ma to. Je teda zrejmé, že hoci väčšina oslovených žiakov základných a stredných škôl nemá pocit nedostatku súkromia ani v škole, ani v rodine, až každý štvrtý stredoškôľák vníma svoje súkromie ako nedostatočné.

Aj prístup k informáciám primeraným veku ohodnotila väčšina žiakov kladne. Viac ako 40 % (41,4 %) oslovených je presvedčených, že sa v škole môžu dostať ku všetkým informáciám, ktoré sú primerané ich veku, v rodine takto zhodnotili situáciu dokonca až vo viac ako 60 % (60,8 %). V oboch prostrediach sa však našli aj takí, ktorí prístup k informáciám vnímajú ako nedostatočný. Nesúhlasné stanovisko (skôr nesúhlasím a rozhodne nesúhlasím) s výrokom prezentovalo v prostredí školy 24,3 % a v prostredí rodiny 13,2 % žiakov. Pritom až 28,9 % volilo v rámci školy a 22,6 % v rámci rodiny nerozhodný, ambivalentný postoj.

Nadpolovičná väčšina oslovených žiakov (škola 61,9 %, rodina 67,0 %) vyjadrila nesúhlas s výrokom „**často som trestaný spôsobom, ktorý ma ponižuje a ubližuje mi**“. Až každý druhý oslovený deklaroval v prostredí rodiny jednoznačný nesúhlas (51,4 %) a v prostredí školy sa takto vyjadrilo 43,6 % žiakov. Zároveň však boli v súbore respondentov aj žiaci, ktorí pociťovali na vlastnej osobe tresty, ktoré ich ponižovali a ubližovali im (v škole 8,0 %, v rodine 7,0 %), pričom percento vykazuje od roku 2014 klesajúci trend (rok 2014: škola 11,4 %, rodina 6,5 %, rok 2016: škola 10,4 %, rodina 6,4 %, rok 2018: škola 9,3 %, rodina 6,3 %, rok 2020: škola 8,0 %, rodina 7,0 %). Všeobecne tak výsledky dokumentujú na jednej strane už naznačovanú tendenciu nárastu násillia v spoločnosti, na druhej strane pokles používania trestov pri výchove dieťaťa. Približne každý desiaty respondent mal nerozhodný postoj (aj súhlasím, aj nesúhlasím: škola 10,4 %, rodina 8,4 %) a výsledky sú identické ako pri predchádzajúcom zisťovaní. Približne 20 % skúmaných žiakov (škola 19,6 %, rodina 17,6 %) volilo odpoveď neviem, netýka sa ma to.

Finančnú situáciu vyjadrenú výrokom „**často mi chýbajú peniaze**“ ohodnotila väčšina žiakov nesúhlasným stanoviskom. Je teda zrejmé, že nedostatok finančných prostriedkov nie je aktuálnou záležitosťou väčšiny oslovených mladých ľudí.

Zo zistených výsledkov vyplýva, že približne polovica respondentov (škola 45,4 %, rodina 50,2 %), žiakov základných a stredných škôl je presvedčených, že im peniaze nechýbajú a uvedené percentá sú za celé sledované obdobie takmer rovnaké (rok 2014: škola 39,5 %, rodina 46,5 %, rok 2016: škola 45,1 %, rodina 48,5 %, rok 2018: škola 44,8 %, rodina 48,3 %, rok 2020: škola 45,4 %, rodina 50,2 %). Každý piaty (škola 20,8 %, rodina 21,2 %) však priznal, že im peniaze niekedy chýbajú, niekedy nie. Aj na nedostatok peňazí v škole, aj v rodine poukazovala približne pätina oslovených (škola 21,6 %, rodina 19,1 %), pričom každý desiaty mladý človek v škole, aj v rodine pociťuje jednoznačný nedostatok financií (v škole 9,8 %, v rodine 9,0 %). Zarážajúce je, že až každý desiaty respondent (škola 12,2 %, rodina 9,7 %) nevedel k problému zaujať stanovisko a volil odpoveď neviem.

S výrokom zameraným na právo na voľný čas a stretávanie sa s kamarátmi **„môžem sa stretávať s ľuďmi, ktorých mám rád“** súhlasilo takmer 80 % skúmaných žiakov. Jeho dodržiavanie deklarovalo v školskom 72,2 % a v domácom prostredí 78,5 % opýtaných. Pritom väčšina z nich (škola 52,5 %, rodina 61,9 %) uvádzala jednoznačný súhlas. Výsledky sú podobné ako pri predchádzajúcich zisťovaniach tejto problematiky (rok 2014: škola 79,2 %, rodina 82,8 %, rok 2016: škola 79,3 %, rodina 85,8 %, rok 2018: škola 73,9 %, rodina 80,2 %, rok 2020: škola 72,2 %, rodina 78,5 %), avšak v súčasnosti zaznamenávame mierny pokles súhlasného stanoviska, ale aj nesúhlasu skúmaných žiakov s výrokom a demonštrovanie porušovania uvedeného práva na slobodu združovania, voľný čas a kamarátov (rok 2014: škola 6,6 %, rodina 5,9 %, rok 2016: škola 8,8 %, rodina 6,5 %, rok 2018: škola 11,7 %, rodina 8,4 %, rok 2020: škola 9,6 %, rodina 7,6 %).

Postoj žiakov k výroku **„dospelí mi viac ubližujú ako vychovávajú“** jednoznačne vyjadrujú výsledky, podľa ktorých až takmer 70 % opýtaných (rodina 67,5 %, škola 66,0 %) s uvedeným výrokom nesúhlasí. Súhlasné stanovisko vyjadrilo v prostredí školy 9,5 % a 9,1 % v domácom prostredí (rok 2018: v škole 8,5 %, v rodine 6,9 %). Pri uvedenom výroku zaznamenávame mierny nárast násilia v škole i v rodine. Pritom percento respondentov, ktorí výrok odmietli je za celé sledované obdobie takmer identické (rok 2014: rodina 70,3 %, škola 64,5 %, rok 2016: rodina 72,8 %, škola 67,4 %, rok 2018: rodina 67,9 %, škola 64,7 %, rok 2020: rodina 67,5 %, škola 66,0 %). Hoci výsledky potvrdili mierne zvýšenie pocitu násilia vo výchove u skúmaných žiakov základných a stredných škôl i napriek tomu môžeme hovoriť o pozitívnom zistení. Zvyšujúce sa prejavy násilia vo svete a v spoločnosti tak zvyšujú násilie aj v prostredí školy a rodiny, aj keď pri výroku o trestaní v prostredí školy sa skutočnosť nepotvrdila.

Subjektívne vnímanie množstva voľného času sme vo výskume sledovali analýzou výroku **„popri povinnostiach mi často nezostáva čas na oddych“**. S výrokom súhlasilo v školskom prostredí viac ako 30 % (31,4 %), v rodinnom prostredí 22,0 % opýtaných. Až približne 30 % žiakov v oboch prostrediach (škola, rodina) však v prípade školských povinností malo nerozhodný postoj (škola 35,3 %, rodina 29,3 %). Dostatok voľného času, teda nesúhlas s výrokom vyjadrilo v prostredí školy 29,8 % a v prostredí rodiny takmer každý druhý (44,0 %) respondent základnej a strednej školy.

Slobodu prejavu prezentovanú v našom výskume výrokom **„nikto ma nenúti fyzickým alebo psychickým nátlakom meniť názory“** deklarovala súhlasným stanoviskom polovica oslovených žiakov (škola 46,4 %, rodina 52,5 %) v podmienkach školy, aj

v domácom prostredí, výsledky sú v porovnaní s predchádzajúcim zisťovaním takmer identické. Pritom až každý tretí (v škole 29,9 %, v rodine 36,3 %) vyslovil jednoznačne súhlasné stanovisko, výraznejšie však v rodinnom prostredí. Varujúca je skutočnosť, že na nedodržiavanie uvedeného práva v rodine poukazovalo až 24,2 % respondentov a 26,9 % v škole. Každý štvrtý oslovený žiak má pocit nátlaku zo strany dospelých v škole, aj v rodine, aby menil svoje názory. Treba však upozorniť, že ide o subjektívne napĺňanie uvedeného práva. Zatiaľ čo v roku 2014 nesúhlas s výrokom o nátlaku na zmenu názorov prezentovalo v prostredí školy 23,7 % žiakov a v prostredí rodiny 26,7 %, v roku 2016 už 27,3 % v škole a 26,6 % v rodine a v zisťovaní v roku 2018 to bolo 27,5 % opýtaných, ktorí poukazovali na nátlak na zmenu názorov v škole a 26,7 % v rodine. V ostatnej vlne skúmania zaznamenávame len nepatrný pokles. Hoci pokles nesúhlasného stanoviska s výrokom je v súčasnosti len minimálny a za celé sledované obdobie vidieť pozvoľný nárast, je zrejmé, že skúmaní žiaci sa cítia pri presadzovaní vlastných názorov utláčaní a neakceptovaní a to v škole, aj v rodine.

Ochrana pred drogami a inými negatívnymi javmi je podľa názoru respondentov základných a stredných škôl vcelku dostatočná. Až 65,0 % žiakov v prostredí rodiny a 62,4 % v prostredí školy má pocit dostatočnej ochrany pred drogami a s nastoleným výrokom nesúhlasí. Uvedené percentá sú pritom vyššie ako pri minulom zisťovaní (rok 2018: v rodine 60,0 %, v škole 57,8 %). Necelých 15 % (škola 13,4 %, rodina 12,5 %) oslovených však vníma nedostatočnú ochranu v rodine, aj v škole a údaje sú nižšie. Pri uvedenom výroku zaznamenávame mierne zlepšenie situácie (rok 2014: škola 17,5 %, rodina 14,5 %, rok 2016: škola 59,5 %, rodina: 66,2 %, rok 2018: škola 57,8 %, rodina 60,0 %, rok 2020: škola 62,4 %, rodina 65,0 %). U mladých ľudí tak vo všeobecnosti prevláda pocit dostatočnej ochrany pred negatívnymi javmi ako sú drogy, šikanovanie a podobne, mladí ľudia stále viac vnímajú nebezpečenstvo, potrebu ochrany a túto chápu ako v celku dostatočnú. Približne 7 % oslovených vyjadrovalo jednoznačný súhlas s výrokom, že dospelí nedostatočne ochraňujú mladých pred negatívnymi javmi (škola 6,7 %, rodina 7,7 %), pričom horšia situácia je z pohľadu oslovených v rodine.

Právo na zdravotnú starostlivosť vyjadrenú výrokom „**keď som chorý, zavedú ma dospelí k lekárovi, alebo sa iným spôsobom o mňa postarajú**“ prezentovalo jednoznačne súhlasným stanoviskom 42,8 % žiakov v prostredí školy a až 67,6 % v rodine, pritom celkový súhlas s výrokom vyjadrovalo 63,8 % žiakov v rámci školy a 82,6 % v rámci rodiny. Zarážajúce však je, že 76 žiakov (2,9 %) sa jednoznačne vyjadrilo, že v rodine sa v prípade choroby o neho nepostarajú, v škole je o tom presvedčených 5,8 %/150 žiakov. Zistenia však dokumentujú mierne zlepšenie situácie v rodine, aj v škole ako v predchádzajúcej vlne skúmania (rok 2018: v rodine 89/3,4 %, v škole 235/8,7 %).

Na prípadné sexuálne obťažovanie deklarované súhlasným stanoviskom s výrokom „**mám pocit, že som bol určitým spôsobom sexuálne obťažovaný**“ poukázalo (rozhodne súhlasím a skôr súhlasím) 5,5 % (143) žiakov v prostredí školy a 4,5 % (114) v rodine. Výsledky sú výrazne vyššie ako v zisteniach v rokoch 2014, 2016 a 2018, a tak zaznamenávame celkovo rastúci trend v sexuálnom obťažovaní v priestoroch školy, aj v rodine (rok 2014: škola 4,6 %, rodina 2,1 %, rok 2016: škola 4,7 %, rodina 2,7 %, rok 2018: 5,4 %, rodina 3,0 %, rok 2020: škola 5,5 %, rodina 4,5 %).

Posledným predloženým výrokom bol výrok o práve na vzdelávanie. Prevažná väčšina (škola 79,2 %, rodina 82,4 %) oslovených žiakov základných aj stredných škôl súhlasila s výrokom „nikto mi nikdy nebránil v učení, alebo v chodení do školy“. V našom súbore sa však našli aj takí, približne 7 %, ktorí pripustili, že im bolo bránené v učení a chodení do školy – 8,3 % v podmienkach školy a 7,7 % v podmienkach rodiny. Uvedené percentá sú aj v tomto prípade vyššie ako v minulosti (rok 2014: škola 6,9 %, rodina 7,0 %, rok 2016: škola 7,7 %, rodina 7,0 %, rok 2018: škola 6,8 %, rodina 6,4 %, rok 2020: škola 8,3 %, rodina 7,7 %).

Tabuľka 5 (za prostredie školy a prostredie rodiny) uvádza výsledky postojov skúmaných žiakov k jednotlivým výrokom na základe vypočítaného aritmetického priemeru (miera súhlasu, resp. nesúhlasu, pričom čím nižšia hodnota, tým vyššia miera súhlasu a čím vyššia hodnota, tým vyššia miera nesúhlasu s výrokom).

Tabuľka 5

Uplatnené ľudské práva	V škole	V rodine
Nikto mi nikdy nebránil v učení, alebo v chodení do školy	1,86	1,74
Môžem sa stretávať s ľuďmi, ktorých mám rád	1,94	1,76
Môžem bez problémov vyjadriť svoj názor	2,18	1,68
Keď som chorý, dospelí ma zavedú k lekárovi, alebo sa iným spôsobom o mňa postarajú	2,40	1,69
Nikto ma nenúti fyzickým, alebo psychickým nátlakom zmeniť názory	2,82	2,71
Môžem sa dostať ku všetkým informáciám, ktoré sú potrebné pre môj vek	2,90	2,35
Popri povinnostiach mi často nezostáva čas na oddych	3,06	3,48
Mám pocit, že nemám ani trochu súkromia	3,42	3,55
Často mi chýbajú peniaze	3,78	3,82
Dospelí ma dostatočne nechránia pred drogami	4,33	4,42
Často som trestaný spôsobom, ktorý ma ponižuje a ubližuje mi	4,37	4,61
Dospelí mi ubližujú viac, než ma vychovávajú	4,53	4,48
Mám pocit, že som bol určitým spôsobom sexuálne obťažovaný	4,89	5,02

Postoje žiakov základných a stredných škôl k predloženým výrokom podľa prostredia (škola, rodina) potvrdili, že najvyššiu mieru súhlasu v prostredí školy deklarovali oslovení s možnosťou chodiť do školy (mean 1,86), v prípade rodinného prostredia je to možnosť bez problémov vyjadrovať svoj názor (mean 1,68). Tu však vysokú mieru súhlasu vyjadrovali aj s možnosťou chodiť do školy a slobodou stretávať sa s priateľmi. Podobná situácia, ako to dokumentuje *tabuľka 5*, je aj na pôde školy. Je teda zrejmé, že mladí ľudia vo všeobecnosti vnímajú slobodu pri stretávaní sa s priateľmi, slobodu vzdelávania sa, ale aj možnosť vyjadriť svoj názor. V rodinnom prostredí respondenti deklarovali vysokú mieru súhlasu s výrokom o starostlivosti v prípade choroby (mean 1,69) a možnosti slobodného prístupu k informáciám potrebných pre svoj vek (mean 2,35). S uvedenými výrokmi skúmaní žiaci vyjadrovali vysokú mieru súhlasu. Nerozhodný postoj sa v prostredí rodiny prejavil v prípade nátlaku meniť názory. Získaný aritmetický priemer miery súhlasu dokumentuje, že žiaci s výrokom „nikto ma nenúti fyzickým alebo psychickým nátlakom meniť názory“ v škole aj súhlasia, aj nesúhlasia (mean 2,82), podobne ako v rodine (mean 2,71). V ostatných výrokoch sa v prostredí rodiny oslovení prikláňajú skôr k nesúhlasu. Tento pozitívny výsledok dokumentuje, že respondenti sú presvedčení o tom, že popri povinnostiach majú čas na oddych, majú súkromie v rodine, rodičia ich chránia pred drogami, dospelí ich viac

vychovávajú ako by im ubližovali a nie sú trestaní. Najvyššiu mieru nesúhlasu vyjadrovali skúmaní žiaci základných a stredných škôl s výrokom o sexuálnom obťažovaní v rodine (mean 5,02). V prostredí školy je situácia podobná, žiaci však menej razantne pristupujú k jednotlivým výrokom pri súhlasnom, aj nesúhlasnom stanovisku.

Rozdiely podľa **typu navštevovanej školy** dokumentujú, že poradie súhlasu s predloženými výrokmi je u žiakov základných škôl v oboch prostrediach (škola, rodina) takmer identické, len s malými rozdielmi. Podobne je to aj u stredoškólkov. Ak však porovnáme výsledky za súbor respondentov zo základnej a zo strednej školy zistíme, že mladší žiaci pozitívnejšie než stredoškólcovia vnímajú zo strany školy voľnosť, možnosť stretávať sa s kamarátmi (ZŠ mean: 1,79, SŠ mean: 2,08), možnosť vyjadriť svoj názor (ZŠ mean: 2,16, SŠ mean: 2,20). Naopak, možnosť prístupu k informáciám primeraným veku je markantnejšia u starších žiakov (SŠ mean: 2,81, ZŠ mean: 3,01). V prípade postoja k výroku „nikto ma nenúti fyzickým a psychickým spôsobom meniť názory“ sú výsledky za obidva typy škôl podobné, pozitívnejšie u žiakov základných škôl (ZŠ mean: 2,73, SŠ mean: 2,91). Opačná situácia je pri výroku, že dospelí im v škole viac ubližujú ako ich vychovávajú (SŠ mean: 4,31, ZŠ mean: 4,44) i výroku o trestaní, ktoré im viac ubližuje ako vychováva (SŠ mean: 4,52, ZŠ mean: 4,54). Pociť nedostatku voľného času je opäť silnejšia u stredoškólkov (SŠ mean: 3,00, ZŠ mean: 3,12), pričom k výroku „popri povinnostiach mi často nezostáva čas na oddych“ majú žiaci základných, aj stredných škôl skôr nesúhlasné stanovisko. Ochranu pred negatívnymi javmi vnímajú rovnako mladší aj starší žiaci, pričom celkovo vyjadrujú nesúhlasný postoj k výroku o nedostatočnej ochrane pred drogami výraznejšie žiaci základných škôl (ZŠ mean: 4,54, SŠ mean: 4,52).

Situácia v **rodinnom prostredí** je podobná, aj keď zatiaľ čo u mladších žiakov je prezentovaný najsilnejší súhlas s výrokom o starostlivosti rodičov o dieťa v prípade choroby (mean: 1,53) a následne možnosti prezentovať a obhajovať vlastný názor (mean: 1,67), u stredoškólkov nebránenie v návšteve školy (mean: 1,83) a opäť možnosť vyjadriť svoj názor (mean 1,68) a až následne stretávať sa s kamarátmi (mean:1,87). Skutočnosť korešponduje s vekom respondentov. Na nedostatok času na oddych v rodine poukazovali viac stredoškólcovia. Rovnako intenzívne pociťovali respondenti zo základných aj stredných škôl v rodinnom prostredí aj možnosť prístupu ku všetkým vekuprimeraným informáciám (ZŠ mean: 2,41, SŠ mean 2,30). Vo všeobecnosti však možno konštatovať, že postoje žiakov základných a stredných škôl k predloženým výrokom v školskom a rodinnom prostredí sú takmer identické, vyjadrené približne rovnakou mierou súhlasu, resp. nesúhlasu.

Porušovanie ľudských práv v školskom prostredí

Typy porušenia ľudských práv

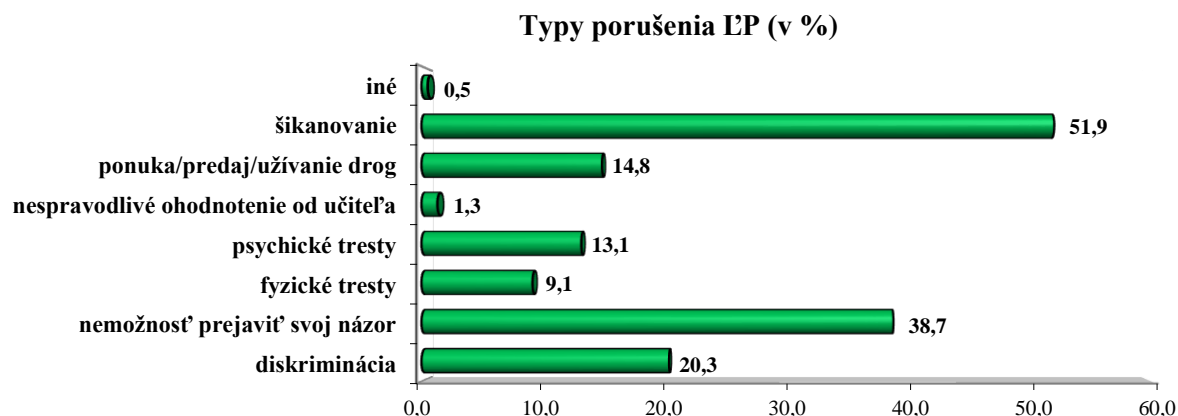
S porušením ľudských práv v škole sa podľa výpovedí respondentov **nestretlo 1 680/64,4 % žiakov a 140/5,4 %** volilo odpoveď **neviem**. S porušením práv v škole sa nestretlo 64,6 % žiakov základných a 64,2 % stredoškólkov. Výsledky výskumu tak dokumentujú, že rovnako mladší, ako starší žiaci v takmer 65 % deklarovali absenciu porušenia práv v škole, pričom práve žiaci základných škôl, vo vyššom percente

sa odpovedi vyhli a zvolili tak možnosť neviem (ZŠ 6,7 %, SŠ 4,2 %). To však ešte neznamená, že porušenie práv v škole nezažili, len volili cestu zatajovania problému, prípadne ľahostajnosť. Podľa pohlavia sa s porušením práv v škole nestretlo 65,7 % chlapcov a 63,2 % dievčat. Podľa navštevovaného ročníka to boli najmä siedmci zo základných škôl, ktorí až takmer v 73 % (72,6 %) uviedli, že k porušeniu ľudských práv u nich v prostredí školy nedošlo. V ostatných ročníkoch základnej, aj strednej školy, na absenciu porušení ľudských práv v škole poukazovali takmer dve tretiny oslovených, najmenej však žiaci ôsmeho a deviatego ročníka základných škôl (8. ročník 59,8 %, 9. ročník 61,8 %). Malé rozdiely boli aj pri odpovedi neviem, kde sa hodnota pohybovala od 3,3 % u stredoškolských tretiakov po 7,9 % u ôsmakov základných škôl.

Rozdiely v odpovediach sa potvrdili aj podľa **veľkosti bydliska**. S porušením ľudských práv v škole sa nestretlo najviac oslovených pochádzajúcich z najväčších lokalít, miest nad 100 000 obyvateľov, až 75,2 % (do 2 000 obyvateľov 58,1 %, 2 001 – 10 000 65,6 %, 10 001 – 50 000 60,3 %, 50 001 – 100 000 73,1 %, nad 100 000 75,2 %), možnosť neviem najviac volili oslovení z najmenších obcí do 2 000 obyvateľov (do 2 000 obyvateľov 7,5 %, 2 001 – 10 000 3,9 %, 10 001 – 50 000 6,2 %, 50 001 – 100 000 4,1 %, nad 100 000 3,9 %). Z výsledkov vyplýva, že k porušovaniu ľudských práv v školskom prostredí dochádza najčastejšie v školách najmenších obcí do 2 000 obyvateľov, predovšetkým Žilinského kraja. Respondenti z toho kraja tak v najnižšom percente prezentovali fakt, že sa s porušením ľudských práv dieťaťa v školskom prostredí nestretli (BA 68,7 %, TT 60,3 %, TN 67,5 %, NR 59,8 %, ZA 58,3 %, BB 69,7 %, PO 60,0 %, KE 70,9 %).

Na základe analýzy získaných odpovedí (možnosť uviesť aj viac odpovedí) o **konkrétnych typoch porušenia ľudských práv** (N=1 180 odpovedí) sa zistilo, že najviac oslovených uvádzalo **šikanovanie (51,9 %) a popieranie možnosti vyjadriť svoj názor, teda porušenie práva na slobodu názoru a prejavu (38,7 %)**. Nasledovala **diskriminácia (20,3 %)**, **ponuka, predaj a užívanie drog**, ktoré uviedli **14,8 %** žiakov základných a stredných škôl a **psychické tresty a týranie (13,1 %)**. Ostatné porušenia práv sa nachádzali pod hranicou 10 %. Sem patrili **telesné tresty (9,1 %) a nespravodlivé ohodnotenia (1,3 %)**. Na „iné“ porušenia práv dieťaťa poukazovalo **0,5 %** oslovených. Výsledky sú znázornené v grafe 7.

Graf 7

Poznámka: V grafe sú uvedené konkrétne odpovede typov porušenia ľudských práv (N=1 180 odpovedí).

Podľa údajov uvedených v grafe je zrejmé, že najfrekventovanejším typom porušenia práva v základných a stredných školách je **šikanovanie a následne nemožnosť vyjadriť svoj názor**. Do kategórie šikanovanie boli zaradené porušenia práv žiaka žiakmi. Dôvody šikanovania žiakov rovesníkmi sú rôzne, ide najmä o nasledujúce faktory: výzor, pohlavie, vek, rodinné prostredie, prejav iného názoru, iné správanie a pod. Práve šikanovanie zaznamenáva v súčasnom výskume opäť výraznejší nárast, aj keď nie taký ako pri zisťovaní v roku 2018 (rok 2016: 27,7 %, rok 2018: 43,2 %, rok 2020: 51,9 %). Celkovo však každý druhý oslovený žiak základnej a strednej školy pripustil, že sa v prostredí školy stretol so šikanovaním buď ako svedok, alebo ako obeť či agresor. Aj to je dôvod prečo sa téma šikanovania a kyberšikanovania ako porušenie práv rieši na našom pracovisku samostatne, hlbšie sa analyzujú a objasňujú jej príčiny a dôsledky, ale aj spôsoby riešenia a prevencie z pohľadu žiakov, aj učiteľov a koordinátorov prevencie v školách a zistenia sa porovnávajú s výsledkami z minulých rokov. Nárast je výrazný aj v prípade absencie možnosti vyjadriť svoj názor (rok 2016: 31,9 %, rok 2018: 34,8 %, rok 2020: 38,7 %), zatiaľ čo pri diskriminácii dochádza k miernemu poklesu (rok 2016: 14,3 %, rok 2018: 22,3 %, rok 2020: 20,3 %). Vo všeobecnosti je však viditeľné, oproti predchádzajúcim zisteniam, zvýšenie väčšiny konkrétnych porušení práv dieťaťa.

Z respondentov, ktorí priznali kontakt s porušením práv v škole, na **popieranie práva na vlastný názor** poukazovali častejšie chlapci než dievčatá (chlapci 39,1 %, dievčatá 38,3 %), žiaci základných škôl (ZŠ 41,9 %, SŠ 35,9 %), najmä žiaci 9. ročníka základnej školy, kde porušenie tohto práva deklarovala viac ako polovica oslovených (ZŠ: 7. ročník 32,4 %, 8. ročník 39,0 %, 9. ročník 50,4 %, SŠ: 1. ročník 39,4 %, 2. ročník 30,5 %, 3. ročník 37,5 %). Nemožnosť prezentovať vlastný názor v škole deklarovali častejšie stredoškólcovia z gymnázií (G 37,1 %, SOŠ 35,2 %), respondenti žijúci v rodine s jedným rodičom (s oboma vlastnými rodičmi 36,1 %, s vlastným a nevlastným rodičom 44,2 %, s jedným rodičom 46,3 %), najmä s rodičmi so stredoškolským vzdelaním s maturitou (matka 42,9 %, otec 42,1 %). Na porušovanie práva poukazovali v najvyššom percente žiaci žijúci v mestách do 50 000 obyvateľov (10 001 – 50 000 obyvateľov 41,9 %), nasledovali veľkomestá a v menšie mestá (nad 100 000 obyvateľov 40,6 %, 2 001 – 10 000 obyvateľov 39,3 %). Možno konštatovať, že porušenie práva na vlastný názor prezentovala viac ako tretina opýtaných bez rozdielu veľkosti miesta bydliska, pričom najnižšie zastúpenie mali žiaci z najmenších obcí do 2 000 obyvateľov (33,8 %). Ak skutočnosť sledujeme podľa jednotlivých krajov SR zistíme, že najčastejšie sa objavuje u oslovených žiakov v školách Trenčianskeho kraja, kde sa takto vyjadriť až 43,6 % a následne v názoroch žiakov základných a stredných škôl z Bratislavského, Trnavského a Prešovského kraja (BA 43,0 %, TT 41,7 %, PO 41,6 %). Porušenie práva na vlastný názor najmenej pociťujú oslovení z Košického kraja (30,3 %).

So šikanovaním v škole sa stretli viac dievčatá ako chlapci (dievčatá 56,3 %, chlapci 46,8 %), predovšetkým žiaci stredných škôl (SŠ 56,9 %, ZŠ 46,1 %). Ak jav analyzujeme podľa navštevovaného ročníka štúdia zistíme, že najvýraznejšie sa šikanovanie objavuje podľa názorov respondentov v 2. ročníka stredných škôl, kde na skutočnosť poukázali takmer dve tretiny žiakov (ZŠ: 7. ročník 60,8 %, 8. ročník 43,2 %, 9. ročník 41,0 %, SŠ: 1. ročník 55,5 %, 2. ročník 63,4 %, 3. ročník 53,1 %), najmenej však v 9. ročníku základnej školy, kde šikanovanie v prostredí školy pripustilo

„len“ vyše 40 %. Výsledky taktiež ukázali, že na šikanovanie najviac poukazovali žiaci základných a stredných škôl pochádzajúci z rodín, kde rodičia dosiahli stredoškolské vzdelanie bez maturity a zaujímavé tiež je, že najmenej na túto skutočnosť poukazovali žiaci rodičov so základným vzdelaním (základné vzdelanie: matka 36,7 %, otec 32,0 %; stredoškolské vzdelanie bez maturity: matka 62,4 %, otec 55,5 %). Vzhľadom na typ rodinného prostredia to boli predovšetkým respondenti žijúci v rodinách s jedným vlastným a jedným nevlastným rodičom (52,3 %), avšak rozdiely sú z tohto hľadiska minimálne (s oboma vlastnými rodičmi 51,9 %, s jedným rodičom 51,2 %). Diferenciácie podľa miest bydliska dokumentujú, že šikanovanie najčastejšie uvádzali žiaci z najmenších obcí a najmenej z veľkomiest (do 2 000 obyvateľov 55,1 %, 2 001 – 10 000 51,9 %, 10 001 – 50 000 50,8 %, 50 001 – 100 000 52,2 %, nad 100 000 45,3 %). Porovnanie podľa krajov SR dokumentujú, že šikanovanie v školskom prostredí je najviac rozšírené v školách Nitrianskeho, Košického a Banskobystrického kraja, kde na porušenie uvedeného práva poukazovalo približne 60 % žiakov (BA 43,0 %, TT 44,7 %, TN 45,7 %, NR 61,2 %, ZA 49,5 %, BB 58,8 %, PO 52,2 %, KE 59,1 %).

Medzi porušenia ľudských práv a práv dieťaťa v škole, ktoré žiaci (priznávajúci porušenia práv) uvádzali vo vyššom percentuálnom zastúpení, patrí aj **diskriminácia**. Do tejto kategórie boli zaradené porušenia práv žiaka učiteľmi, spolužiakmi, prípadne vedením školy. Ako dôvody diskriminácie žiaci uvádzali predovšetkým: zaujatosť učiteľov, farbu pleti, pôvod, vedomosti žiakov, sexuálnu orientáciu, výzor, pohlavie, vek a postavenie rodičov. Diskriminácia je výraznejšie zastúpená v odpovediach chlapcov než dievčat (chlapci 21,8 %, dievčatá 19,1 %). Žiaci základných škôl (ZŠ 20,7 %, SŠ 20,0 %) a v rámci strednej školy žiaci stredných odborných škôl (SOŠ 20,4 %, G 19,5 %) sa v škole o niečo viac stretávajú s diskrimináciou. Podľa ročníka štúdia na tento problém najmarkantnejšie poukazovali žiaci 8. ročníkov základnej školy, viac ako štvrtina žiakov (ZŠ: 7. ročník 13,5 %, 8. ročník 26,7 %, 9. ročník 18,0 %, SŠ: 1. ročník 20,4 %, 2. ročník 15,3 %, 3. ročník 23,8 %). Zaujímavé je zistenie, že podľa vzdelania rodičov porušenie práva – diskrimináciu v najvyššom zastúpení priznávali žiaci, ktorých rodičia majú vysokoškolské vzdelania (matka 22,0 %, otec 23,9 %). Pri vzdelaní matky dokonca platí, že so zvyšovaním vzdelania matky sa zvyšuje vnímanie prejavov diskriminácie v školskom prostredí (základné vzdelanie 16,7 %, stredoškolské bez maturity 17,6 %, stredoškolské s maturitou 19,8 %, vysokoškolské 22,0 %). Diskriminácia sa najčastejšie objavuje podľa názorov respondentov v školách vo veľkých mestách do 100 000 obyvateľov, najmenej v stredne veľkých mestách do 50 000 obyvateľov (do 2 000 obyvateľov 25,1 %, 2 001 – 10 000 18,2 %, 10 001 – 50 000 16,9 %, 50 001 – 100 000 25,4 %, nad 100 000 18,8 %). Všeobecne však možno konštatovať, že diskriminácia ako porušenie ľudských práv a práv dieťaťa má pomerne vysoké zastúpenie v odpovediach respondentov. V priemere takmer každý piaty žiak základnej a strednej školy bez ohľadu na veľkosť bydliska pripustil prejavy diskriminácie v škole. Diferenciácie podľa krajov SR dokumentujú, že diskriminácia je najrozšírenejšia v školách Trnavského a Prešovského kraja, kde na ňu poukázala štvrtina opýtaných (BA 14,0 %, TT 25,2 %, TN 19,1 %, NR 20,9 %, ZA 21,1 %, BB 18,8 %, PO 23,0 %, KE 18,2 %).

Zo súboru respondentov, ktorí priznali kontakt s porušením práv v škole, **ponuku, predaj a konzumáciu drog** ako porušenie práv v školskom prostredí prezentovalo 14,8 % žiakov. Ide predovšetkým o situácie: fajčenie, ponuka a požívanie alkoholu

a ponuka drog. Porušenie práv v súvislosti s drogami uvádzalo 17,4 % chlapcov a 12,8 % dievčat a čo je logické vzhľadom na vek, výraznejšie stredoškooláci než žiaci základných škôl (SŠ 17,0 %, ZŠ 12,3 %). Sú to predovšetkým najstarší žiaci, žiaci 3. ročníka strednej školy (ZŠ: 7. ročník 13,5 %, 8. ročník 10,3 %, 9. ročník 13,7 %, SŠ: 1. ročník 14,6 %, 2. ročník 13,7 %, 3. ročník 21,3 %). Výraznejšie sa vyskytuje v stredných odborných školách (SOŠ 18,9 %, G 13,8 %). S uvedeným typom porušenia ľudských práv a práv dieťaťa sa jednoznačne najčastejšie stretávajú žiaci z veľkomiest (do 2 000 obyvateľov 15,9 %, 2 001 – 10 000 15,0 %, 10 001 – 50 000 11,9 %, 50 001 – 100 000 10,4 %, nad 100 000 26,6 %) a z najmenších obcí, pričom rozdiel je markantný. Na ponuku, predaj a užívanie drog v najvyššom percente poukazyvali respondenti zo škôl v Bratislavskom, Banskobystrickom a Prešovskom kraji (takmer každý piaty) a najmenej v Žilinskom kraji (BA 20,4 %, TT 13,6 %, TN 16,0 %, NR 12,2 %, ZA 6,3 %, BB 18,8 %, PO 17,7 %, KE 15,2 %). Aj **telesné trestanie** ako porušenie práv dieťaťa je najrozšírenejšie u žiakov Bratislavského kraja, kde sa takto vyjadrilo až 17,2 % respondentov, v prípade **psychických trestov** dominuje Nitriansky kraj (17,3 %), nasledujú Trnavský (15,5 %) a Banskobystrický kraj (15,3 %).

Porovnaním údajov konkrétneho prejavu porušenia ľudských práv v školskom prostredí za súbor žiakov **základných a stredných škôl** sa zistilo, že viac ako 60 % (64,4 %) respondentov uviedlo, že sa v prostredí školy s porušením práv nestretlo. Toto percento je výrazne vyššie ako pri zisťovaní v roku 2018. Skutočnosť pravdepodobne súvisí so súčasnou situáciou v spoločnosti, kedy v prevažnej časti roku 2020 školy vzdelávali len formou dištančného vyučovania, teda bez kontaktov žiakov v škole. Aj to je dôvodom prečo oslovení žiaci vo vyššom percente deklarovali absenciu porušenia práv v škole. Z nich bolo 64,6 % žiakov základných škôl a 64,2 % žiakov stredných škôl. Údaje sú takmer identické. Zistenia sú tak najvyššie zo všetkých predchádzajúcich rokov skúmania (*nestretol som sa*: rok 2014 ZŠ 57,8 %, SŠ 52,5 %, rok 2016 ZŠ 52,4 %, SŠ 50,4 %, rok 2018 ZŠ 56,3 %, SŠ 53,6 %, rok 2020: ZŠ 64,6 %, SŠ 64,2 %). Súčasne sa zvýšil (aj keď nie dramaticky) aj počet tých, ktorí volili odpoveď neviem (rok 2018: ZŠ 5,0 %, SŠ 3,7 %, rok 2020: ZŠ 6,7 %, SŠ 4,2 %). Ak porušovanie práv v školskom prostredí sledujeme podľa poradia konkrétnych typov porušenia na základe frekvencie javu v súbore žiakov základných a stredných škôl, zistíme určité rozdiely. Hoci poradie najčastejších troch porušení práv dieťaťa a ľudských práv v škole je v oboch typoch škôl rovnaké, rozdiely sa potvrdili u menej frekventovaných porušení. Zatiaľ čo žiaci stredných škôl viac priznávajú ponuku, užívanie a predaj drog u mladších žiakov sú výraznejšie psychické a fyzické tresty.

Konkrétne druhy porušovania ľudských práv definovalo viac stredoškoolákov než žiakov základných škôl (N=1 180 odpovedí/ZŠ 517, SŠ 663). Mladší žiaci vo svojich odpovediach častejšie uvádzali nemožnosť vyjadriť svoj názor (ZŠ 41,6 %, SŠ 35,9 %), diskrimináciu (ZŠ 20,7 %, SŠ 20,0 %) a nespravodlivé ohodnotenie (ZŠ 1,4 %, SŠ 1,2 %), stredoškooláci zas šikanovanie (SŠ 56,9 %, ZŠ 46,1 %), fyzické násilie (SŠ 9,3 %, ZŠ 8,9 %) a užívanie drog (SŠ 17,0 %, ZŠ 12,3 %). Hodnoty psychického násillia sú v oboch typoch škôl identické (ZŠ 13,1 %, SŠ 13,1 %).

Na základe **porovnania typov porušenia práv v škole v analyzovanom výskume (rok 2020)** a vo **výskumoch realizovaných v rokoch 2007 až 2020** možno skonštatovať, že vo všetkých uvádzaných porušeníach zaznamenávame nárast. Výnimku predstavuje len

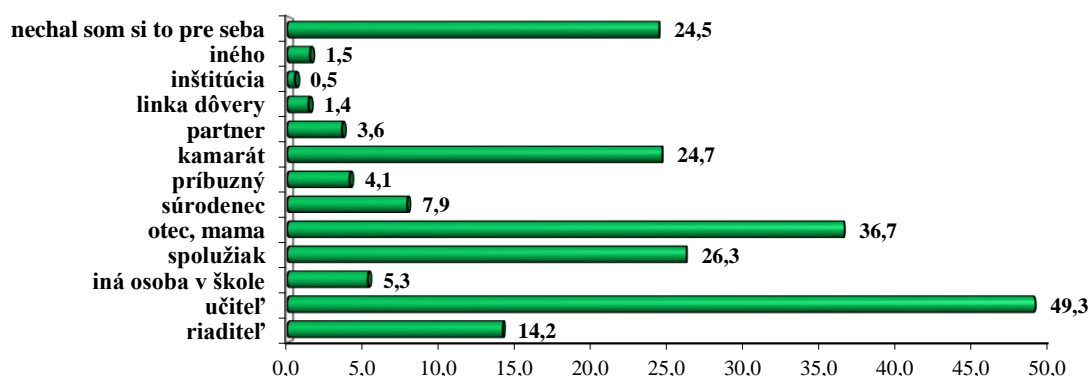
diskriminácia, ktorá zaznamenáva mierny pokles. Nemožnosť prejavíť svoj názor a šikanovanie predstavujú v celom sledovanom období najčastejšie uvádzané typy porušenia práv v školskom prostredí. Získané výsledky majú stúpajúcu tendenciu, pričom sa do popredia dostáva jednoznačne šikanovanie, ale aj porušovanie práva na slobodu prejavu. Súčasní mladí ľudia si tak stále viac uvedomujú dôležitosť práva na vlastný názor. Výsledky tak korešpondujú so všeobecným nárastom prejavov násillia a potláčania slobody prejavu v spoločnosti. Na druhej strane je zaujímavým zistením (ako už bolo spomínané), že stále viac žiakov základných a stredných škôl je toho názoru, že k porušeniu ľudských práv v škole nedochádza (rok 2007: 30 %, rok 2009: 41,9 %, rok 2012: 44,3 %, rok 2014: 54,8 %, rok 2016: 51,4 %, rok 2018: 55,0 %, rok 2020: 64,4 %).

Preferencia osoby pri riešení porušenia ľudských práv v školskom prostredí

Porušenie ľudských práv a práv dieťaťa v prostredí školy pripustilo už spomínaných 1 267 žiakov, od ktorých sme získali 1 977 odpovedí s konkretizáciou osoby alebo inštitúcie poskytujúcou pomoc pri riešení porušenia práv. Z nich je zrejmé, že najčastejšie sa žiaci obracali na **učiteľa** (49,3 %) a na **rodičov, otca, matku** (36,7 %). O niečo menej žiadali o pomoc **spolužiaka** (26,3 %) alebo **kamaráta** (24,7 %). Pod hranicou 15 % sa nachádzala pomoc zo strany riaditeľa školy (14,2 %) a pod 10 % od súrodenca (7,9 %), inej osoby zo školy (5,3 %), partnera (3,6 %), prípadne iného príbuzného (4,1 %), odborníka na linke dôvery (1,4 %) a inštitúcie pre ľudské práva (0,5 %). **Zarážajúce je zistenie, že až každý štvrtý oslovený žiak základnej a strednej školy (24,5 %) si problém ponecháva pre seba, nezdôverí sa s ním nikomu a nikoho nežiada o pomoc.**

Graf 8

Preferencia osoby pri riešení porušenia LP v školskom prostredí (v %)

Poznámka: Percentá sú uvádzané od respondentov s konkrétnou odpoveďou.

Na výber osoby, ktorú žiak preferoval pri riešení porušenia ľudských práv vplýva **pohlavie** respondenta. Zatiaľ čo skúmané dievčatá sa pri porušení ľudských práv a práv dieťaťa obracali častejšie na učiteľov (dievčatá 51,6 %, chlapci 46,8 %), rodičov (dievčatá 42,5 %, chlapci 30,5 %), spolužiakov (dievčatá 31,2 %, chlapci 21,00 %), kamarátov (dievčatá 27,8 %, chlapci 21,2 %), partnera (dievčatá 5,7 %, chlapci 1,5 %), iného príbuzného (dievčatá 4,7 %, chlapci 3,4 %), odborníka na linke dôvery (dievčatá

1,8 %, chlapci 1,1 %) a niekoho iného (dievčatá 1,6 %, chlapci 1,5 %), pričom najvýraznejšie rozdiely sa prejavili pri pomoci od rodičov, spolužiakov a partnera, chlapci viac hľadali pomoc u riaditeľa školy (chlapci 16,0 %, dievčatá 12,5 %), súrodenca (chlapci 8,0 %, dievčatá 7,8 %), inej osoby v škole (chlapci 6,1 %, dievčatá 4,3 %) a v inštitúcii pre ľudské práva (chlapci 0,8 %, dievčatá 0,2 %). Súčasne vo vyššom percente priznali, že si problém ponechali pre seba a neroiešili ho (chlapci 27,5 %, dievčatá 21,8 %).

Rozdiely sa potvrdili aj podľa navštevovaného **typu školy**. Sú to mladší žiaci, ktorí porušenie práv častejšie než stredoškoláci riešia s učiteľom (ZŠ 52,4 %, SŠ 46,7 %), riaditeľom školy (ZŠ 17,6 %, SŠ 11,2 %), s rodičmi (ZŠ 37,8 %, SŠ 35,9 %) i súrodencami (ZŠ 8,9 %, SŠ 7,0 %). Žiaci stredných škôl zas viac so spolužiakmi (SŠ 27,7 %, ZŠ 24,8 %), s kamarátmi (SŠ 26,2 %, ZŠ 23,0 %), s partnerom (SŠ 4,2 %, ZŠ 3,0 %) a výraznejšie priznávajú, že si problém ponechávajú len pre seba (SŠ 26,2 %, ZŠ 22,4 %). Zarážajúci je fakt, že viac ako 20 % skúmaných žiakov základných aj stredných škôl problém porušenia práv neroieši a zatajuje. Táto skutočnosť sa priamoúmerne zintenzívňuje so zvyšujúcim sa ročníkom štúdia (ZŠ: 7. ročník 18,4 %, 8. ročník 21,3 %, 9. ročník 26,5 %, SŠ: 1. ročník 24,5 %, 2. ročník 23,0 %, 3. ročník 30,9 %).

Zo zistení teda vyplýva, že zatiaľ čo žiaci stredných škôl častejšie než žiaci základných škôl poukazovali na absenciu porušenia ľudských práv v prostredí školy, mladší žiaci sa obracali o pomoc na rodičov, učiteľov i riaditeľa školy, stredoškoláci si vo vyššom percente problém nechávali výlučne len pre seba, prípadne žiadali o pomoc kamarátov a spolužiakov.

Na výber osoby pre riešenie porušenia ľudských práv má vplyv aj **prístup učiteľov k žiakovi a vzťahy v rodine**, prípadne **typ domáceho prostredia**. Je zaujímavé, že na učiteľa sa o pomoc pri riešení porušenia ľudských práv obracali žiaci, ktorí poukazovali na partnerský prístup učiteľov k žiakom, taktiež sa obracali vo vyššej miere na riaditeľa, inú osobu v škole a rodinu (rodičia, súrodenci), zatiaľ čo žiaci, ktorí považujú prístup učiteľov za direktívny sa vo vyššej miere zamierovali na osoby mimo školy – kamarátov, partnera, inú nekonkretizovanú osobu. Problém porušenia ľudských práv si častejšie ponechávali pre seba respondenti z rodín s jedným rodičom, resp. z iných než uvedených typov rodinného prostredia (s oboma vlastnými rodičmi 23,6 %, s vlastným a nevlastným rodičom 24,6 %, s jedným rodičom 28,0 %, iné 30,0 %). Respondenti z týchto dvoch typov rodinného prostredia sa obracali skôr na kamarátov (s oboma vlastnými rodičmi 23,6 %, s vlastným a nevlastným rodičom 23,8 %, s jedným rodičom 30,1 %, iné 40,0 %). Respondenti s dvoma rodičmi (oboma vlastnými, resp. jedným vlastným a jedným nevlastným) žiadali o pomoc prevažne spolužiakov (s oboma vlastnými 27,4 %, s vlastným a nevlastným rodičom 24,6 %, s jedným rodičom 23,1 %, iné 20,0 %).

Je zaujímavé, že zatajovanie problému so zvyšovaním **vzdelania rodičov** stúpa. Pri pomoci riaditeľa školy, prípadne pedagógov pochádza najvyššie percento z rodín s najnižšie vzdelanými rodičmi (riaditeľ: matka 37,2 %, otec 35,9 %, učiteľ: matka 55,8 %, otec 59,0 %), pomoc rodičov vyhľadali najviac žiaci s vysokoškolsky vzdelanou matkou (39,5 %) a s otcom, ktorý má základné vzdelanie (41,0 %).

Rozdiely podľa **bydliska** respondentov dokumentujú, že riešenie porušenia práv si nechávali pre seba, nezdôverili sa a nevyhľadávali pomoc najmä žiaci pochádzajúci z veľkých miest do 100 000 obyvateľov (36,7 %). V ostatných lokalitách sa takto vyjadriť v priemere takmer 24 % (do 2 000 obyvateľov 22,5 %, 2 001 – 10 000 21,5 %, 10 001 – 50 000 25,3 %, 50 001 – 100 000 36,7 %, nad 100 000 25,9 %). Zatiaľ čo žiaci základných a stredných škôl z najmenších lokalít, obcí do 2 000 obyvateľov, v najvyššom percente zo všetkých žiadali pri porušení ľudských práv v škole o pomoc riaditeľa školy (21,4 %) a súrodencov (10,3 %), respondenti z menších miest do 10 000 obyvateľov sa obracali najviac na spolužiakov (28,9 %), kamarátov (30,9 %) a na odborníka linky dôvery (2,0 %). Respondenti z väčších miest do 50 000 obyvateľov predovšetkým na učiteľa (52,2 %), rodičov (38,0 %) a partnera (4,7 %), respondenti z veľkých miest do 100 000 obyvateľov žiadali o pomoc inštitúcie pre ľudské práva (1,3 %) a nakoniec žiaci z veľkomiest nad 100 000 obyvateľov mali najmarkantnejší podiel v odpovediach iná osoba v škole (9,4 %), iný príbuzný (5,9 %) a iná nekonkretizovaná osoba (3,5 %).

Diferenciácie sa u oslovených, ktorí priznali porušenie práv v škole, prejavili aj podľa **kraja bydliska**. Zatajovanie a neriešenie problému najviac rezonovalo v odpovediach respondentov z Trenčianskeho kraja, najmenej u respondentov zo Žilinského kraja (BA 22,7 %, TT 29,0 %, TN 32,8 %, NR 22,0 %, ZA 18,6 %, BB 19,7 %, PO 25,8 %, KE 25,3 %). Riešenie porušenia práv dieťaťa a ľudských práv v prostredí školy pedagógmi, súrodencami a inými príbuznými dominuje v odpovediach oslovených z Prešovského kraja (učiteľ 55,0 %, súrodenci 12,6 %, iný príbuzný 9,3 %), rodičmi a odborníkom linky dôvery u žiakov zo škôl v Banskobystrickom kraji (rodičia 42,7 %, linka dôvery 4,3 %), spolužiakmi, kamarátmi a inštitúciou pre ľudské práva u respondentov zo Žilinského kraja (spolužiaci 34,5 %, kamaráti 38,1 %, inštitúcia pre LP 0,9 % – zhodne s BB). Žiaci základných a stredných škôl z Trnavského kraja najčastejšie zo všetkých definovali riaditeľa (21,0 %), žiaci z Trenčianskeho kraja poukazovali najmä na inú nekonkretizovanú osobu (4,2 %) a žiaci v Bratislavskom kraji požiadali o pomoc v najvyššej miere inú osobu v škole (11,8 %) a partnera (6,4 %).

Výsledky výskumu potvrdili, že poradie preferovaných osôb pre riešenie porušenia práv v školskom prostredí je identické v prostredí **základných, aj stredných škôl**. Rozdiely sa prejavili len v percentuálnom zastúpení jednotlivých činiteľov pomoci vo vzťahu k typu navštevovanej školy. Zatiaľ čo žiaci základných škôl vo vyššom percente označovali pedagógov školy (ZŠ 52,4 %, SŠ 46,7 %) i vedenie školy (ZŠ 17,6 %, SŠ 11,2 %), ale aj rodinu a rodičov (ZŠ 37,8 %, SŠ 35,9 %), súrodencov (ZŠ 8,9 %, SŠ 7,0 %) či iného príbuzného (ZŠ 5,9 %, SŠ 2,7 %), starší žiaci viac vyhľadávali pomoc medzi kamarátmi (SŠ 26,2 %, ZŠ 23,0 %), ale aj u partnera (SŠ 4,2 %, ZŠ 3,0 %) a zároveň častejšie si problém ponechali len pre seba a nevyhľadali pomoc (SŠ 26,2 %, ZŠ 22,4 %).

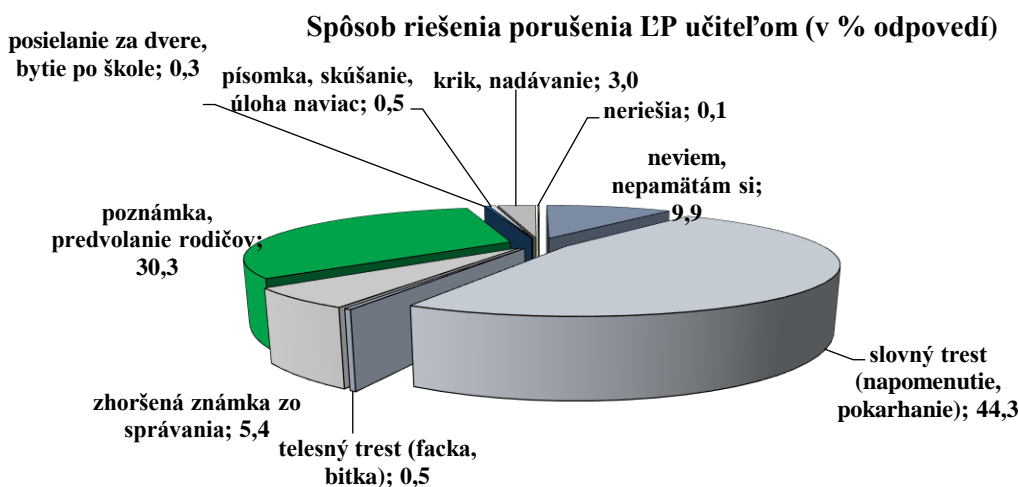
Ostatné činitele pomoci sú v oboch podsúboroch takmer identické. Celkovo však výsledky dokumentujú, že žiaci základných, aj stredných škôl sa najčastejšie obracajú o pomoc na učiteľov a rodičov a následne na spolužiakov a kamarátov. Pomerne vysoké zastúpenie v odpovediach vykazovalo aj vedenie školy, ktoré označilo približne 15 % žiakov. Až každý štvrtý stredoškôľak a viac ako každý piaty žiak základnej školy porušenie práva zatajil, nechal si to len pre seba a neriešil to s nikým.

Porovnaním údajov za roky 2007, 2009 2012, 2014, 2016, 2018 a 2020 sa zistili identické výsledky u prvých dvoch osôb v poradí preferencie, na ktoré sa respondenti pri porušení práv v školskom prostredí obrátili. Žiaci základných a stredných škôl vo všetkých sledovaných rokoch vyhľadávali najčastejšie pomoc učiteľov a rodičov. Vysoké percento oslovených sa obracalo o pomoc aj na kamarátov a spolužiakov, pričom prekvapujúce je, že u stredoškolákov vo všetkých rokoch zisťovania, s výnimkou roku 2009, bol častý spôsob riešenia porušenia práv aj ponechanie si problému len pre seba a jeho neriešenie a uvedené percento je z roka na rok vyššie. Práve v súčasnosti predstavuje zatajovanie porušenia ľudských práv piaty najčastejší spôsob riešenia porušenia práv v škole u všetkých skúmaných žiakov.

Riešenie oznámeného porušenia práv učiteľmi

Od respondentov základných a stredných škôl, ktorí priznali porušenie ľudských práv a konkretizovali riešenie problému sme získali **1 762 odpovedí o spôsobe riešenia porušenia ľudských práv v školskom prostredí**. Len 7 % žiakov základných a stredných škôl je toho názoru, že učitelia porušovanie práv v škole **neriešia, ich postoj k problému je ľahostajný**; **11,7 %** označilo odpoveď **neviem, nepamätám si**. Z analyzovaných odpovedí najčastejšie uvádzaným spôsobom riešenia porušenia ľudských práv v škole zo strany učiteľov je **slovné potrestanie vinníka spojené s napomenutím a pokarhaním (781/44,3 % odpovedí)**. Nasleduje **písomná poznámka, prípadné predvolanie rodičov do školy (534/30,3 % odpovedí)**. Percentuálne zastúpenie ostatných typov riešenia problémov je pod hranicou 10 %. **Zníženou známkou zo správania riešili učitelia porušenie práv v 95 prípadoch/5,4 %, krikom a nadávaním v 53/3,0 %, posielaním za dvere v 5/0,3 % a úlohou navyiac, prípadne písomkou v 8/0,5 %**. Zarážajúci je fakt, že **5/0,3 % odpovedí deklarovalo telesný trest, bitku a až 53 odpovedí (3,0 %) krik a nadávanie**. Podrobné údaje zobrazuje *graf 9*.

Graf 9

Poznámka: Graf znázorňuje % odpovedí žiakov, ktorí pripustili porušenie práv v škole (N=1 762 odpovedí). Žiaci mali možnosť uviesť aj viac odpovedí súčasne.

Rozdiely medzi **pohlaviami** potvrdili, že u chlapcov, aj u dievčat medzi najčastejšie uvádzané spôsoby riešenia porušenia ľudských práv učiteľmi patrili slovné tresty (napomenutie, pokarhanie) a poznámka, predvolanie rodičov do školy. Dominantným spôsobom riešenia porušenia ľudských práv v prostredí školy je slovný pohovor so žiakom, napomenutie, prípadne pokarhanie pred triedou. Vyše polovica (54,4 %) oslovených dievčat a 49,3 % chlapcov vo svojich odpovediach prezentovali uvedený spôsob riešenia. Pri poznámke, predvolaní rodičov do školy a pod. sú výsledky podobné. Aj tu prevažujú skúmané dievčatá, a tak viac ako tretina dievčat (36,4 %) a chlapcov (34,8 %) prezentovali poznámku ako spôsob riešenia problému porušenia práv dieťaťa v škole. Chlapci vo vyššom percente ako dievčatá deklarovali krik a nadávanie (chlapci 4,8 %, dievčatá 2,5 %), telesné tresty (chlapci 0,5 %, dievčatá 0,2 %), posielanie za dvere (chlapci 0,5 %, dievčatá 0,2 %), resp. písomku (chlapci 0,6 %, dievčatá 0,5 %) – rozdiely sú však minimálne. Zároveň častejšie sa k problému nevyjadrili a volili odpoveď neviem (chlapci 13,5 %, dievčatá 10,3 %). Dievčatá okrem prvých dvoch spôsobov častejšie uvádzali aj zhoršenú známku (dievčatá 7,2 %, chlapci 5,3 %). Minimálny rozdiel bol zistený aj pri poukazovaní na skutočnosť, že pedagógovia porušenie práv v škole neriešia (dievčatá 6,9 %, chlapci 7,0 %).

Diferenciácie podľa **ročníka štúdia** respondentov dokumentujú, že zatiaľ čo poznámka a predvolanie rodičov do školy je výrazne častejšie u mladších žiakov a najvyššie zastúpenie má v 7. ročníku základnej školy (ZŠ: 7. ročník 46,4 %, 8. ročník 43,5 %, 9. ročník 38,5 %, SŠ: 1. ročník 35,7 %, 2. ročník 27,4 %, 3. ročník 21,1 %), u stredoškolákov výraznejšie oproti mladším žiakom rezonuje slovný trest, napomenutie (SŠ: 1. ročník 55,2 %, 2. ročník 60,8 %, 3. ročník 51,6 %, ZŠ: 7. ročník 44,3 %, 8. ročník 48,7 %, 9. ročník 52,4 %). Z výsledkov vidno, že spôsob riešenia poznámkou a predvolaním rodičov do školy klesá so zvyšovaním ročníka v základnej, aj v strednej škole. Pri žiakoch základných, aj stredných škôl bola pri analýze výsledkov zistená stúpajúca tendencia pri deklarovaní absencie riešenia. Na každom stupni štúdia vo vyšších ročníkoch je zvýšený percentuálny podiel tých, ktorí poukazovali, že učelia porušenie ľudských práv a práv dieťaťa najčastejšie neriešia žiadnym spôsobom a zakrývajú si tak oči pred problémom (ZŠ: 7. ročník 4,6 %, 8. ročník 5,6 %, 9. ročník 7,6 %, SŠ: 1. ročník 4,4 %, 2. ročník 6,1 %, 3. ročník 13,4 %). Zarážajúce je, že viac ako 10 % oslovených zo všetkých ročníkov (výnimkou sú žiaci 1. ročníka strednej školy) sa k problému nevedelo alebo nechcelo vyjadriť. Najviac skutočnosť prezentovali najmladší žiaci, žiaci 7. ročníka základnej školy (ZŠ: 7. ročník 14,4 %, 8. ročník 10,8 %, 9. ročník 12,2 %, SŠ: 1. ročník 9,9 %, 2. ročník 12,7 %, 3. ročník 11,0 %) a podľa **veľkosti bydliska** respondenti z veľkých miest do 100 000 obyvateľov (do 2 000 obyvateľov 11,0 %, 2 001 – 10 000 8,7 %, 10 001 – 50 000 13,0 %, 50 001 – 100 000 15,6 %, nad 100 000 14,0 %). Zároveň respondenti z tejto skupiny najčastejšie zo všetkých tiež pripúšťali, že učelia problém neriešia (do 2 000 obyvateľov 4,2 %, 2 001 – 10 000 5,8 %, 10 001 – 50 000 8,1 %, 50 001 – 100 000 12,6 %, nad 100 000 9,8 %). Rozdiely v odpovediach pri ostatných spôsoboch riešenia sú minimálne, možno ale uviesť, že spôsoby ako slovné tresty a poznámky uvádzali najčastejšie respondenti z miest do 10 000 obyvateľov (slovné tresty 53,5 %, poznámky 39,1 %), na zhoršenú známku poukazovali najmä respondenti z veľkomiest nad 100 000 obyvateľov (7,7 %) a na krik a nadávanie respondenti z najmenších obcí do 2 000 obyvateľov a respondenti z veľkých miest do 100 000 obyvateľov (zhodne 4,4 %).

Porovnanie vo vzťahu ku **kraju** ukázalo, že najvyšší podiel respondentov, ktorí sa priklonili k odpovedi, že učitelia žiadnym spôsobom neriešia porušenie ľudských práv v školskom prostredí je z Trnavského kraja (BA 7,7 %, TT 13,2 %, TN 3,5 %, NR 6,3 %, ZA 3,9 %, BB 5,8 %, PO 6,5 %, KE 11,3 %) a najvyšší podiel tých, ktorí nevedeli odpovedať bol zistený v Banskobystrickom kraji (BA 14,2 %, TT 10,8 %, TN 11,6 %, NR 11,8 %, ZA 13,3 %, BB 13,5 %, PO 11,6 %, KE 4,9 %). Slovné tresty v najvyššej miere uvádzali respondenti v Nitrianskom kraji (58,4 %, najmenej v TT 43,1 %), poznámky zas v Trenčianskom kraji (48,7 %, najmenej v BA 27,3 %), zhoršenú známku v Bratislavskom kraji (9,3 %, najmenej v NR 3,6 %) a krik, nadávanie v Prešovskom kraji (5,0 %, najmenej v ZA 1,1 %).

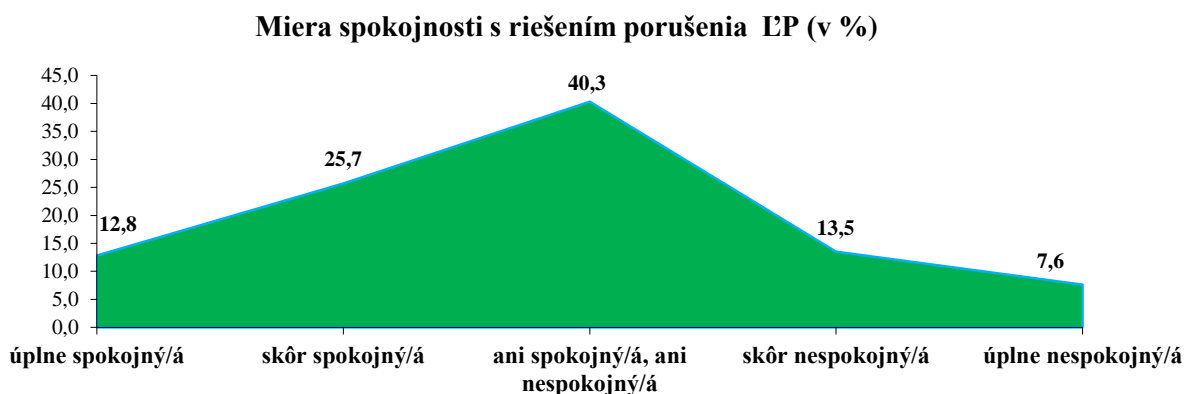
Už predchádzajúca časť naznačila určité **rozdiely medzi žiakmi základných a stredných škôl**. Analýzou získaných odpovedí na najčastejší spôsob riešenia problému porušenia ľudských práv a práv dieťaťa v škole učiteľmi sa zistilo, že v základných, aj v stredných školách učitelia využívali najčastejšie slovný trest (rozhovor, napomenutie), nasledovala poznámka, prípadne iný kontakt s rodičmi žiaka. Celkovo poradie preferencie jednotlivých spôsobov riešenia porušenia práv v škole pedagógmi je v oboch typoch škôl identický. Až každý druhý oslovený žiak základnej, aj strednej školy deklaroval pri riešení porušenia práv pohovor, prípadne napomenutie žiaka. Skutočnosť sa markantnejšie prejavila strednom stupni vzdelávania, kde uvedený spôsob prezentovalo až 55,1 % žiakov (ZŠ 49,2 %). Výrazné zastúpenie v odpovediach oslovených žiakov predstavovala aj poznámka a predvolanie rodičov do školy. Tu mali vyššie zastúpenie žiaci základných škôl. Poznámku, prípadne predvolanie rodičov ako spôsob riešenia porušenia práv dieťaťa v škole uviedlo 43,1 % žiakov základných škôl a 27,9 % stredoškolákov. Výraznejšie zastúpenie jednotlivých spôsobov riešenia problému v prostredí základných škôl vykazovala tak len poznámka a predvolanie rodičov. Ostatné spôsoby dominujú v prostredí stredných škôl. Je to neriešenie problému (SŠ 8,2 %, ZŠ 5,9 %), krik a nadávky (SŠ 3,8 %, ZŠ 3,3 %), písomné práce navyše (SŠ 0,7 %, ZŠ 0,4 %), posielanie za dvere (SŠ 0,5 %, ZŠ 0,1 %) i telesný trest (SŠ 0,4 %, ZŠ 0,3 %). Približne 6 % žiakov z oboch typov škôl uviedlo zhoršenú známku zo správania (ZŠ 6,3 %, SŠ 6,4 %) ako spôsob riešenia porušenia práv žiaka. Takmer 4 % oslovených pripustilo krik a nadávky zo strany pedagógov a približne každý desiaty stredoškolák deklaroval, že porušenia práv sa u nich v škole neriešia. Na nižšom stupni vzdelávania sa takto vyjadrilo 5,9 % oslovených žiakov. Pozitívom je, že uvedené percento je nižšie ako v predchádzajúcej vlne a je najnižšie za celé obdobie zisťovania v prostredí základných škôl (rok 2014: SŠ 13,6 %, ZŠ 6,4 %, rok 2016: SŠ 9,3 %, ZŠ 4,2 %, rok 2018: SŠ 10,5 %, ZŠ 6,2 %, rok 2020: SŠ 8,2 %, ZŠ 5,9 %).

Spokojnosť s riešením porušenia ľudských práv v škole

Výsledky výskumu dokumentujú, že viac ako každý druhý oslovený žiak základnej a strednej školy poukazoval na **absenciu porušovania ľudských práv a práv dieťaťa v školskom prostredí (N=1 613/60,4 %)** a len **15/0,6 % respondentov na otázku neodpovedalo**. Z respondentov, ktorí porušenie práv v škole **pripustili (1 059/39,4 %)**, **38,5 % vyjadrilo spokojnosť** s jeho riešením (úplne spokojní 12,8 %, skôr spokojní 25,7 %), viac ako **40 % (40,3 %)** prezentovalo nerozhodný postoj, **ani spokojní, ani**

nespokojní. Približne každý piaty opýtaný však vyjadroval **nespokojnosť (21,1 %)**, pričom však percento je o niečo nižšie ako pri predchádzajúcom zisťovaní (rok 2018: **25,7 %**). Až takmer 8 % (81/7,6 %) skúmaných žiakov prezentovalo jednoznačnú nespokojnosť a 13,5 % bolo skôr nespokojných ako spokojných. Výsledky zisťovania tak poukázali na skutočnosť, že hoci u žiakov základných a stredných škôl prevláda spokojnosť s riešením porušenia ľudských práv a práv dieťaťa v škole nad nespokojnosťou, oslovení žiaci najčastejšie volili ambivalentný, nerozhodný postoj.

Graf 10

Poznámka: Graf znázorňuje % odpovedí bez „nestretol som sa s porušením“ (N=1 059).

Štatisticky významná závislosť uvedeného javu sa potvrdila len vo vzťahu k veku, veľkosti bydliska a kraju SR. Z respondentov, ktorí pripustili porušenie ľudských práv a práv dieťaťa v škole vyššiu spokojnosť prezentovali chlapci (chlapci 42,4 %, dievčatá 34,8 %) a nespokojnosť bola deklarovaná oboma pohlaviami približne rovnakým percentuálnym podielom, kedy prezentovala pätinu chlapcov aj dievčat (chlapci 20,1 %, dievčatá 22,1 %). Takmer pätina chlapcov vyjadrila aj úplnú spokojnosť (18,1 %), zatiaľ čo u dievčat to nebolo ani 8 % (7,7 %). Približne 40 % dievčat a chlapcov nevedelo posúdiť, či sú alebo nie sú spokojní s tým, ako sa daná situácia riešila (chlapci 37,5 %, dievčatá 43,1 %). Pozitívne je, že oproti ostatnému zisťovaniu v roku 2018 klesol podiel úplne nespokojných respondentov oboch pohlaví (rok 2018: chlapci 12,5 %, dievčatá 9,7 %; rok 2020: chlapci 8,4 %, dievčatá 6,8 %).

Diferenciácie v hodnotení sa prejavili aj podľa veku respondentov, teda **navštevovaný ročník štúdia**. Možno konštatovať, že so zvyšujúcim sa vekom oslovených žiakov stredných škôl klesá ich spokojnosť s riešením porušenia ľudských práv v škole. U žiakov základnej školy to tak neplatí, najvyššiu mieru spokojnosti vykazujú žiaci 8. ročníka, kde bol spokojný takmer každý druhý žiak. Celkovo z tejto komparácie vyplýva, že výrazne spokojnejší sú žiaci základnej školy (ZŠ: 7. ročník 43,3 %, 8. ročník 46,9 %, 9. ročník 41,3 %, SŠ: 1. ročník 38,8 %, 2. ročník 33,0 %, 3. ročník 27,5 %). Najvyššiu mieru nespokojnosti vyjadrili žiaci 3. ročníka strednej školy, keď nespokojný bol takmer každý tretí žiak (ZŠ: 7. ročník 16,3 %, 8. ročník 19,1 %, 9. ročník 18,0 %, SŠ: 1. ročník 17,9 %, 2. ročník 24,2 %, 3. ročník 30,7 %). U stredoškolských tretiakov dominuje najviac zo všetkých skupín aj jednoznačná nespokojnosť, kde sa takto vyjadrilo vyše 10 % respondentov (10,4 %) a zároveň v tomto ročníku ako v jedinom prevyšoval podiel nespokojných nad spokojnými.

Zatiaľ čo spokojnosť s riešením porušenia ľudských práv a práv dieťaťa v škole je najmarkantnejšia u oslovených žijúcich v **rodinách** s oboma vlastnými rodičmi (vlastní rodičia 39,6 %, jeden vlastný a jeden nevlastný rodič 36,7 %, len jeden rodič 34,7 %), nespokojnosť dominuje u žiakov z rodín s jedným vlastným a jedným nevlastným rodičom (vlastní rodičia 19,8 %, jeden vlastný a jeden nevlastný rodič 29,7 %, len jeden rodič 20,0 %), pričom až 16,4 % vyjadrovalo jednoznačnú nespokojnosť.

Signifikantné rozdiely dokumentujú, že spokojnosť s riešením situácie je najčastejšia v odpovediach respondentov pochádzajúcich z najmenších obcí do 2 000 obyvateľov a z miest do 50 000 obyvateľov (do 2 000 obyvateľov 42,0 %, 2 001 – 10 000 28,0 %, 10 001 – 50 000 39,1 %, 50 001 – 100 000 29,1 %, nad 100 000 36,2 %). Pri nespokojnosti možno konštatovať, že čím väčšie je **bydlisko respondentov**, tým stúpa aj podiel nespokojných (do 2 000 obyvateľov 18,6 %, 2 001 – 10 000 19,7 %, 10 001 – 50 000 22,3 %, 50 001 – 100 000 25,6 %, nad 100 000 25,6 %). Ambivalentný postoj k situácii dominuje v odpovediach respondentov z veľkých miest do 100 000 obyvateľov (45,3 %).

Štatisticky významná závislosť sa potvrdila aj vo vzťahu ku **kraju Slovenska**. Sú to respondenti zo Žilinského a Košického kraja, ktorí najčastejšie zo všetkých vyjadrovali spokojnosť s riešením porušenia ľudských práv a práv dieťaťa v školskom prostredí, a to takmer každý druhý (BA 37,0 %, TT 32,4 %, TN 37,2 %, NR 32,5 %, ZA 47,2 %, BB 40,9 %, PO 38,5 %, KE 45,0 %). Hoci vo všetkých krajoch SR prevažuje u skúmaných žiakov spokojnosť, nerozhodný postoj je najmarkantnejší u žiakov zo škôl Trnavského a Prešovského kraja. Práve tu je ambivalentný postoj k otázke najviac frekventovanou odpoveďou respondentov (BA 37,1 %, TT 47,1 %, TN 41,3 %, NR 40,6 %, ZA 36,0 %, BB 33,9 %, PO 46,2 %, KE 38,1 %). Analýzou jednoznačnej nespokojnosti skúmaných žiakov s riešením problému sa zistilo, že najviac úplne nespokojných pochádzalo zo škôl v Nitrianskom kraji (11,3 %), kde aj celková nespokojnosť (skôr nespokojný a úplne nespokojný) bola najvyššia a spolu s Bratislavským a Banskobystrickým krajom predstavoval podiel nespokojných respondentov viac ako štvrtinu z nich (BA 25,9 %, TT 20,6 %, TN 21,5 %, NR 26,9 %, ZA 16,8 %, BB 25,2 %, PO 15,4 %, KE 16,9 %).

Porovnaním údajov za sledované súbory žiakov základných a stredných škôl vo vzťahu k hodnoteniu riešenia porušenia ľudských práv a práv dieťaťa v školskom prostredí sa zistilo, že zo súboru respondentov pripúšťajúcich porušenie ľudských práv v škole vyššiu mieru spokojnosti s jeho riešením vyjadrovali mladší žiaci (ZŠ 44,1 %, SŠ 33,2 %). Pritom jednoznačnú spokojnosť uvádzalo až 16,7 % žiakov základných škôl a len každý desiaty stredoškôlak (ZŠ 16,7 %, SŠ 9,2 %). Títo potom častejšie vo svojom hodnotení prezentovali nespokojnosť (SŠ 23,1 %, ZŠ 17,1 %), ale najmä nerozhodný postoj – ani spokojný, ani nespokojný (SŠ 42,8 %, ZŠ 37,7 %). Výrazné rozdiely sa prejavili pri jednoznačnej nespokojnosti, aj pri skôr nespokojnosti (úplne nespokojný: SŠ 8,3 %, ZŠ 7,0 %, skôr nespokojný: SŠ 15,8 %, ZŠ 11,1 %).

Ak výsledky **porovnáme za sledované roky 2007, 2009, 2012, 2014, 2016, 2018 a 2020** zistíme na jednej strane všeobecný pokles spokojných, aj nespokojných žiakov (*spokojní*: rok 2007: 19,8 %, rok 2009: 23,0 %, rok 2012: 19,3 %, rok 2014: 16,8 % rok 2016: 18,7 %, rok 2018: 17,3 %, rok 2020: 15,3 %, *nespokojní*: rok 2007: 16,4 %, rok 2009: 14,5 %, rok 2012: 16,1 %, rok 2014: 14,2 %, rok 2016: 11,4 %, rok 2018: 12,2 %,

rok 2020: 8,4 %) a zároveň aj zníženie nerozhodného postoja u súčasných žiakov (rok 2007: 23,5 %, rok 2009: 20,1 %, rok 2012: 20,5 %, rok 2014: 18,3 %, rok 2016: 21,1 %, rok 2018: 18,0 %, rok 2020: 16,0 %). Mladí ľudia síce v nižšom zastúpení deklarujú spokojnosť, aj nespokojnosť s riešením porušenia ľudských práv v škole, avšak najčastejšie prezentujú nerozhodný postoj. Aj to prezrádza určitý prejav nerozhodnosti, či ľahostajnosti k problému. Uvedený fakt sa prejavil vo všetkých rokoch zisťovania, pričom zaznamenáva klesajúci trend. Aj tak je v súčasnosti najčastejším spôsobom hodnotenia javu. Výsledky zisťovania za celé obdobie dokumentujú aj stále zvyšujúci sa podiel žiakov základných a stredných škôl, ktorí potvrdzujú absenciu porušovania ľudských práv v škole (rok 2007: 40,3 %, rok 2009: 42,6 %, rok 2012: 44,1 %, rok 2014: 50,7 %, rok 2016: 48,7 %, rok 2018: 52,5 %, rok 2020: 60,4 %) a v ostatnom roku zaznamenáva výraznejší nárast. Toto môže do značnej miery súvisieť s pandemickou situáciou, s uzavretím škôl a prechodom na dištančné vzdelávanie. Aj to v značnej miere skresľuje získané výsledky (tabuľka 6).

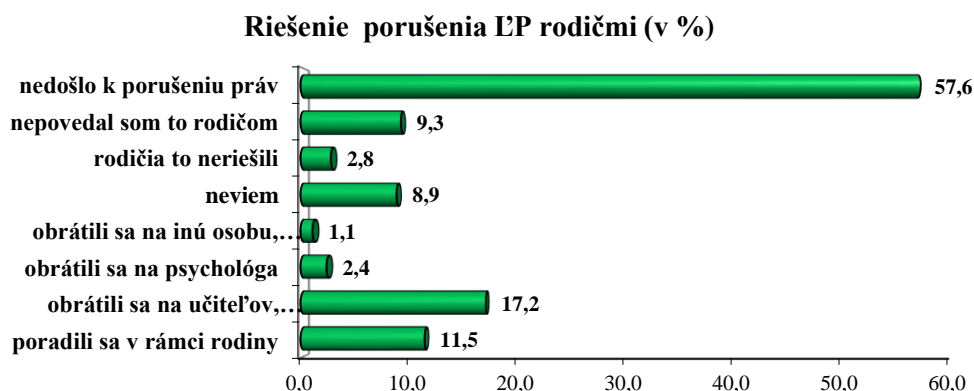
Tabuľka 6

Spokojnosť s riešením porušenia práv	%						
	2007	2009	2012	2014	2016	2018	2020
Úplne spokojný	6,9	9,0	6,7	5,2	5,5	5,1	5,1
Skôr spokojný	12,9	14,0	12,6	11,6	13,2	12,2	10,2
Ani spokojný, ani nespokojný	23,5	20,1	20,5	18,3	21,1	18,0	16,0
Skôr nespokojný	9,7	7,7	9,3	7,7	6,9	7,0	5,4
Úplne nespokojný	6,7	6,8	6,8	6,5	4,6	5,2	3,0
Nestretol som sa s porušením práv	40,3	42,6	44,1	50,7	48,7	52,5	60,4

Riešenie oznámeného porušenia práv rodičmi

1 511 žiakov /57,6 % uviedlo, že v ich škole nedošlo k porušeniu ľudských práv a práv dieťaťa. Žiaci základných a stredných škôl, ktorí to pripustili, najčastejšie označovali pri riešení problému rodičmi **spoluprácu s vedením školy a s učiteľmi (17,2 %)** a vo **vnútri rodiny (11,5 %)**. Vysoké zastúpenie vykazovalo aj to, že dieťa rodičom problém neoznámilo. Takmer 10 % (9,3 %) respondentov priznalo, že o porušení práv v škole rodičom **nepovedalo** a **2,8 %** rodičov síce informovali, ale títo to **neriešili**. Na **psychológa sa obrátilo 2,4 %** a na **inú osobu alebo inštitúciu 1,1 %**. Podrobné údaje znázorňuje graf 11.

Graf 11

Poznámka: Súčet odpovedí presahuje 100 % pre možnosť uviesť viac odpovedí.

Signifikantné rozdiely sa potvrdili vzhľadom na niektoré výberové kritéria výskumnej vzorky. Je zaujímavé, že porušenie práv v škole približne rovnako neriešili rodičia oslovených chlapcov ako aj dievčat, aj keď zaznamenávame miernu prevahu u rodičov dievčat (dievčatá 3,1 %, chlapci 2,4 %). Podobná situácia je v prípade neinformovania rodičov. Tentokrát sú to chlapci, ktorí častejšie o porušení práv v škole rodičom nepovedali (chlapci 9,6 %, dievčatá 9,0 %). Z výsledkov je zrejme, že približne každý desiaty oslovený žiak si situáciu porušenia ľudských práv a práv dieťaťa v škole necháva pre seba a nerieši to spolu s rodičmi. Aj to vypovedá do určitej miery o stave v súčasných rodinách, kedy rodičia sú vyťažení pracovnými a domácimi povinnosťami a na komunikáciu, rozhovory a spoločný čas s deťmi im zostáva len málo času. Približne 9 % oslovených bez rozdielu **pohlavia**, avšak s miernou prevahou chlapcov, zvolilo odpoveď *neviem*, pričom percento je nižšie ako v predchádzajúcich zisťovaniach (rok 2016: chlapci 12,8 %, dievčatá 10,7 %, rok 2018: chlapci 9,6 %, dievčatá 8,4 %, rok 2020: chlapci 9,4 %, dievčatá 8,3 %). Rodičia dievčat viac riešia problém v rámci rodiny, obracajú sa na pedagógov a taktiež na psychológa. Rodičia chlapcov mali vyššie zastúpenie len pri odpovedi *iná osoba/inštitúcia*. Všeobecne rodina a učitelia, pri oboch pohlaviach, zohrávajú prioritnú úlohu pri riešení porušenia práv v škole.

Zatajenie situácie pred rodičmi u stredoškolákov, aj u žiakov základnej školy stúpa súčasne so zvyšovaním **ročníka** (ZŠ: 7. ročník 8,0 %, 8. ročník 8,5 %, 9. ročník 8,9 %, SŠ: 1. ročník 9,0 %, 2. ročník 9,2 %, 3. ročník 11,6 %). Riešenie porušenia práv v škole za pomoci rodiny (ZŠ: 7. ročník 8,6 %, 8. ročník 18,9 %, 9. ročník 13,5 %, SŠ: 1. ročník 10,9 %, 2. ročník 8,7 %, 3. ročník 7,7 %), učiteľov a vedenia školy (ZŠ: 7. ročník 11,4 %, 8. ročník 23,0 %, 9. ročník 20,2 %, SŠ: 1. ročník 17,0 %, 2. ročník 15,8 %, 3. ročník 14,9 %), ale aj psychológa (ZŠ: 7. ročník 2,2 %, 8. ročník 3,9 %, 9. ročník 2,5 %, SŠ: 1. ročník 2,5 %, 2. ročník 1,1 %, 3. ročník 2,0 %) deklarovali výraznejšie žiaci základnej školy, pričom u stredoškolákov platí (výnimkou je obrátenie sa na psychológa), že čím vyšší navštevovaný ročník, tým nižší podiel riešenia problému s danými osobami, resp. inštitúciami. Na inú osobu, prípadne inštitúciu, sa najčastejšie obrátili o pomoc rodičia žiakov 3. ročníka strednej školy (2,2 %).

Neriešenie problému bolo najvýraznejšie v rodinách s najnižšie vzdelanými rodičmi (matka 7,2 %, otec 8,9 %). Paradoxne, rodičia so základným **vzdelaním** v najvyššej miere zo všetkých riešili problém v rodine (matka 17,5 %, otec 19,0 %), obracali sa na pedagógov (matka 36,1 %, otec 34,2 %), alebo na psychológa (matka 5,2 %, otec 6,3 %). Zatajovanie problému dominuje u respondentov s vysokoškolským vzdelaním matky (11,4 %) a so stredoškolským vzdelaním bez maturity otca (9,5 %).

Významné rozdiely podľa **veľkosti lokality** bydliska oslovených žiakov potvrdili, že najviac neriešia situáciu porušenia ľudských práv a práv dieťaťa v prostredí školy rodičia žiakov z veľkých miest do 100 000 obyvateľov s percentuálnym podielom 3,4 %. Rozdiely medzi skupinami boli však v tejto odpovedi minimálne, percentuálny podiel sa pohyboval od 1,9 % vo veľkomestách nad 100 000 obyvateľov do 3,1 % v mestách do 10 000 obyvateľov. Podobne sú nevelké rozdiely pri neinformovaní rodičov o probléme, v tomto prípade bol percentuálny podiel od 7,8 % v mestách do 10 000 obyvateľov do 10,5 % v mestách do 50 000 obyvateľov. Výraznejšie výsledky sa prejavili pri obracaní sa pri tomto probléme na učiteľov/vedenie školy, kde sú najaktívnejší rodičia z najmenších obcí do 2 000 obyvateľov (do 2 000 obyvateľov

21,0 %, 2 001 – 10 000 17,2 %, 10 001 – 50 000 18,3 %, 50 001 – 100 000 8,8 %, nad 100 000 15,3 %). Aj riešenie problému v rodine bolo doménou rodičov z obcí do 2 000 obyvateľov (15,1 %). V ostatných skupinách to bol v priemere každý desiaty rodič. Hoci rodičia často využívajú riešenie problému vo vnútri rodiny, či spoluprácu so školou, jej vedením a pedagógmi, približne každý desiaty respondent základnej a strednej školy bez rozdielu **kraja** bydliska priznal, že o porušení práv v škole rodičom nepovedal. Dominoval Trnavský kraj, kde podiel presiahol 10 % (BA 8,1 %, TT 11,6 %, TN 9,3 %, NR 9,0 %, ZA 9,3 %, BB 9,2 %, PO 8,7 %, KE 9,3 %) a v otázke neriešenia samotného problému bol najvyšší percentuálny podiel v Prešovskom kraji (BA 2,4 %, TT 1,9 %, TN 0,8 %, NR 4,1 %, ZA 2,2 %, BB 2,5 %, PO 4,5 %, KE 3,4 %). Sú to taktiež žiaci z Prešovského kraja (12,9 %), ktorí v najvyššom zastúpení zo všetkých volili možnosť neviem a tak sa vyhli konkrétnej odpovedi.

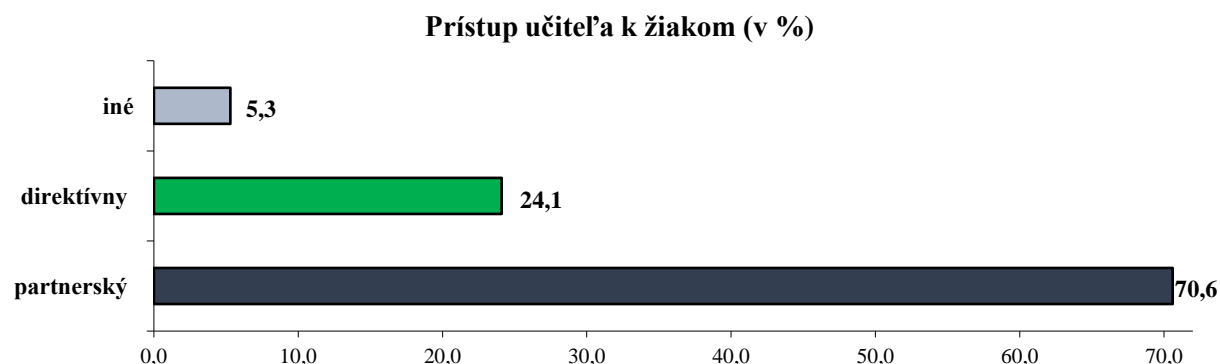
Na základe **porovnania** spôsobov riešenia porušenia práva v školskom prostredí rodičmi u **žiakov základných a stredných škôl**, možno konštatovať, že rodičia najčastejšie riešili tento problém v spolupráci s vedením školy a s učiteľmi (ZŠ 18,5 %, SŠ 16,2 %), pričom výraznejšie toto riešenie prezentovali mladší žiaci. Riešenie problému porušenia práv za pomoci školy však bolo najčastejším spôsobom u mladších, aj u starších žiakov. Spoluprácu v rámci rodiny prezentovali výrazne viac žiaci základných škôl (ZŠ 14,0 %, SŠ 9,3 %). Určitý, pomerne markantný rozdiel sa prejavil aj v prípade zamlčania problému. Sú to stredoškólači, ktorí vo vyššom percente deklarovali, že o porušení ľudských práv v škole rodičom nepovedali (SŠ 10,0 %, ZŠ 8,5 %). Neriešenie problému zo strany rodičov je takmer identické. Necelé 3 % oslovených zo základných, aj stredných škôl potvrdilo, že sa s problémom porušenia práv v škole rodičom zdôverili, tí to však neriešili (ZŠ 2,9 %, SŠ 2,7 %).

Vzt'ahy v škole a v rodine

Prístup učiteľov

Výsledky výskumu potvrdili, že väčšina respondentov vníma **prístup väčšiny (70,6 %) učiteľov ako partnerský** – vyučovanie má charakter vzájomnej spolupráce, pričom percento je ešte vyššie ako pri predchádzajúcom zisťovaní (rok 2018: 65,4 %). Vysoké zastúpenie v hodnotení prístupu učiteľov mal aj **direktívny prístup** založený na príkazoch, zákazoch a nariadeniach, ktorý označil takmer každý štvrtý (**24,1 %**) skúmaný žiak. Približne **5 % (5,3 %)** označilo možnosť **iné**, bez presnej špecifikácie.

Graf 12

Podľa **pohlavia** respondentov neboli štatisticky významné rozdiely. Sú minimálne, avšak dievčatá v mierne vyššom podiele hodnotia prístup učiteľa k žiakom za partnerský, chlapci sa skôr prikláňajú k direktívnemu prístupu (partnerský: dievčatá 71,6 %, chlapci 69,6 %; direktívny: dievčatá 22,3 %, chlapci 25,9 %). Výsledky oproti predchádzajúcim zisťovaniam potvrdili na jednej strane nárast respondentov vnímajúcich prístup učiteľa ako partnerský, na druhej strane pokles direktívneho prístupu učiteľov k žiakom (rok 2014 partnerský: dievčatá 54,9 %, chlapci 49,4 %, direktívny: dievčatá 34,9 %, chlapci 41,8 %, rok 2016 partnerský: dievčatá 58,9 %, chlapci 56,5 %, direktívny: dievčatá 32,3 %, chlapci 35,2 %, rok 2018 partnerský: dievčatá 70,0 %, chlapci 60,0 %, direktívny: dievčatá 23,6 %, chlapci 33,6 %, rok 2020 partnerský: dievčatá 71,6 %, chlapci 69,6 %, direktívny: dievčatá 22,3 %, chlapci 25,9 %). Od roku 2014 do ostatného zisťovania v roku 2020 možno sledovať výrazný vzostup vnímania partnerského prístupu, u dievčat sa zvýšil percentuálny podiel z 54,9 % na 71,6 % (+16,7 %), u chlapcov z 49,4 % v roku 2014 na 69,6 % v roku 2020 (+20,2 %). Podobne ako pri direktívnom prístupe s tým rozdielom, že percentuálny podiel za sledované obdobie (od roku 2014) klesol u dievčat o 12,6 % a u chlapcov o 15,9 %.

Výsledky ukázali, že na partnerský prístup učiteľov poukazujú najmä žiaci 2. a 1. ročníka strednej školy (ZŠ: 7. ročník 72,3 %, 8. ročník 66,8 %, 9. ročník 65,6 %, SŠ: 1. ročník 74,2 %, 2. ročník 75,7 %, 3. ročník 69,3 %). Na základe výsledkov u respondentov zo základnej školy možno konštatovať, že čím vyšší ročník, tým klesá podiel tých, ktorí pokladajú prístup učiteľov za partnerský, a preto až vyše štvrtina žiakov 8. a 9. ročníka základnej školy (spolu so stredoškólákmi 3. ročníka) hodnotí prístup učiteľov ako direktívny (ZŠ: 7. ročník 21,3 %, 8. ročník 27,2 %, 9. ročník 27,7 %, SŠ: 1. ročník 21,2 %, 2. ročník 20,6 %, 3. ročník 26,0 %).

Porovnanie údajov za súbor žiakov základných a stredných škôl dokumentuje, že v oboch súboroch prevláda partnerský prístup väčšiny učiteľov k žiakom, kedy má vyučovanie charakter vzájomnej spolupráce. Hoci častejšie sa prejavuje na vyššom stupni vzdelania, aj v základných školách takýto prístup prezentovalo takmer 70 % oslovených (SŠ 72,5 %, ZŠ 66,4 %). Odlišná situácia je pri direktívnom prístupe pedagógov. Vyššie zastúpenie vykazujú žiaci základných škôl (ZŠ 25,4 %, SŠ 23,1 %), pričom za celé obdobie skúmania zaznamenávame neustály pokles uvedeného prístupu učiteľov k žiakom v základných, aj v stredných školách (rok 2016: ZŠ 31,1 %, SŠ 36,2 %, rok 2018: ZŠ 30,2 %, SŠ 26,4 %, rok 2020: ZŠ 25,4 %, SŠ 23,1 %). Približne 6 % žiakov základných a 5 % stredoškólakov (ZŠ 6,2 %, SŠ 4,5 %) prezentovalo iný, nekonkretizovaný prístup učiteľov k žiakom. **Porovnaním výsledkov za obdobie skúmania (roky 2007 až 2020)** sa zistil pozitívny trend vo vzťahoch učiteľ – žiak. Neustále sa zvyšuje podiel partnerského prístupu učiteľov k žiakom a súčasne sa znižuje direktívny založený na príkazoch, zákazoch a nariadeniach (*tabuľka 7*).

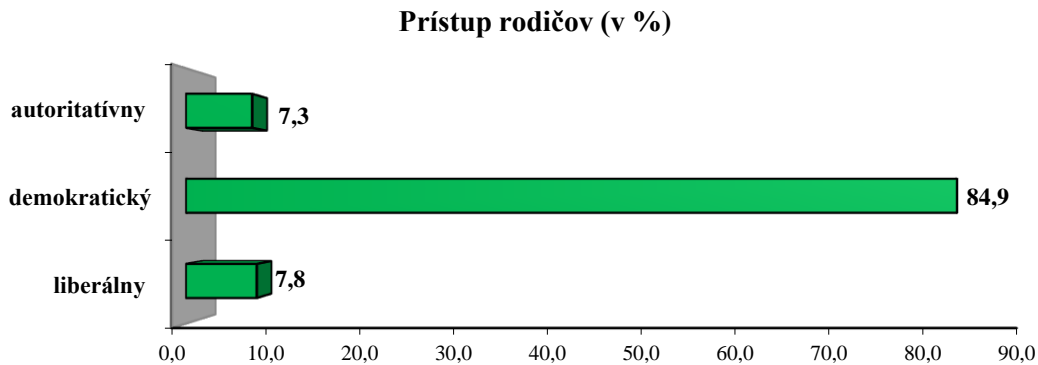
Tabuľka 7

Prístup väčšiny učiteľov	%						
	2007	2009	2012	2014	2016	2018	2020
Partnerský	56,0	49,5	50,7	52,1	57,8	65,4	70,6
Direktívny	37,8	41,3	40,6	38,5	33,6	28,2	24,1
Iný prístup	6,2	9,2	8,7	9,4	8,7	6,4	5,3

Prístup rodičov

Väčšina respondentov základných a stredných škôl, a to až **84,9 %** hodnotí **prístup rodičov ako demokratický**, **7,8 %** ako **liberálny** založený na voľnosti a **7,3 %** ho vníma ako **autoritatívny**.

Graf 13

Na vzťahy v rodine a prístup k deťom vplyvajú niektoré demografické znaky výskumného súboru. Štatisticky významné rozdiely sa potvrdili vo vzťahu k pohlaviu a veku respondentov. Hodnotenie prístupu rodičov k žiakom úzko súvisí s **vekom** respondentov. Zaujímavé je, že liberálny prístup k deťom založený na voľnosti s plnou zodpovednosťou za vlastné činy je markantnejší u žiakov základných škôl, v priemere je to takmer každý desiaty respondent (ZŠ: 7. ročník 10,4 %, 8. ročník 11,8 %, 9. ročník 6,4 %, SŠ: 1.:ročník 5,2 %, 2.:ročník 5,0 %, 3.:ročník 8,6 %). Demokratický prístup rodičov potvrdili vo vyššej miere predovšetkým stredoškólači prvého ročníka (ZŠ: 7. ročník 82,0 %, 8. ročník 79,4 %, 9. ročník 85,8 %, SŠ: 1. ročník 88,9 %, 2. ročník 86,2 %, 3. ročník 86,3 %). Žiaci 8. ročníka základnej školy a 2. ročníka strednej školy v najvyššom percente deklarovali autoritatívny prístup (ZŠ: 7. ročník 7,6 %, 8. ročník 8,8 %, 9. ročník 7,8 %, SŠ: 1. ročník 5,9 %, 2. ročník 8,7 %, 3. ročník 5,1 %). Všeobecne však výrazne prevláda v odpovediach skúmaných žiakov práve demokratický prístup rodičov k deťom.

Signifikantné rozdiely sa potvrdili aj podľa **pohlavia** respondentov. Hoci demokratický prístup rodičov k deťom vykazuje dominantné postavenie v odpovediach chlapcov, aj dievčat (chlapci 81,9 %, dievčatá 87,8 %), sú to chlapci, ktorí vo vyššom percente zhodnotili prístup rodičov ako liberálny, založený na voľnosti pri zodpovednosti za vlastné činy a správanie (chlapci 10,2 %, dievčatá 5,5 %), a súčasne aj ako direktívny, autoritatívny (chlapci 7,9 %, dievčatá 6,6 %). Je teda zrejmé, že prístup k dievčatám je oveľa opatrnejší s uvedomovaním si všetkých možných nástrah.

Demokratický prístup v rodine prezentovali najvýraznejšie respondenti žijúci v rodinách s oboma vlastnými rodičmi (85,4 %) a zároveň v tomto **type domáceho prostredia** respondenti najmenej priznávajú liberálny (7,7 %), aj autoritatívny prístup (6,9 %). Ostatné dva spomenuté prístupy sú doménou predovšetkým u respondentov, ktorí žijú v rodinách s jedným vlastným a jedným nevlastným rodičom (liberálny 8,7 %, autoritatívny 8,0 %). Možno ale skonštatovať, že rozdiely v porovnaní na základe tejto premennej sú minimálne.

Zatiaľ čo so zvyšovaním **vzdelania rodičov** rastie počet respondentov deklarujúcich demokratický prístup rodičov, pričom najmarkantnejšie sa prejavuje u oslovených s úplným stredoškolským vzdelaním rodičov (*matka*: základné vzdelanie 77,6 %, stredoškolské bez maturity 83,8 %, stredoškolské s maturitou 86,4 %, vysokoškolské 84,3 %; *otec*: základné vzdelanie 72,5 %, stredoškolské bez maturity 84,0 %, stredoškolské s maturitou 85,9 %, vysokoškolské 84,8 %), v prípade liberálneho prístupu je situácia opačná. S vyšším ukončeným vzdelaním rodičov klesá percento tých, ktorí hodnotia prístup rodičov ako liberálny (*matka*: základné vzdelanie 9,2 %, stredoškolské bez maturity 8,4 %, stredoškolské s maturitou 7,9 %, vysokoškolské 7,6 %; *otec*: základné vzdelanie 12,5 %, stredoškolské bez maturity 9,0 %, stredoškolské s maturitou 7,9 %, vysokoškolské 7,8 %). Vo výpovediach oslovených žiakov základných a stredných škôl tak prevláda demokratický prístup rodičov k deťom a s vyšším vzdelaním rodičov klesá liberálny prístup. Najviac žiakov pripúšťajúcich autoritatívny postoj rodičov k nim žilo v rodinách s najnižším stupňom vzdelania. Až približne 15 % oslovených s rodičmi s najnižším vzdelaním (*otec* 15,0 %, *matka* 13,3 %) je presvedčených, že v ich rodine vládne autoritatívny prístup založený na poslušnosti, príkazoch a nariadeniach. Pri ostatných skupinách, na základe dosiahnutého vzdelania rodičov, sa podiel respondentov priznávajúcich autoritatívny prístup pohyboval od 6,2 % do 7,4 % pri vzdelaní otcov a pri vzdelaní matiek od 5,7 % do 8,1 %.

Podľa **kraja** je najvyšší podiel rodičov s demokratickým prístupom v Žilinskom kraji (90,7 %, najmenej TT 81,2 %), s liberálnym prístupom v Košickom kraji (15,6 %, najmenej NR 5,2 %) a s autoritatívnym prístupom v Trenčianskom kraji (9,1 %, najmenej ZA 3,7 %).

Výsledky výskumu za obidva súbory žiakov základných aj stredných škôl potvrdili, že skúmaní žiaci základných, aj stredných škôl vnímajú vo väčšine prípadov prístup rodičov ako demokratický. Až takmer 85 % oslovených je presvedčených, že u nich v rodine vládne demokracia. Výraznejšie sa situácia prejavuje u stredoškôľakov (SŠ 87,1 %, ZŠ 82,3 %). Zaujímavé je zistenie, že liberálny prístup rodičov založený na slobode s plnou zodpovednosťou za vlastné činy prezentovali viac mladší žiaci (ZŠ 9,6 %, SŠ 6,3 %), rovnako ako autoritatívny prístup rodičov k nim (ZŠ 8,1 %, SŠ 6,6 %), rozdiel je však len minimálny. Uvedená skutočnosť na jednej strane korešponduje so zákonitostami vyplývajúcimi z veku respondentov, na druhej strane je zaujímavé, že práve mladší žiaci výraznejšie deklarovali liberálny prístup. Ide však len o subjektívne zhodnotenie situácie v rodine.

Na základe **porovnania výsledkov s údajmi z rokov 2007, 2009, 2012, 2014, 2016, 2018 a 2020** vidieť, že za celé sledované obdobie zisťovania má v názoroch oslovených žiakov základných a stredných škôl výraznú prevahu vnímanie demokratického prístupu rodičov k deťom, ktoré v súčasnosti spolu s výsledkom predchádzajúceho zisťovania dosahuje najvyššiu hodnotu za celé obdobie. Na druhej strane tak, ako sa mierne zvyšuje liberálny prístup rodičov k deťom, tak klesá autoritatívny prístup založený na príkazoch a nariadeniach a v ostatnej vlně zisťovania dosahuje v názoroch respondentov najnižší podiel.

Tabuľka 8

Prístup rodičov	%						
	2007	2009	2012	2014	2016	2018	2020
Liberálny	5,7	8,7	8,2	11,0	8,7	6,9	7,8
Demokratický	83,8	79,9	80,6	79,5	82,0	84,7	84,9
Autoritatívny	10,5	11,4	11,2	9,6	9,3	8,4	7,3

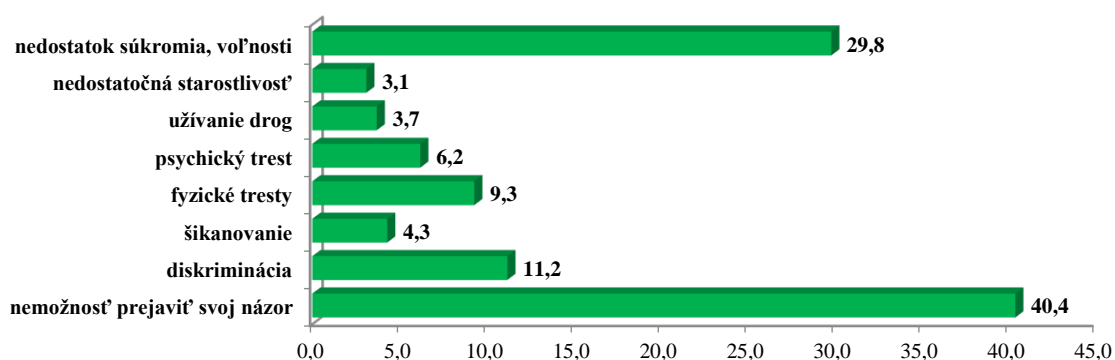
Porušovanie ľudských práv v rodinnom prostredí

Typy porušenia ľudských práv

Na otvorenú otázku o porušení ľudských práv v rodinnom prostredí sme získali **2 649 odpovedí**. Z nich **2 315/87,4 % respondentov** uviedlo, že **v ich rodine sa neporušujú ľudské práva a 160/6,0 %** žiakov zvolilo odpoveď **neviem**. Od žiakov, ktorí **pripustili porušenie práv v rodine a konkretizovali typ porušenia práv**, sme získali **174 odpovedí o konkrétnom porušení práv**. Najčastejšie uvádzaným porušením ľudských práv a práv dieťaťa v rodine je podľa výpovedí oslovených žiakov základných a stredných škôl **nemožnosť vyjadriť svoj názor (40,4 %) a nedostatok súkromia a voľnosti (29,8 %)**. V súbore respondentov pripúšťajúcich porušovanie ľudských práv a práv dieťaťa v rodine necelá polovica deklarovala popieranie práva na vlastný názor a necelá tretina nedostatok súkromia a voľnosti. **Približne 10 % oslovených však poukazovalo na diskrimináciu v rodine a telesné tresty** (diskriminácia 11,2 %, telesné tresty 9,3 %). Na psychické trestanie ukázalo 6,2 % oslovených a 4,3 % uvádzalo šikanovanie v rodine. Pod hranicou 5 % bolo **užívanie drog (3,7 %) a nedostatočná starostlivosť (3,1 %)**.

S porušením práv v domácom prostredí sa nestretli o niečo vyššej miere skúmané dievčatá (dievčatá 88,3 %, chlapci 87,4 %), viac starší žiaci než žiaci základnej školy (SŠ 89,0 %, ZŠ 86,5 %), predovšetkým žiaci 1. ročníka strednej školy (89,7 %). Najmenej túto skutočnosť pripustili žiaci 8. ročníka základnej školy (84,3 %). O tom, že rodičia neporušujú ich práva v najvyššom percente poukazovali oslovení z rodín s oboma vlastnými rodičmi, najmenej z rodín s jedným vlastným a jedným nevlastným rodičom, resp. iných typov domáceho prostredia (s oboma vlastnými rodičmi 88,8 %, s jedným vlastným a jedným nevlastným rodičom 83,0 %, s jedným rodičom 87,4 %, iné 71,0 %). Sú to najmä rodičia žiakov s vysokoškolským vzdelaním otcov a stredoškolským vzdelaním s maturitou matiek (stredoškolské s maturitou: otec 88,8 %, matka 89,8 %; vysokoškolské: otec 89,5 %, matka 87,9 %). Výrazne najnižší podiel žiakov s touto odpoveďou je u respondentov, ktorých rodičia majú základné vzdelanie (matka 65,3 %, otec 58,8 %). Rozdiely podľa bydliska respondentov dokumentujú, že sú to žiaci základných a stredných škôl z veľkých miest (50 001 – 100 000 obyvateľov 92,2 %), ktorí v najvyššom percente uvádzajú absenciu porušenia ľudských práv v rodine, hodnoty sa celkovo pohybujú od 85,0 % v malých mestách do 10 000 obyvateľov do 92,0 % vo veľkomestách. Rozdiely sú minimálne. Vyrovnané hodnoty boli zistené aj podľa kraja SR, kde v najvyššom percente na absenciu porušenia ľudských práv poukazovali žiaci v Nitrianskom kraji a najmenej v Prešovskom kraji (BA 88,2 %, TT 89,7 %, TN 87,2 %, NR 91,5 %, ZA 84,4 %, BB 87,5 %, PO 83,9 %, KE 89,5 %). Rozloženie typov porušenia ľudských práv v rodine a konkrétnych typov porušenia práv, s ktorými sa stretli oslovení žiaci dokumentuje *graf 14*.

Graf 14 Typy porušenia EP v rodine (bez „neviem“ a „neporušujú moje práva“ v %)

Poznámka: Súčet presahuje 100 % pre možnosť uviesť viacero odpovedí súčasne; N=174 odpovedí od respondentov, ktorí uviedli konkrétne porušenie práva a že sa s porušením práva v rodine stretli.

Rozdiely v odpovediach sa potvrdili vzhľadom na výberové znaky výskumného súboru. Najčastejšie prezentovaným porušením ľudských práv v rodine je **porušenie práva na súkromie a voľnosť a možnosť vyjadriť svoj názor**. Pritom však 6,1 % všetkých skúmaných žiakov bez rozdielu sa k problému nevedelo alebo nechcelo vyjadriť.

Z respondentov, ktorí priznali porušenie práv v rodine **neumožnenie prejavu alebo neakceptovanie názoru**, pociťujú výrazne viac dievčatá ako chlapci (dievčatá 48,8 %, chlapci 31,6 %). Vo väčšej miere sa sťažujú na porušovanie slobody prejavu žiaci stredných škôl (SŠ 44,7 %, ZŠ 35,5 %), predovšetkým gymnazisti (ZŠ 35,5 %, G 57,1 %, SOŠ 38,6 %). S porušením uvedeného práva v rodine sa stretávajú najčastejšie zo všetkých žiaci 1. a 2. ročníka strednej školy (1. ročník 48,1 %, 2. ročník 47,8 %) a najmenej ôsmaci a deviataci základnej školy (8. ročník 34,4 %, 9. ročník 34,8 %). Z výsledkov vyplýva, že porušovanie práva na slobodu prejavu je výraznejšie u starších žiakov, stredoškolákov. Na mieru výskytu neumožnenia prejavu alebo akceptácie názoru v rodine významne vplýva aj typ rodinného prostredia a vzdelanie rodičov. Skutočnosť porušenia práva na vlastný názor najvýraznejšie deklarovali respondenti žijúci v rodinách s jedným vlastným a jedným nevlastným rodičom, pričom rozdiely medzi skupinami sú markantné (s oboma vlastnými rodičmi 37,1 %, s jedným vlastným a jedným nevlastným rodičom 64,7 %, s jedným rodičom 39,1 %).

Diferenciácie podľa výšky dosiahnutého vzdelania rodičov dokumentujú, že porušenie uvedeného práva je najbadateľnejšie u oslovených s úplným stredoškolským a vysokoškolským vzdelaním (*stredoškolské s maturitou*: otec 44,6 %, matka 49,3 %; *vysokoškolské*: otec 50,0 %, matka 37,0 %). Najnižšie zastúpenie pri porušovaní uvedeného práva vykazovali respondenti s rodičmi so základným vzdelaním a následne so stredoškolským bez maturity. Je teda zrejmé, že názor detí si častejšie vypočujú rodičia s najnižším a nižším stupňom vzdelania. Rozdiely podľa lokality bydliska potvrdili, že sú to najmä žiaci pochádzajúci z veľkých miest a stredne veľkých miest, kde porušenie práva v rodine označila polovica respondentov (50 001 – 100 000 obyvateľov 50,0 %, 10 001 – 50 000 48,4 %), avšak len viac ako tretina z malých miest do 10 000 obyvateľov (35,9 %). Podľa kraja je zrejmé, že sú to opýtaní z Banskobystrického kraja, kde viac ako polovica deklarovala porušenie tohto práva v rodine, v Prešovskom kraji približne štvrtina respondentov (BA 38,1 %, TT 38,5 %, TN 30,4 %, NR 47,1 %, ZA 48,1 %, BB 55,0 %, PO 26,9 %, KE 42,9 %).

Na **nedostatok súkromia a voľnosti** v rodine poukazujú o niečo častejšie chlapci ako dievčatá (chlapci 31,6 %, dievčatá 28,6 %), vo vyššej miere aj stredoškólači (SŠ 30,6 %, ZŠ 28,9 %), predovšetkým však žiaci 2. ročníka (ZŠ: 7. ročník 23,8 %, 8. ročník 37,5 %, 9. ročník 21,7 %, SŠ: 1. ročník 25,9 %, 2. ročník 39,1 %, 3. ročník 28,6 %). Na základe analýzy uvedeného javu podľa typu rodinného prostredia a prístupu rodičov k deťom sa zistilo, že porušenie práva deklarujú najčastejšie žiaci žijúci v rodinách s jedným rodičom (30,4 %), ale vo vysokej miere aj žiaci žijúci s oboma vlastnými rodičmi (30,2 %) a najmenej žiaci s jedným vlastným a jedným nevlastným rodičom (17,6 %). Podľa prístupu rodičov sú to najmä tí respondenti, ktorí považujú prístup svojich rodičov za demokratický (32,4 %) a autoritatívny (30,0 %) a jednoznačne najmenej danú skutočnosť podľa predpokladu deklarujú žiaci, ku ktorým majú rodičia liberálny prístup (6,7 %).

Rozdiely v odpovediach respondentov sa prejavili aj podľa bydliska. Nedostatok súkromia a voľnosti pociťujú najmä žiaci z malých miest do 10 000 obyvateľov (40,6 %), zatiaľ čo vo veľkomestách len 15,4 %. Na porušenie práva na súkromie a voľnosť v rodine poukazovali v najvyššom percente žiaci zo škôl v Trenčianskom a Prešovskom kraji (TN 43,5 %, PO 42,3 %), pričom v Trnavskom kraji skutočnosť potvrdilo len 15,4 % žiakov.

Ďalším pomerne často uvádzaným typom porušenia práv v domácom prostredí je **diskriminácia** (11,2 %). Pri problematike diskriminácie vystupuje do popredia problém zvýhodňovania súrodenca. Na základe odpovedí žiakov boli vytvorené tieto prejavy diskriminácie v rodine:

- nespravodlivé potrestanie (zvýhodňovanie súrodenca),
- uprednostňovanie súrodenca (vlastný – nevlastný, vek, kúpa vecí a pod.).

Diskrimináciu v domácom prostredí pociťujú častejšie chlapci (chlapci 15,8 %, dievčatá 7,1 %) a to až viac ako dvojnásobne. Prevažujú žiaci základných škôl (ZŠ 13,2 %, SŠ 9,4 %) a zo stredoškólačkov žiaci odborných škôl (SOŠ 12,3 %, G 3,6 %). Až takmer tretina žiakov 9. ročníka základnej školy, ktorí konkretizovali porušenia práv v rodine, poukázali práve na diskrimináciu, čo je jednoznačne najvyšší podiel zo všetkých ročníkov štúdia (ZŠ: 7. ročník 9,5 %, 8. ročník 3,1 %, 9. ročník 30,4 %, SŠ: 1. ročník 11,1 %, 2. ročník 8,7 %, 3. ročník 8,6 %). Pri stredoškólačoch možno vidieť klesajúcu tendenciu pri zvyšovaní ročníka.

Podľa typu domáceho prostredia sú to najmä žiaci žijúci v rodinách s oboma vlastnými rodičmi (12,9 %, s jedným vlastným a jedným nevlastným rodičom 5,9 %, s jedným rodičom 8,7 %) a podľa veľkosti bydliska sú to respondenti zo stredne veľkých miest (12,9 %) a najmenších obcí (11,6 %). Na diskrimináciu poukazujú najviac žiaci z Banskobystrického a Prešovského kraja, zatiaľ čo v Nitrianskom kraji to nebol ani jeden respondent (BA 9,5 %, TT 15,4 %, TN 4,3 %, NR 0,0 %, ZA 3,7 %, BB 25,0 %, PO 19,2 %, KE 14,3 %).

Fyzické tresty v rodine pripúšťalo 9,9 % oslovených, pričom rozdiely podľa pohlavia ukazujú, že vo vyššej miere na to poukazovali chlapci (chlapci 11,8 %, dievčatá 6,0 %). Ide najmä o respondentov, kde v rodine prevláda autoritatívny prístup rodičov k deťom (autoritatívny 20,0 %, demokratický 6,7 %, liberálny 0,0 %). Telesné tresty v rodine

prezentovali viac žiaci základných škôl než stredoškólači (ZŠ 13,2 %, SŠ 5,9 %), predovšetkým však žiaci 7. a 9. ročníka základnej školy (ZŠ: 7. ročník 14,3 %, 8. ročník 12,5 %, 9. ročník 13,0 %, SŠ: 1. ročník 11,1 %, 2. ročník 0,0 %, 3. ročník 5,7 %). Fyzické trestanie pripúšťali častejšie žiaci z rodín s jedným rodičom (s oboma vlastnými rodičmi 8,6 %, s jedným vlastným a jedným nevlastným rodičom 5,9 %, s jedným rodičom 17,4 %). Analýzou porušenia práva podľa vzdelania rodičov sa zistilo, že fyzické tresty voči deťom používajú častejšie rodičia so základným vzdelaním (matka: 33,3 %, otec: 27,3 %) a pri premennej vzdelanie otca sa so zvyšovaním vzdelania klesá podiel žiakov, ktorí uvádzali fyzické tresty. Fyzické trestanie bolo zistené až u 23,1 % oslovených z Trnavského kraja a najmenej (3,8 %) u žiakov z Prešovského kraja. Rozdiely v odpovediach podľa veľkosti bydliska respondentov dokumentujú výskyt telesných trestov najmä vo veľkomestách (nad 100 000 obyvateľov 15,4 %) a najmenej v malých mestách do 10 000 obyvateľov (6,3 %).

Psychické trestanie rodičmi uviedlo 6,2 % oslovených žiakov základných a stredných škôl. Žiaci, ktorí priznali psychické tresty v rodine uvádzali tieto situácie:

- týranie otcom, matkou (krik, nekonkretizované),
- podceňovanie, urážky, nadávky, ignorancia, zákazy.

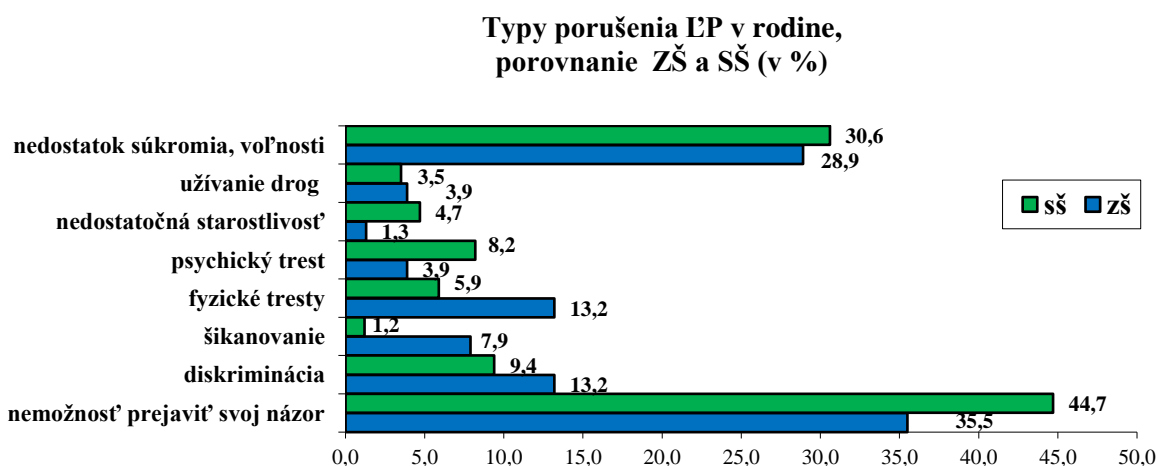
Aj psychické trestanie uviedli viac chlapci (chlapci 6,6 %, dievčatá 4,8 %), dvojnásobne viac stredoškólači (SŠ 8,2 %, ZŠ 3,9 %), predovšetkým žiaci stredných odborných škôl (SOŠ 10,5 %, G 3,6 %) a najmä žiaci 1. ročníka strednej školy (ZŠ: 7. ročník 9,5 %, 8. ročník 0,0 %, 9. ročník 4,3 %, SŠ: 1. ročník 11,1 %, 2. ročník 4,3 %, 3. ročník 8,6 %), pričom ani jeden žiak 8. ročníka základnej školy. Opäť sa potvrdilo, že uvedené trestanie je výrazne vyššie v rodinách s autoritatívnym prístupom rodičov (autoritatívny 12,5 %, demokratický 6,7 %, liberálny 0,0 %). Psychické trestanie rodičmi bolo zistené najmä u mladších žiakov. Zaujímavá je skutočnosť, že psychické týranie bolo najmarkantnejšie u skúmaných žiakov základných a stredných škôl žijúcich vo veľkomestách nad 100 000 obyvateľov (15,4 %) a platí tu stúpajúca tendencia – čím väčšie je bydlisko, tým viac je respondentov prezentujúcich psychické tresty. Viac ako štvrtina respondentov z Trnavského a Košického kraja uviedla tento typ porušenia práv v domácom prostredí (TT 23,1 %, KE 21,4 %). V ostatných krajoch predstavovalo hodnotu v intervale od 0,0 % v Bratislavskom a Banskobystrickom kraji po 5,9 % v Nitrianskom kraji.

Šikanovanie v rodine priznávali častejšie dievčatá ako chlapci (dievčatá 4,8 %, chlapci 3,9 %), výrazne viac žiaci základných škôl (ZŠ 7,9 %, SŠ 1,2 %), pričom ani jeden žiak z gymnázia (SOŠ 1,8 %, G 0,0 %). Diferenciácie podľa ročníka štúdia skúmaných žiakov dokumentujú, že prevahu majú žiaci 7. a 8. ročníka základných škôl (ZŠ: 7. ročník 9,5 %, 8. ročník 9,4 %, 9. ročník 4,3 %, SŠ: 1. ročník 0,0 %, 2. ročník 4,3 %, 3. ročník 0,0 %). Rozdiely podľa bydliska respondentov ukázali, že šikanovanie v rodine je najviac zastúpené u žiakov pochádzajúcich zo stredne veľkých miest do 50 000 obyvateľov (6,5 %) a predovšetkým u žiakov Žilinského kraja (11,1 %).

Na základe **porovnania** typov porušenia práv identifikovaných **žiakmi základných a stredných škôl v rodinnom prostredí** možno konštatovať, že v ich rodinnom prostredí sa vyskytujú rovnaké typy porušenia práv, avšak niektoré výraznejšie u žiakov

základných škôl a niektoré u žiakov stredných škôl. Až takmer 90 % oslovených oboch typov škôl deklarovalo absenciu porušovania práv dieťaťa a ľudských práv v rodine (ZŠ 86,4 %, SŠ 89,0 %) a približne 7 % žiakov základných škôl a 5 % stredoškôľakov (ZŠ 7,5 %, SŠ 4,9 %) vybralo možnosť neviem bez konkretizácie porušenia práv. U žiakov základných škôl, aj stredných škôl, ktorí uviedli konkrétne porušenie práva v rodine bol najčastejší typ – nemožnosť prejavíť svoj názor – výraznejšie zastúpený u starších žiakov (SŠ 44,7 %, ZŠ 35,5 %). Nasleduje nedostatok súkromia, ktorý definovalo približne 30 % oslovených z oboch stupňov škôl (ZŠ 28,9 %, SŠ 30,6 %). Zatiaľ čo žiaci základných škôl vo vyššom percente uvádzali diskrimináciu (ZŠ 13,2 %, SŠ 9,4 %), šikanovanie (ZŠ 7,9 %, SŠ 1,2 %) i fyzické tresty (ZŠ 13,2 %, SŠ 5,9 %), stredoškôľáci viac pripúšťali psychické tresty (SŠ 8,2 %, ZŠ 3,9 %) a nedostatočnú starostlivosť (SŠ 4,7 %, ZŠ 1,3 %). Odpovede žiakov podrobne zobrazuje graf 15.

Graf 15

Poznámka: Súčet odpovedí presahuje 100 % pre možnosť uviesť viac odpovedí súčasne (bez „neviem“ a „nestretol som sa“).

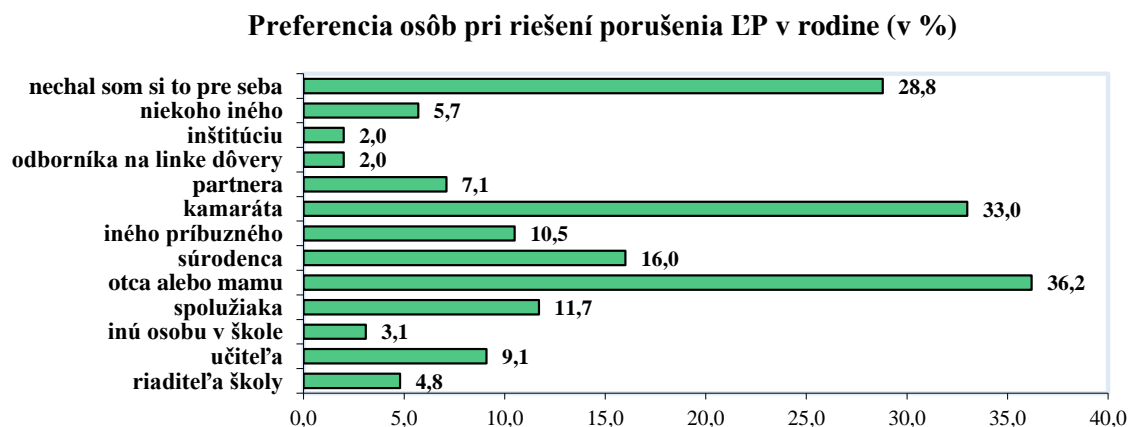
Preferencia osoby pri riešení porušenia ľudských práv v rodinnom prostredí

Od respondentov, žiakov základných a stredných škôl, ktorí **pripustili porušenie ľudských práv v rodine** sme získali **597 konkrétnych odpovedí o osobách, ktoré požiadali o pomoc** a **2 333 (79,6 %) žiakov deklarovalo absenciu porušenia ľudských práv a práv dieťaťa v rodinnom prostredí**. Z tých, ktorí pripustili porušenia práv si **101/28,8 % problém ponechalo pre seba a neriešilo ho s inou osobou**.

Oslovení žiaci sa najčastejšie obracali o pomoc pri riešení problému porušenia ľudských práv a práv dieťaťa v rodinnom prostredí na **rodičov (36,2 %)**, prípadne sa zdôverili **kamarátom (33,0 %)**. Takmer **každý tretí (28,8 %)** oslovený si však **problém nechal pre seba a nezdôveril sa s ním**, a teda ho prostredníctvom iných osôb ani neriešil. **16,0 %** požiadalo o pomoc **súrodenca**, **11,7 % spolužiaka**, **10,5 % iného rodinného príbuzného** a **7,1 % partnera**. Na učiteľa sa obrátil o pomoc takmer každý desiaty (**9,1 %**) skúmaný žiak a necelých **5 % (4,8 %)** vyhľadalo pomoc u **riaditeľa školy**. Pozitívnym zistením je, že takmer každý desiaty oslovený požiadaval o pomoc pri porušení ľudských práv a práv dieťaťa v rodine pedagóga, **5 % riaditeľa školy**. Uvedené

percentá sú však nižšie ako pri zisťovaní v roku 2018, čo mohla zapríčiniť už spomínaná situácia zatvorenia škôl a prechod na dištančné vzdelávanie v súvislosti s pandemiou. Hoci preferencia učiteľa pri riešení porušenia práv žiaka v rodine zaznamenáva neustály pokles (rok 2016: 13,4 %, rok 2018: 12,7 %, rok 2020: 9,1 %), celkovo výsledky naznačujú pozitívny trend vo formovaní kladného vzťahu žiaka a školy a vzájomnej dôvery. Približne 2 % žiakov hľadalo pomoc u **odborníka z linky dôvery a prostredníctvom inštitúcií pre ľudské práva (zhodne 2,0 %)**. Podrobné údaje znázorňuje graf 16.

Graf 16

Poznámka: Percentá sú vypočítané zo súboru respondentov pripúšťajúcich porušenie ľudských práv v rodine, súčet presahuje 100 % pre možnosť označiť aj viac odpovedí.

Výber osoby preferovanej pri riešení porušenia ľudských práv v rodine závisí od **pohlavia** respondentov. Zatiaľ čo je možné vidieť takmer totožný percentuálny podiel odpovedí u chlapcov aj dievčat v možnosti, že si problém nechali pre seba a riešili ho bez pomoci inej osoby (chlapci 29,0 %, dievčatá 28,9 %), resp. požiadali o pomoc spolužiaka (chlapci 11,4 %, dievčatá 12,1 %), pri ostatných osobách a inštitúciách boli zistené výraznejšie rozdiely. Chlapci sa vo vyššom percente obracajú o pomoc na otca alebo mamu (chlapci 37,5 %, dievčatá 35,3 %), učiteľa (chlapci 10,8 %, dievčatá 7,5 %), riaditeľa školy (chlapci 8,0 %, dievčatá 1,7 %), na niekoho iného – bez konkretizácie (chlapci 7,4 %, dievčatá 3,5 %), inú osobu v škole (chlapci 4,0 %, dievčatá 1,7 %), odborníka na linke dôvery (chlapci 3,4 %, dievčatá 0,6 %) a taktiež na inštitúciu pre ľudské práva (chlapci 2,3 %, dievčatá 1,7 %). Na druhej strane dievčatá viac riešia skutočnosť u kamaráta (dievčatá 42,8 %, chlapci 23,9 %), súrodenca (dievčatá 20,2 %, chlapci 11,9 %), iného príbuzného (dievčatá 11,6 %, chlapci 9,1 %) alebo u partnera (dievčatá 10,4 %, dievčatá 4,0 %). Znamená to, že skúmané dievčatá sú otvorenejšie a porušenie práv intenzívnejšie prežívajú so svojimi rovesníkmi (kamaráti, súrodenci, partner), pričom chlapci hľadajú viac pomoci u dospelých (rodičia, učitelia, riaditeľ), u odborníkov a v inštitúcii.

Rozdiely podľa **typu školy** a **ročníka štúdia** ukazujú, že riešenie porušenia práv v rodine si ponechávajú viac pre seba žiaci základných škôl (ZŠ 29,4 %, SŠ 28,2 %), aj keď rozdiel nie je veľký. Hoci u všetkých oslovených, bez rozdielu stupňa navštevovanej školy, predstavuje výraznú pomoc pri riešení porušenia ľudských práv a práv dieťaťa v rodine rodič a kamaráti, žiaci základných škôl sa v prvom rade obracajú o pomoc na rodičov (ZŠ 44,6 %, SŠ 27,6 %) a stredoškooláci predovšetkým

na kamarátov (SŠ 39,7 %, ZŠ 26,6 %). Nepotvrдили sa výrazné rozdiely podľa typu školy, možno ale konštatovať, že žiaci základných škôl sa vo vyššej miere obracali na osoby v škole (riaditeľ, učitelia, spolužiaci) a stredoškóoláci viac na súrodencov, partnera, resp. odborníka na linke dôvery a inštitúciu pre ľudské práva.

Na základe rozloženia výpovedí žiakov podľa ročníka štúdia možno konštatovať, že porušenie práv v rodinnom prostredí za pomoci rodičov má u mladších, aj u starších žiakov klesajúcu tendenciu (výnimkou sú žiaci 9. ročníka). Zatiaľ čo viac ako polovica siedmakov v základnej škole sa obrátila a požiadala o pomoc rodičov, u stredoškóolákov 3. ročníka, to je menej ako pätina (ZŠ: 7. ročník 55,6 %, 8. ročník 38,5 %, 9. ročník 44,4 %, SŠ: 1. ročník 37,9 %, 2. ročník 29,5 %, 3. ročník 15,9 %). Stúpajúci trend bol zistený u žiakov základnej školy, ktorí poprosili o pomoc súrodenca (ZŠ: 7. ročník 11,1 %, 8. ročník 12,8 %, 9. ročník 18,5 %, SŠ: 1. ročník 21,2 %, 2. ročník 13,6 %, 3. ročník 17,5 %) a klesajúci trend sa objavil u stredoškóolákov, ktorí chceli problém porušenia práv riešiť doma v rodine s iným príbuzným (SŠ: 1. ročník 12,1 %, 2. ročník 9,1 %, 3. ročník 4,8 %), pričom u žiakov základných škôl to bolo naopak, teda percentá sa zvyšovali (ZŠ: 7. ročník 11,1 %, 8. ročník 11,5 %, 9. ročník 14,8 %). Pri pomoci zo strany učiteľov školy dosahujú najvyššie percentá odpovede ôsmakov základnej školy (12,8 %), najmenej u stredoškóolákov 2. ročníka (4,5 %). Najvýraznejšie deklarovali pomoc spolužiakov žiaci 7. ročníka základnej školy, takmer štvrtina (ZŠ: 7. ročník 24,4 %, 8. ročník 7,7 %, 9. ročník 9,3 %, SŠ: 1. ročník 10,6 %, 2. ročník 9,1 %, 3. ročník 12,7 %). Boli to žiaci najvyšších ročníkov štúdia v základnej, aj v strednej škole, ktorí v najnižšom percente požiadali o pomoc kamarátov (ZŠ: 7. ročník 37,8 %, 8. ročník 23,1 %, 9. ročník 22,2 %, SŠ: 1. ročník 39,4 %, 2. ročník 45,5 %, 3. ročník 34,9 %).

Na výber osoby pri riešení porušenia ľudských práv významne vplýva aj **typ prístupu rodičov** k deťom. Na rodičov, otca či matku, sa obracajú vo väčšej miere žiaci, ktorých rodičia preferujú pri výchove demokratický (40,9 %) alebo liberálny prístup (38,5 %), než rodičia s autoritatívnym prístupom (19,7 %). Na druhej strane sú to práve žiaci žijúci v rodinách s autoritatívnym prístupom rodičov, ktorí v najvyššom percentuálnom zastúpení si problém nechávajú len pre seba (autoritatívny 39,5 %, demokratický 26,4 %, liberálny 23,1 %). Sú to žiaci s vysokoškóolsky vzdelanými rodičmi, ktorí najčastejšie zo všetkých riešia porušenie ľudských práv a práv dieťaťa s rodičmi (vysokoškóolské vzdelanie: matka 42,2 %, otec 39,4 %). Naopak, takmer každý druhý žiak žijúci s rodičmi so základným **vzdelaním** sa najviac obracia na kamarátov (*základné vzdelanie*: matka 46,9 %, otec 41,9 %).

Podľa **lokality bydliska** sa zistilo, že najvýraznejšie žiadajú učiteľa o pomoc respondenti z najmenších obcí a z veľkomiest (do 2 000 obyvateľov 16,5 %, 2 001 – 10 000 5,3 %, 10 001 – 50 000 3,6 %, 50 001 – 100 000 7,7 %, nad 100 000 15,4 %) a rodičov predovšetkým respondenti z veľkomiest (do 2 000 obyvateľov 33,0 %, 2 001 – 10 000 37,2 %, 10 001 – 000 36,1 %, 50 001 – 100 000 34,6 %, nad 100 000 46,2 %). Žiaci z veľkých miest do 100 000 obyvateľov najviac deklarovali pomoc odborníka na linke dôvery (3,8 %) a žiaci zo stredne veľkých miest do 50 000 obyvateľov zase inštitúcie pre ľudské práva (4,8 %). Takmer každý tretí bez rozdielu veľkosti bydliska si problém nechal pre seba a neriešil ho, percentuálny podiel sa pohyboval od 26,5 % v mestách do 50 000 obyvateľov do 32,0 % v najmenších obciach do 2 000 obyvateľov.

Diferenciácie podľa **kraja SR** potvrdili, že oslovení z Prešovského kraja najčastejšie využili pomoc rodičov (45,3 %), súrodencov (23,4 %), spolužiakov (20,3 %), ale aj pomoc inštitúcie pre ľudské práva (4,7 %). Markantné rozdiely boli zistené medzi respondentmi, ktorí volili odpoveď, že o pomoc požiadali učiteľov. Zatiaľ čo v Trnavskom kraji to bola takmer štvrtina respondentov, v Trenčianskom kraji túto možnosť nezvolil ani jeden z nich (BA 8,9 %, TT 22,9 %, TN 0,0 %, NR 8,3 %, ZA 2,1 %, BB 7,1 %, PO 12,5 %, KE 15,6 %). V Trnavskom kraji žiaci najviac označili aj požiadanie o pomoc u riaditeľa (8,6 %), ale taktiež si žiaci z tohto kraja v najvyššom percente nechávajú problém porušenia práv pre seba (BA 28,9 %, TT 34,3 %, TN 34,0 %, NR 22,2 %, ZA 31,9 %, BB 26,2 %, PO 29,7 %, KE 18,8 %). Zaujímavé sú čísla pri odpovedi, že žiaci riešili problém prostredníctvom odborníka na linke dôvery. Túto skutočnosť potvrdili respondenti len v troch krajoch – v Bratislavskom (6,7 %), Prešovskom (4,7 %) a v Nitrianskom kraji (2,8 %). V ostatných krajoch sa nenašiel ani jeden respondent s touto odpoveďou. Žiaci z Košického kraja mali najvyššie zastúpenie pri požiadaní o pomoc kamarátov (40,6 %), iného príbuzného (18,8 %) a inej osoby v škole (6,3 %). Na partnera sa v najvyššom zastúpení obracajú pri porušení práv v rodine žiaci z Banskobystrického (11,9 %) a Bratislavského kraja (11,1 %).

Na základe porovnania preferencie osoby pri riešení porušenia práva v rodinnom prostredí u **žiacov základných a stredných škôl** sa zistilo, že žiaci oboch typov škôl riešia problém porušenia práv s rovnakými osobami, avšak percentuálne vyjadrenie je rozdielne. V odpovediach žiakov základných, aj stredných škôl dominujú pri riešení porušenia práv v rodinnom prostredí rovnaké osoby (rodičia, kamaráti, súrodenci, prípadne nikto). Častejšie si ponechávajú riešenie problému pre seba žiaci základných škôl, aj keď rozdiel je len minimálny (ZŠ 29,4 %, SŠ 28,2 %). Zarážajúce je, že percento je výrazne vyššie než pri zisťovaní v roku 2018, kedy túto možnosť deklarovalo 21,1 % mladších žiakov a 22,8 % stredoškolákov. To znamená, že až 30 % oslovených žiakov základných, aj stredných škôl problém porušenia práv v rodine nerieši, tají a ponecháva si ho len pre seba. Najčastejšie riešia žiaci základných škôl problém porušenia práv v rodine s rodičmi a to až takmer každý druhý (ZŠ 44,6 %, SŠ 27,6 %), stredoškoláci zas s kamarátmi (SŠ 39,7 %, ZŠ 26,6 %). Mladší žiaci viac ako starší vyhľadávajú pomoc v škole (*učiteľ*: ZŠ 9,6 %, SŠ 8,6 %, *riaditeľ*: ZŠ 6,2 %, SŠ 3,4 %, *spolužiak*: ZŠ 12,4 %, SŠ 10,9 %), ale aj u iného príbuzného z rodiny (ZŠ 12,4 %, SŠ 8,6 %), stredoškoláci sa častejšie obracajú na súrodenca (SŠ 17,8 %, ZŠ 14,1 %), kamaráta (SŠ 39,7 %, ZŠ 26,6 %) a partnera (SŠ 8,6 %, ZŠ 5,6 %). Výrazne častejšie využívajú pri porušení práv v rodine služby odborníka linky dôvery (SŠ 3,4 %, ZŠ 0,6 %), prípadne inštitúcie zaoberajúcej sa ľudskými právami (SŠ 2,9 %, ZŠ 1,1 %).

Na základe **porovnania výsledkov (rok 2020) s údajmi z predchádzajúcich zisťovaní** možno konštatovať, že súčasní žiaci pri riešení porušenia práv v rodine menej vyhľadávajú pomoc u učiteľa v škole (rok 2016: 13,4 %, rok 2018: 12,7 %, rok 2020: 9,1 %), viac zas u rodičov (rok 2016: 36,7 %, rok 2018: 30,1 %, rok 2020: 36,2 %), súrodencov (rok 2016: 22,2 %, rok 2018: 10,9 %, rok 2020: 16,0 %), či kamarátov (rok 2016: 31,2 %, rok 2018: 27,4 %, rok 2020: 33,0 %). Zároveň spolu s pedagógom výrazne menej riešia problém v rodine s vedením školy (rok 2016: 4,2 %, rok 2018: 8,0 %, rok 2020: 4,8 %). Údaje o pomoci spolužiakov sú takmer identické (rok 2016: 10,4 %, rok 2018: 11,4 %, rok 2020: 11,7 %). Zníženie pomoci zaznamenali odborníci linky dôvery (rok 2016: 3,5 %, rok 2018: 4,0 %, rok 2020: 2,0 %), aj inštitúcie venujúce

sa ľudským právam (rok 2016: 0,5 %, rok 2018: 3,3 %, rok 2020: 2,0 %). Napriek tomu je zrejme, že mladí ľudia vnímajú porušenia práv v škole, aj v rodine a snažia sa problém riešiť a nie prehliadať.

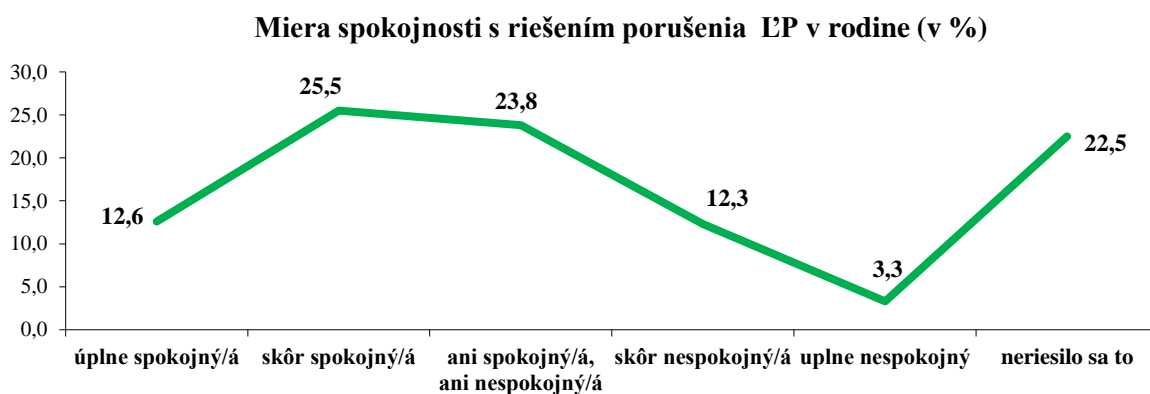
Spokojnosť s riešením porušenia ľudských práv v rodine

Výsledky dokumentujú, že z respondentov, ktorí pripustili porušenie práv dieťaťa v rodine a jeho riešenie (N=365/13,6 %) až 38,1 % vyjadrilo **spokojnosť** (úplne spokojní 12,6%, skôr spokojní 25,5 %), približne štvrtina (**23,8 %**) prezentovala nerozhodný postoj, **ani spokojný, ani nespokojný**. Takmer každý štvrtý (**15,6 %**) opýtaný však vyjadroval **nespokojnosť**. Pritom 12/3,3 % respondentov prezentovalo jednoznačnú nespokojnosť a 45/12,3 % bolo skôr nespokojných ako spokojných.

Výsledky zisťovania tak poukázali na fakt, že u žiakov základných a stredných škôl prevláda spokojnosť s riešením porušenia ľudských práv osobou v rodine, aj keď takmer 15 % oslovených deklarovalo nespokojnosť. Pozitívom je, že percento je nižšie ako pri minulom zisťovaní a to najmä v prípade jednoznačne nespokojných žiakov. Pomerne vysoké percento však má aj nerozhodný postoj. Zarážajúce je, že až 82/22,5 % oslovených žiakov základných a stredných škôl priznalo, že o problémy v rodine nikomu nepovedali a tým sa ani neriešili.

Zo súboru oslovených žiakov základných a stredných škôl **2 315/86,2 %** sa s **porušením práv dieťaťa v rodine nestretlo**. Podrobné údaje dokumentuje *graf 17*.

Graf 17

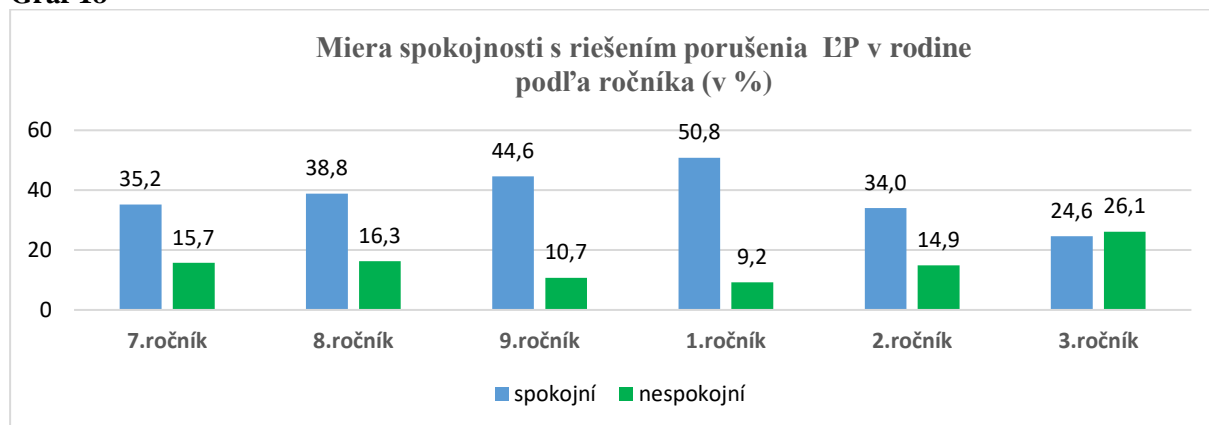
Poznámka: Graf znázorňuje % respondentov pripúšťajúcich porušenie práv v rodine (N=365).

Štatisticky významná závislosť uvedeného javu sa potvrdila vo vzťahu k **pohlaviu** respondentov, **ročníku štúdia**, k **typu navštevovanej školy** a k **typu domáceho prostredia**. Spokojnosť s riešením porušenia ľudských práv v škole vyjadrovali viac skúmaní žiaci – chlapci (chlapci 42,5 %, dievčatá 34,0 %). Taktiež sú to chlapci, ktorí častejšie volili aj nespokojnosť, no rozdiel je minimálny (odpovede *skôr nespokojní, úplne nespokojní*: chlapci 15,5 %, dievčatá 14,8 %). Takmer štvrtina dievčat (24,2 %) a viac ako pätina chlapcov (21,0 %) prezentovali fakt, že s problémom v rodine sa nikomu nezdôverili a situáciu neriešili. Tieto čísla sú oproti ostatnému zisťovaniu vyššie (rok 2018: dievčatá 16,1 %, chlapci 18,9 %) a je teda zrejme, že mladí ľudia sa snažia svoje problémy v rodine zakrývať a to či už z dôvodu, že nejde o výrazný

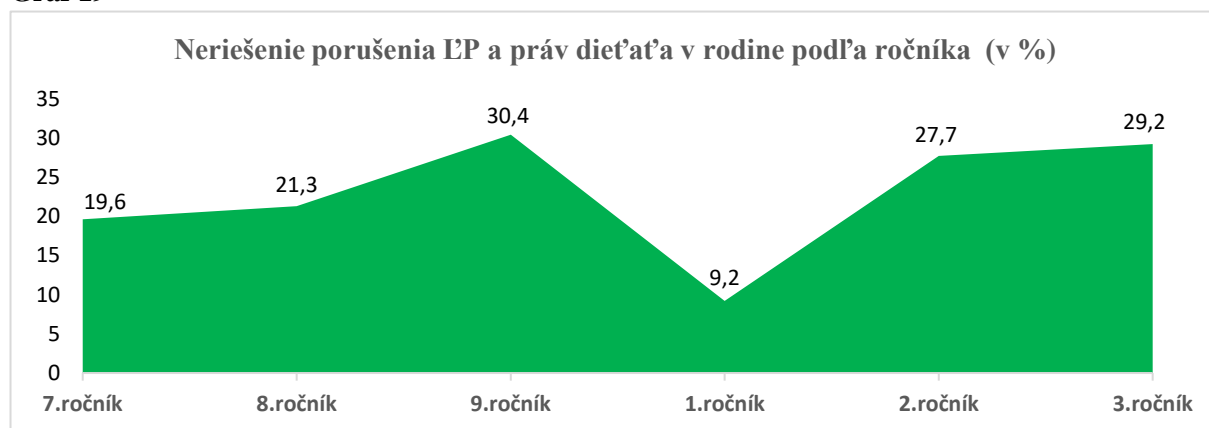
problém porušenia ľudských práv či práv dieťaťa alebo pre strach či ľahostajnosť. Nerozhodnosť (ani spokojný, ani nespokojný) v hodnotení riešenia vzniknutého porušenia ľudských práv a práv dieťaťa doma v rodinnom prostredí deklarovali vo vyššej miere dievčatá (dievčatá 26,9 %, chlapci 21,0 %).

Diferenciácie v hodnotení sa prejavili aj podľa **veku respondentov**. Možno konštatovať, že so zvyšujúcim sa vekom oslovených v základných školách stúpa ich spokojnosť s riešením porušenia ľudských práv a práv dieťaťa v rodine, zatiaľ čo v stredných školách je tendencia presne opačná – čím vyšší vek, tým nižšia spokojnosť. Najvyššiu mieru spokojnosti vyjadrovali jednoznačne žiaci 1. ročníka strednej školy ako aj deviataci zo základnej školy (ZŠ: 7. ročník 35,2 %, 8. ročník 38,8 %, 9. ročník 44,6 %, SŠ: 1. ročník 50,8 %, 2. ročník 34,0 %, 3. ročník 24,6 %). Potvrdila sa priama úmernosť pri nespokojnosti, so zvyšujúcim sa ročníkom štúdia oslovených žiakov v základnej škole klesá ich nespokojnosť s riešením problému v rodine (s výnimkou žiakov 8. ročníka) a v strednej škole s vyšším ročníkom rastie aj nespokojnosť (ZŠ: 7. ročník 15,7 %, 8. ročník 16,3 %, 9. ročník 10,7 %, SŠ: 1. ročník 9,2 %, 2. ročník 14,9 %, 3. ročník 26,1 %). Podobná situácia je aj pri zatajovaní problému a neriešení porušenia práv v rodine. So zvyšujúcim sa vekom žiakov základných škôl, aj stredoškôľakov stúpa percento tých, ktorí uviedli, že situáciu porušenia ľudských práv a práv dieťaťa v rodine nikomu nepovedali a problém neriešili. Údaje za spokojnosť a nespokojnosť s riešením problému znázorňuje *graf 18* a za neriešenie problému podľa ročníka *graf 19*.

Graf 18

Graf 19

Štatisticky významná závislosť sa potvrdila aj vo vzťahu k **rodinnému prostrediu** skúmaných žiakov. Spokojnosť s riešením porušenia práv v rodine je najmarkantnejšia u žiakov žijúcich s oboma vlastnými rodičmi a najmenej zreteľná v rodinách s jedným vlastným a jedným nevlastným rodičom, nespokojnosť dominuje v odpovediach respondentov žijúcich v doplnených rodinách, a to s jedným vlastným a jedným nevlastným rodičom a v rodinách s jedným rodičom (*spokojnosť*: s oboma vlastnými rodičmi 39,9 %, s jedným vlastným a jedným nevlastným rodičom 31,2 %, s jedným rodičom 38,3 %, *nespokojnosť*: s oboma vlastnými rodičmi 11,7 %, s jedným vlastným a jedným nevlastným rodičom 26,2 %, s jedným rodičom 25,5 %). Zaujímavé je zistenie, že zatajenie problému dominuje v odpovediach opýtaných z rodín s oboma vlastnými rodičmi, kde na fakt poukázala takmer štvrtina z nich (23,8 %; s jedným vlastným a jedným nevlastným rodičom 21,3 %, s jedným rodičom 14,9 %).

Zatiaľ čo nespokojnosť s riešením situácie v rodine dominuje u žiakov pochádzajúcich z väčších **lokality**, z miest do a nad 100 000 obyvateľov, spokojnosť sa najčastejšie objavuje u oslovených z najmenších obcí do 2 000 obyvateľov (nespokojní: do 2 000 obyvateľov 7,6 %, 2 001 – 10 000 13,8 %, 10 001 – 50 000 20,4 %, 50 001 – 100 000 26,7 %, nad 100 000 26,9 %, spokojní: do 2 000 obyvateľov 41,9 %, 2 001-10 000 40,5 %, 10 001 – 50 000 36,4 %, 50 001 – 100 000 23,3 %, nad 100 000 34,6 %). Je teda zrejme, že čím väčšie obec/mesto, tým vyšší podiel nespokojnosti a zároveň tým nižší podiel spokojnosti (s výnimkou respondentov z miest do 100 000 obyvateľov). Okrem najvyššej spokojnosti respondenti z najmenších obcí do 2 000 obyvateľov priznali, že problém zatajili a na nikoho sa neobrátili (do 2 000 obyvateľov 29,5 %, 2 001 – 10 000 20,7 %, 10 001 – 50 000 17,0 %, 50 001 – 100 000 23,3 %, nad 100 000 19,2 %).

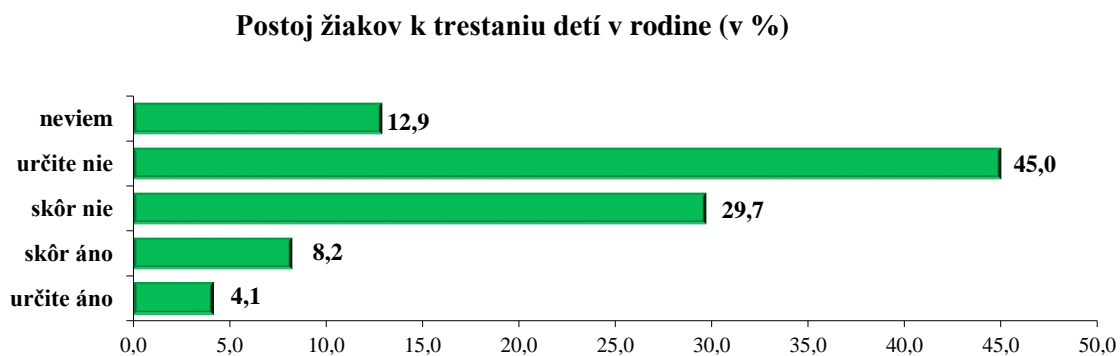
Pri analýze spokojnosti vo vzťahu ku **kraju** možno konštatovať, že najvyšší podiel spokojných bol v Banskobystrickom (47,7 %), Trenčianskom (41,2 %) a Trnavskom kraji (41,0 %). Najvyšší podiel nespokojných bol zistený taktiež v Trnavskom kraji (28,2 %) a viac ako štvrtina je nespokojných aj v Košickom kraji (26,5 %). Každý tretí žiak alebo žiačka v Prešovskom kraji problém zatajili (33,3 %), pričom v Banskobystrickom kraji to bolo len 11,9 % žiakov.

Porovnaním údajov za sledované súbory žiakov základných a stredných škôl vo vzťahu k hodnoteniu riešenia porušenia ľudských práv v prostredí rodiny a následného riešenia sa zistilo, že zo súboru respondentov pripúšťajúcich porušenie ľudských práv v rodine vyššiu mieru spokojnosti s jeho riešením vyjadrovali žiaci základnej školy, pričom percentá spokojnosti s výnimkou predchádzajúceho roku neustále klesajú (rok 2016: ZŠ 39,4 %, SŠ 33,1 %, rok 2018: ZŠ 41,6 %, SŠ 37,2 %, rok 2020: ZŠ 39,5 %, SŠ 36,6 %). Jednoznačnú spokojnosť uvádzali rovnako mladší aj starší žiaci (ZŠ 12,8 %, SŠ 12,4 %). Na druhej strane žiaci základných škôl dvojnásobne častejšie deklarovali jednoznačnú nespokojnosť s riešením problému (ZŠ 4,3 %, SŠ 2,2 %). Celkovo však sú to stredoškooláci, ktorí viac vyjadrovali nespokojnosť (SŠ 16,8 %, ZŠ 14,5 %). Títo zároveň častejšie prezentovali aj nerozhodný postoj, ani spokojní, ani nespokojní (SŠ 25,6 %, ZŠ 22,5 %). Približne štvrtina skúmaných žiakov sa však na nikoho o pomoc neobrátila a problém neriešila. Vyššie zastúpenie vykazovali stredoškooláci (SŠ 23,5 %, ZŠ 21,3 %).

Názory žiakov na trestanie detí v rodine

Všeobecne možno konštatovať, že mladí ľudia **direktívne odmietajú tresty** v škole, aj v rodine. Až tri štvrtiny oslovených žiakov trestanie v rodine **odmietlo (74,7 %)**, takmer **tretina (29,7 %)** sa domnieva, že tresty by sa **skôr nemali používať** vo výchove a 45,0 % ich jednoznačne odmieta. Kladný postoj k trestaniu v rodine malo necelých 15 % (12,3 %) skúmaných, pričom 4,1 % prezentovalo jednoznačné používanie trestov a takmer každý desiaty (8,2 %) odpovedal „skôr áno“. Približne 13 % (12,9 %) respondentov k otázke nevedelo alebo nechcelo zaujať stanovisko (*graf 20*).

Graf 20

Signifikantné rozdiely sa prejavili podľa **pohlavia**. Dievčatá vyjadrovali výrazne negatívnejší postoj k používaniu telesných trestov vo výchove v rodine než chlapci. Až 81,3 % dievčat a 67,9 chlapcov deklarovali odmietavé stanovisko k používaniu telesných trestov. Podobný rozdiel pri odmietaní telesných trestov pri výchove bol aj pri zisťovaní v roku 2018 s takmer identickými hodnotami (dievčatá 83,2 %, chlapci 67,2 %). Pripustenie telesných trestov deklarovalo 17,8 % chlapcov a 7,0 % dievčat, za jednoznačné používanie takýchto trestov je až 93 chlapcov (7,0 %) a 17 dievčat (1,3 %). Ak uvedený jav sledujeme podľa **typu navštevovanej školy** zistíme, že odmietavé stanovisko je najviac v odpovediach gymnazistov (ZŠ 73,3 %, SOŠ 75,0 %, G 78,3 %), súhlas s používaním telesných trestov v rodine zas u žiakov stredných odborných škôl (ZŠ 11,4 %, SOŠ 14,1 %, G 11,2 %). Z výsledkov tak vyplýva, že viac ako každý desiaty oslovený žiak základnej, aj jednotlivých typov stredných škôl, súhlasí (odpovede *určite áno* a *skôr áno*) s používaním telesných trestov vo výchove dieťaťa v rodine. Sú to predovšetkým najstarší stredoškolační a žiaci 9. a 8. ročníka základnej školy (ZŠ: 7. ročník 9,3 %, 8. ročník 11,0 %, 9. ročník 13,7 %, SŠ: 1. ročník 10,4 %, 2. ročník 10,0 %, 3. ročník 18,9 %). Pri odmietaní sa hodnota pohybuje od 68,2 % u žiakov 7. ročníka základnej školy po 79,3 % u druhákov v strednej škole. Súhlas s telesným trestaním v rodine prezentovali najčastejšie opýtaní z najmenších obcí do 2 000 obyvateľov a miest do 50 000 obyvateľov (do 2 000 14,3 %, 10 001 – 000 13,4 %), najmenej respondenti z veľkých miest do 100 000 obyvateľov (6,7 %). Žiaci základných a stredných škôl z miest do 100 000 obyvateľov taktiež v najvyššom percente odmietli túto skutočnosť (80,0 %), najmenší podiel s odmietavými odpoveďami bol u žiakov z veľkomiest nad 100 000 obyvateľov (69,0 %), avšak v tejto skupine respondentov až pätina (20,9 %) na otázku nevedela odpovedať, kým v ostatných podľa veľkosti bydliska to bolo od 11,2 % do 13,2 % žiakov.

Podľa kraja trestanie telesným spôsobom odmietali najmä žiaci z Nitrianskeho a Žilinského kraja (BA 71,2 %, TT 74,1 %, TN 73,3 %, NR 82,1 %, ZA 80,0 %, BB 77,2 %, PO 67,8 %, KE 72,2 %). Naopak, žiaci z Trenčianskeho a Prešovského kraja deklarovali v najvyššej miere súhlasné stanovisko (BA 9,7 %, TT 12,4 %, TN 16,9 %, NR 9,0 %, ZA 9,3 %, BB 12,2 %, PO 16,3 %, KE 12,0 %). Možno konštatovať, že všeobecne výrazne dominuje odmietanie používania telesných trestov vo výchove v rodine.

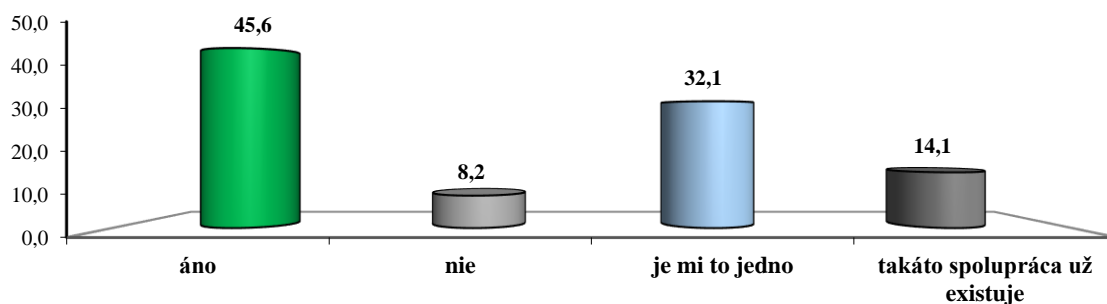
Rozdiely v názoroch na používanie trestov sa prejavili aj vo vzťahu k typu navštevovanej školy. Výskumné zistenia potvrdili, že respondenti základných, aj stredných škôl odmietajú používanie trestov pri výchove dieťaťa (ZŠ 73,4 %, SŠ 75,8 %), pričom razantnejší sú starší žiaci. Približne každý desiaty stredoškôlak (10,8 %) a každý siedmy žiak základnej školy (15,3 %) sa k problému odmietol vyjadriť, výraznejšie zastúpenie mali mladší žiaci. Podporu telesného trestania prezentovali viac stredoškôlaci než žiaci základných škôl (SŠ 13,3 %, ZŠ 11,3 %). Až 63/4,4 % respondentov stredných škôl jednoznačne vníma potrebu telesných trestov vo výchove, u žiakov základných škôl to bolo 48/3,9 %. Percentá sú nižšie ako pri minulej vlne zisťovania (rok 2018: SŠ 15,7 %, ZŠ 11,3 %, rok 2020: SŠ 13,3 %, ZŠ 11,3 %). **Porovnanie výsledkov za roky 2018 a 2020** dokumentujú, že tak ako v predchádzajúcom zisťovaní tri štvrtiny oslovených žiakov základných a stredných škôl sa postavili proti trestaniu (*určite nie, skôr nie*: rok 2018: 75,7 %, rok 2020: 74,7 %), pričom rozdiel je len nepatrný. Necelých 13 % (12,3 %) však vyjadrilo súhlasné stanovisko s používaním trestov vo výchove v rodine a percento je nižšie ako v roku 2018 (*určite áno, skôr áno*: rok 2018: 14,5 %, rok 2020: 12,3 %). Jednoznačnú požiadavku na používanie trestov v rodine pritom vyslalo približne 4 % oslovených v súčasnom aj v minulom skúmaní (rok 2020: 4,1 %, rok 2018: 3,6 %). Viac ako každý desiaty však pri otázke vybral odpoveď neviem (rok 2020: 12,0 %, rok 2018: 9,8 %).

Spolupráca rodiny a školy pri riešení porušovania ľudských práv

Záujem o spoluprácu rodiny a školy pri riešení porušovania ľudských práv a práv dieťaťa deklarovalo **45,6 % respondentov** a **8,2 % spoluprácu nepožaduje**. Súčasne až tretina (**32,1 %**) žiakov prezentovala ľahostajnosť k problému. Približne každý siedmy oslovený žiak (**14,1 %**) deklaroval už **existujúcu spoluprácu medzi školou a rodinou**. Pozitívom je, že percento oproti minulému zisťovaniu vzrástlo (rok 2018: 10,5 %, rok 2020: 14,1 %). Rozloženie odpovedí žiakov zobrazuje *graf 21*.

Graf 21

Záujem o spoluprácu školy a rodiny pri riešení porušovania ĽP (v %)

Pri komparácii vo vzťahu k jednotlivým výberovým kritériám boli zistené štatisticky významné závislosti. Spoluprácu rodičov a školy pri riešení porušenia ľudských práv by privítalo takmer každé druhé dievča a vyše 42 % chlapcov (dievčatá 49,6 %, chlapci 41,3 %). Chlapci zas častejšie vyjadrovali nezáujem o spoluprácu (chlapci 9,7 %, dievčatá 6,8 %), ľahostajný postoj (odpoveď „je mi to jedno“) k problému (chlapci 34,8 %, dievčatá 29,6 %). Pozitívne je, že nezáujem, aj ľahostajný postoj u oboch **pohlaví** oproti poslednému zisťovaniu v roku 2018 mierne klesol (*ľahostajný postoj*: rok 2018: chlapci 37,0 %, dievčatá 30,2 %, rok 2020: chlapci 34,8 %, dievčatá 29,6 %; *nezáujem*: rok 2018: chlapci 13,0 %, dievčatá 8,6 %, rok 2020: chlapci 9,7 %, dievčatá 6,8 %). Existujúcu spoluprácu prezentovalo takmer identické percento dievčat a chlapcov (dievčatá 14,0 %, chlapci 14,3 %).

Najvyšší záujem o spoluprácu prejavili žiaci, ktorí považujú **prístup ich rodičov** za demokratický (demokratický 48,2 %, liberálny 34,8 %, autoritatívny 29,0 %). Žiaci rodičov s autoritatívnym prístupom okrem najnižšieho záujmu o spoluprácu deklarovali taktiež vo väčšej miere oproti ostatným skupinám ľahostajný postoj (demokratický 30,9 %, liberálny 32,8 %, autoritatívny 43,5 %).

Podľa **navštevovaného ročníka** sú to najmä žiaci 8. a 9. ročníka základných škôl prejavujúci záujem o spomínanú spoluprácu (ZŠ: 7. ročník 40,9 %, 8. ročník 49,2 %, 9. ročník 48,2 %, SŠ: 1. ročník 43,2 %, 2. ročník 44,7 %, 3. ročník 46,4 %). Markantnejšie rozdiely možno vidieť pri odpovedi, že daná spolupráca už existuje. Túto skutočnosť potvrdila až vyše štvrtina siedmakov, zatiaľ čo u ôsmakov v základnej škole a prvákov v strednej škole to nebol ani každý desiaty žiak (ZŠ: 7. ročník 26,2 %, 8. ročník 8,7 %, 9. ročník 11,9 %, SŠ: 1. ročník 9,5 %, 2. ročník 16,1 %, 3. ročník 15,1 %).

Rozdiely podľa jednotlivých **krajov** dokumentujú, že najväčší záujem o spoluprácu rodiny a školy pri riešení porušenia ľudských práv a práv dieťaťa uvádzali žiaci zo škôl v Nitrianskom a Banskobystrickom kraji (BA 45,5 %, TT 41,2 %, TN 33,9 %, NR 50,6 %, ZA 47,0 %, BB 50,3 %, PO 47,0 %, KE 48,6 %), nezáujem zas oslovení z Trenčianskeho kraja, kde však na druhej strane v najvyššej miere prezentovali aj fakt, že spolupráca už existuje (*nezáujem*: BA 10,7 %, TT 7,0 %, TN 11,1 %, NR 7,4 %, ZA 9,0 %, BB 6,5 %, PO 7,6 %, KE 6,6 %; *existujúca spolupráca*: BA 8,6 %, TT 11,2 %, TN 20,2 %, NR 16,6 %, ZA 10,8 %, BB 16,3 %, PO 12,1 %, KE 15,5 %). Ľahostajný postoj vyjadrili najviac žiaci z Trnavského kraja (40,6 %) a najmenej žiaci z Nitrianskeho kraja (25,3 %).

Pri premennej **veľkosť bydliska** sa neprejavili výrazne rozdiely. Záujem dosahoval percentuálny podiel od 41,4 % v mestách do 100 000 obyvateľov po 49,3 % v najmenších obciach do 2 000 obyvateľov a nezáujem nadobúdal hodnoty od 6,9 % v mestách do 10 000 obyvateľov do 9,8 % vo veľkomestách nad 100 000 obyvateľov. Existujúcu spoluprácu potvrdili najmenej žiaci v obciach do 2 000 obyvateľov a najviac vo väčších mestách do 100 000 obyvateľov.

Na základe **porovnania odpovedí žiakov základných a stredných škôl** o spolupráci rodičov a školy pri riešení porušovania ľudských práv a práv dieťaťa sa zistilo, že už existujúcu spoluprácu v oblasti porušovania ľudských práv potvrdili o niečo viac žiaci základných škôl než stredoškôláci (ZŠ 14,9 %, SŠ 13,3 %), pričom percento je nižšie,

u žiakov oboch typov škôl pri zisťovaní v rokoch 2016 a 2018 (rok 2016: ZŠ 12,2 %, SŠ 8,5 %, rok 2018: ZŠ 10,7 %, SŠ 10,3 %, rok 2020: ZŠ 14,9 %, SŠ 13,3 %). Mladší žiaci deklarovali vyšší záujem o prípadnú spoluprácu (ZŠ 46,4 %, SŠ 44,9 %) a súčasne aj o málo väčší nezáujem (ZŠ 8,4 %, SŠ 8,1 %). Ľahostajnosť k problému mali najmä stredoškoláci, aj keď rozdiel nie je výrazný (SŠ 33,8 %, ZŠ 30,2 %). Výsledky tak celkovo dokumentujú vysoké zastúpenie ľahostajnosti a apatie skúmaných žiakov k spolupráci rodiny a školy.

HLAVNÉ ZISTENIA

Právne vedomie mládeže

- Odpovedi na vedomostnú otázku o ľudských právach a právach dieťaťa sa vyhlí až dve pätiny respondentov a každý desiaty vybral odpoveď *neviem*. Najznámejšími právami dieťaťa sú pre žiakov základných a stredných škôl **právo na vzdelanie, slobodu prejavu, slobodu náboženstva a prístupu k informáciám, právo na výchovu, starostlivosť rodičov a rodinu a právo na život, lásku**.
- Je zaujímavé, že zatiaľ čo najfrekvencovanejšie definované práva zaznamenávajú nárast oproti predchádzajúcim výsledkom, právo na zdravie, uznanie a identitu, život a lásku a najmä právo na ochranu a bezpečie vykazuje výrazný pokles. Žiaci vo svojich odpovediach spomenuli takmer všetky základné práva dieťaťa definované v dokumente Dohovor o právach dieťaťa.
- Práva dieťaťa vedeli uviesť vo vyššej miere skúmané dievčatá, pričom uvedený trend je zreteľný vo všetkých rokoch skúmania. Nedostatky vo vedomostiach prezentovali výraznejšie najmä žiaci 2. ročníka strednej školy.
- Rozdiely medzi súborom **žiakov základných škôl a súborom žiakov stredných škôl** poukázali na skutočnosť, že v oboch dominuje právo na vzdelanie a výsledky sú takmer identické. Je zrejmé, že vo vyššom veku je pre jedinca dôležité popri práve na vzdelanie a slobode prejavu a prístupu k informáciám aj právo na zabezpečenie a súkromie. V mladšom veku sa dôraz kladie popri vzdelaní a slobode prejavu najmä na právo na združovanie, voľný čas, hru a kamarátov.
- Na základe **porovnania znalostí konkrétnych práv dieťaťa v analyzovanom výskume (rok 2020) a vo výskumoch realizovaných v rokoch 2007, 2009, 2012, 2014, 2016 a 2018** možno konštatovať, že vo všetkých sledovaných rokoch sa na prvých miestach poradia objavilo **právo na vzdelanie, právo na slobodu prejavu a prístup k informáciám, právo na výchovu a rodinu a právo na život**. Podnetné je, že tak ako v predchádzajúcich rokoch najčastejšie zdôrazňované právo je právo na vzdelanie, hoci v poslednej vlnе zisťovania zaznamenáva mierne klesajúci trend. Zistenia z aktuálneho roku potvrdili, že súčasní mladí ľudia síce disponujú pomerne veľkým objemom vedomostí, avšak narastá percento tých, ktorí deklarovali absenciu poznatkov o právach dieťaťa. Uvedené percento je ešte potrebné doplniť tými, ktorí na otázku neodpovedali (N=1 082/40,3 %).

- Právne vedomie žiakov sa zisťovalo aj znalosťou dokumentu o právach dieťaťa. Z oslovených respondentov prevažná väčšina nepozná Dohovor o právach dieťaťa. Znalosť tohto dokumentu potvrdilo necelých 20 % respondentov. **Presný názov Dohovor o právach dieťaťa uviedlo 14,5 % žiakov.**
- Zo súboru respondentov, ktorí konkretizovali názov dokumentu o právach dieťaťa, presný názov Dohovor o právach dieťaťa označili vo vyššej miere žiaci základných škôl. Celkovo však možno konštatovať, že v oboch podsúboroch prevažuje absencia znalostí. Je zrejmé, že na nižšom stupni vzdelania sa výučba ľudských práv orientuje viac na legislatívu a základné dokumenty o právach dieťaťa. Na vyššom stupni vzdelávania sa pristupuje ku konkrétnym ľudskoprávnym témam.
- **Na základe porovnania znalostí** dokumentu, ktorý obsahuje úplný popis práv dieťaťa u respondentov **za sledované roky** možno konštatovať, že zatiaľ čo v roku 2009 tieto znalosti potvrdila takmer štvrtina oslovených, v ostatných rokoch len približne tretina. V ostatnej vlně skúmania však zaznamenávame značný pokles poznatkov oslovených žiakov základných a stredných škôl. Vysoké percento skúmaných žiakov je nedostatočne informovaných o základnom dokumente práv dieťaťa, čo naznačuje, že v danej oblasti je ešte veľa rezerv.

Zdroj informácií o právach dieťaťa

- Najčastejším uvádzaným zdrojom poznatkov a informácií z oblasti ľudských práv a práv dieťaťa sú jednoznačne **učitelia**, nasledujú **rodičia**. Aj **médiá** (televízia, rozhlas, tlač) zohrávajú významnú úlohu pri zvyšovaní poznatkov žiakov z oblasti ľudských práv. Stále zvyšujúci podiel **internetu** sa potvrdil aj v tomto prípade, kedy štvrtina skúmaných žiakov ho vníma ako dôležitý zdroj informácií o právach človeka. Takmer **každý desiaty** žiak základnej a strednej školy sa oboznámil so základnými právami dieťaťa a ľudskými právami v partii **kamarátov, u spolužiakov a súrodencov**. Necelých 5 % respondentov však deklarovalo, že im takéto **informácie neposkytol nikto**.
- Na absenciu informovanosti poukazovali viac chlapci, respondenti z rodín s jedným vlastným a jedným nevlastným rodičom a z iného ako definovaného rodinného prostredia, s rodičmi s najnižším (základným) vzdelaním a taktiež na daný fakt poukazovali najmä žiaci z Trnavského kraja.
- Absenciu informácií o ľudských právach pociťujú výraznejšie stredoškóľáci než mladší žiaci. Sú to žiaci základných škôl, ktorí častejšie označovali učiteľa a rodičov ako zdroj poznatkov, zatiaľ čo u žiakov stredných škôl vyššie zastúpenie vykazoval internet. Poradie preferencie osôb je za obidva súbory identické.
- **Porovnaním výsledkov za sledované roky 2007 až 2020** sa potvrdil mierne pozitívny trend. Len 4,4 % oslovených žiakov základných a stredných škôl uviedlo, že nemá informácie o základných právach dieťaťa, pričom je zrejmy klesajúci trend. Aj to svedčí o mierne zlepšujúcej sa situácii v informovanosti mladých ľudí o ľudských právach a právach dieťaťa. Za všetky roky zisťovania sú pre oslovených žiakov základných a stredných škôl základným zdrojom informácií pedagógovia a rodičia.

Problematika ľudských práv vo vyučovacom procese

- **Tri štvrtiny** žiakov bolo oboznámených v **procese výučby** s obsahom ľudských práv a takmer pätina nevedela odpovedať, či oblasť ľudských práv bola počas vyučovania preberaná.
- K oboznamovaniu prichádza predovšetkým na hodinách **občianskej náuky**, ale občas aj v rámci etiky či dejepisu.
- Obohatenie o témy ľudských práv počas vyučovania deklarovali vo vyššej miere dievčatá a podľa kraja najmä respondenti z Trenčianskeho a Banskobystrického, najmenej z Košického kraja.
- V porovnaní s predchádzajúcimi zisťovaniami (roky 2014, 2016, 2018) došlo k výraznému nárastu a možno konštatovať, že problematika ľudských práv a práv dieťaťa predstavuje významnú súčasť vyučovacieho procesu.

Porušovanie ľudských práv v školskom prostredí

- S porušením ľudských práv v škole sa podľa výpovedí respondentov **nestretli takmer dve tretiny žiakov a 5,4 %** volilo odpoveď **neviem**. Zaujímavé je zistenie, že výpovede respondentov základných aj stredných škôl o absencii porušenia práv v škole so zvyšovaním ročníka štúdia klesajú. Výsledky výskumu tak dokumentujú, že práve mladší respondenti v rámci oboch typov boli častejšie svedkami alebo obeťami porušenia práv dieťaťa v prostredí školy, aj keď rozdiely sú malé.
- Odpovede na **konkrétne typy porušenia ľudských práv** ukázali, že najviac oslovených uvádzalo **šikanovanie a popieranie možnosti vyjadriť svoj názor, teda porušenie práva na slobodu názoru a prejavu**. Za nimi nasledovala **diskriminácia a ponuka, predaj a užívanie drog**.
- Percento uvedené pri absencii porušenia práv je výrazne vyššie ako pri zisťovaní v roku 2018. Pravdepodobne to súvisí so situáciou v spoločnosti, kedy v prevažnej časti roku 2020 školy vzdelávali len dištančne, teda bez kontaktov žiakov v škole. Aj to je dôvod prečo respondenti vo vyššom percente deklarovali absenciu porušenia práv v škole. Súčasne sa zvýšil aj počet tých, ktorí vybrali odpoveď neviem.
- Na základe **porovnania typov porušenia práv v škole v analyzovanom výskume (rok 2020)** a vo **výskumoch realizovaných v rokoch 2007 až 2020** možno skonštatovať, že vo všetkých uvádzaných porušeníach zaznamenávame nárast. Výnimkou je len diskriminácia, ktoré zaznamenáva mierny pokles. Nemožnosť prejavovať svoj názor a šikanovanie predstavujú v celom sledovanom období najčastejšie uvádzané typy porušenia práv v školskom prostredí.
- Pri porušení práv v škole sa najčastejšie žiaci obracali na **učiteľa** a na **rodičov**. O niečo menej žiadali o pomoc **spolužiaka** alebo **kamaráta**. Zarážajúce je zistenie, že až **každý štvrtý** oslovený žiak základnej a strednej školy si problém **ponecháva pre seba**, nezdôverí sa s ním nikomu a nikoho nežiada o pomoc.

- Mladší žiaci častejšie ako stredoškooláci riešia situáciu s učiteľom, riaditeľom školy, rodičmi i súrodencami, žiaci stredných škôl zas viac so spolužiakmi, s kamarátmi, partnerom a výraznejšie priznávajú, že si problém ponechávajú len pre seba. Zatajovanie problému porušenia práv stúpa priamoúmerne s ročníkom štúdia.
- **Porovnaním údajov za všetky sledované roky výskumu** sa v poradí preferencie zistili identické výsledky u prvých dvoch osôb, na ktoré sa respondenti pri porušení práv v školskom prostredí obrátili. Žiaci základných a stredných škôl vo všetkých sledovaných rokoch vyhľadávali najčastejšie pomoc učiteľov a rodičov. Vysoké percento oslovených sa obracalo o pomoc aj na kamarátov a spolužiakov. V súčasnosti predstavuje zatajovanie porušenia ľudských práv piaty najčastejší spôsob riešenia porušenia práv v škole.
- Na otázku o spôsobe riešenia porušenia ľudských práv v škole učiteľmi uviedlo **7,0 %** respondentov, že pedagógovia **porušenie práv v škole neriešia**. Stále menej respondentov je presvedčených o tom, že učelia sa k problému porušenia ľudských práv a práv dieťaťa stavajú ľahostajne a situáciu prehliadajú a neriešia. A tak riešenie porušenia práv je stále viac bežnou praxou pedagógov pri porušení práv dieťaťa, pričom u oslovených žiakov výrazne dominuje slovný trest, pohovor a napomenutie.
- Z analyzovaných odpovedí najčastejšie uvádzaným spôsobom riešenia porušenia ľudských práv v škole zo strany učiteľov, je **slovné potrestanie vinníka spojené s napomenutím a pokarhaním**, za ktorými nasleduje **písomná poznámka**, prípadné **predvolanie rodičov do školy**.
- Z respondentov, ktorí porušenie práv v škole pripustili bolo takmer 40 % spokojných s jeho riešením. Približne každý piaty opýtaný však vyjadroval **nespokojnosť**, pričom však percento je mierne nižšie ako pri predchádzajúcom zisťovaní. Oslovení žiaci avšak najčastejšie volili ambivalentný, nerozhodný postoj.
- **Porovnaním údajov za sledované súbory žiakov základných a stredných škôl** vo vzťahu k hodnoteniu riešenia porušenia ľudských práv a práv dieťaťa v školskom prostredí sa zistilo, že zo súboru respondentov pripúšťajúcich porušenie ľudských práv v škole vyššiu mieru spokojnosti s jeho riešením vyjadrovali mladší žiaci. Stredoškooláci častejšie vo svojom hodnotení prezentovali nespokojnosť, ale najmä nerozhodný postoj – ani spokojný, ani nespokojný.
- Ak výsledky **porovnáme za sledované roky 2007, 2009, 2012, 2014, 2016, 2018 a 2020** na jednej strane zistíme všeobecný pokles ako spokojných, tak aj nespokojných žiakov a zároveň zníženie nerozhodného postoja u súčasných respondentov. Dôvodom je neustále sa zvyšujúci podiel tých, ktorí sa nestretli s porušením práv v škole.

Vzťahy v škole a v rodine

- Celkovú atmosféru v triede formujú nielen vzťahy medzi spolužiakmi, ale aj prístup učiteľov. Výsledky výskumu potvrdili, že väčšina oslovených žiakov základných a stredných škôl vníma **prístup väčšiny učiteľov ako partnerský** –

vyučovanie má charakter vzájomnej spolupráce, pričom percento je ešte vyššie ako pri predchádzajúcom zisťovaní. Vysoké zastúpenie v hodnotení prístupu učiteľov má aj **direktívny prístup**, označil ho takmer každý štvrtý skúmaný žiak.

- Zatiaľ čo dievčatá častejšie hodnotia prístup väčšiny učiteľov k žiakom ako partnerský, chlapci sa viac prikláňajú k direktívnemu prístupu učiteľov k žiakom. Rozdiely sú však minimálne.
- **Porovnanie údajov za súbor žiakov základných a stredných škôl** dokumentuje, že v oboch súboroch prevláda u väčšiny učiteľov partnerský prístup k žiakom, kedy vyučovanie má charakter vzájomnej spolupráce. Hoci výraznejšie sa prejavuje na vyššom stupni vzdelania, aj v základných školách takýto prístup prezentovalo takmer 70 % oslovených. Odlišná situácia je pri direktívnom prístupe pedagógov.
- **Za celé obdobie skúmania (roky 2007 až 2020)** sa zistil pozitívny trend vo vzťahoch učiteľ – žiak. Neustále sa zvyšuje podiel partnerského prístupu učiteľov k žiakom a súčasne dochádza k znižovaniu direktívneho prístupu.
- Spolu s mapovaním celkovej atmosféry v škole a triede sme vo výskume zisťovali aj vzťahy v rodine a prístup rodičov. Prevažná väčšina respondentov základných a stredných škôl, až **84,9 %**, hodnotí **prístup rodičov ako demokratický, 7,8 %** ako **liberálny** a **7,3 %** ho vníma ako **autoritatívny**.
- Respondenti základných, aj stredných škôl vnímajú vo väčšine prípadov prístup rodičov ako demokratický. Výraznejšie sa prejavuje u stredoškolákov. Zaujímavé je zistenie, že liberálny prístup rodičov založený na slobode s plnou zodpovednosťou za vlastné činy prezentovali viac mladší žiaci rovnako ako autoritatívny prístup rodičov k nim, rozdiel je však len minimálny. Táto skutočnosť korešponduje so zákonitostami vyplývajúcimi z veku respondentov.
- Na základe **porovnania výsledkov s údajmi z rokov 2007, 2009, 2012, 2014, 2016, 2018 a 2020** možno vidieť, že za celé sledované obdobie zisťovania má v názoroch oslovených žiakov základných a stredných škôl výraznú prevahu vnímanie demokratického prístupu rodičov k deťom, ktoré v súčasnosti spolu s výsledkom predchádzajúceho zisťovania dosahuje najvyššiu hodnotu za celé obdobie. Na druhej strane tak ako sa mierne zvyšuje liberálny prístup rodičov k deťom, tak klesá autoritatívny prístup a v súčasnosti dosahuje v názoroch respondentov najnižší podiel.

Porušenie ľudských práv v rodinnom prostredí

- V súbore respondentov pripúšťajúcich porušovanie ľudských práv a práv dieťaťa v rodine necelá polovica deklarovala **popieranie práva na vlastný názor** a necelá tretina **nedostatok súkromia a voľnosti**. Každý desiaty oslovený poukazoval aj na **diskrimináciu v rodine a telesné tresty**.
- Respondenti sa najčastejšie obracali o pomoc pri riešení problému porušenia ľudských práv a práv dieťaťa v rodinnom prostredí na **rodičov**, prípadne sa zdôverili **kamarátom**. Takmer **každý tretí** oslovený si však **problém nechal pre seba a nezdôveril sa s ním**, a teda ho prostredníctvom iných osôb ani neriešil.

- **Porovnaním výsledkov (rok 2020) s údajmi z predchádzajúcich zisťovaní** sa zistilo, že súčasní žiaci pri riešení porušenia práv v rodine menej vyhľadávajú pomoc u učiteľa v škole, viac u rodičov, súrodencov či kamarátov.
- Súčasne s mapovaním porušenia ľudských práv a práv dieťaťa v školskom a rodinnom prostredí sme zisťovali aj **názory skúmaných žiakov na trestanie detí**. Všeobecne možno konštatovať, že mladí ľudia **direktívne odmietajú tresty** v škole, aj v rodine. Až tri štvrtiny oslovených žiakov trestanie v rodine **odmietlo**, pričom takmer **tretina** sa domnieva, že tresty by sa vo výchove **skôr nemali používať** a 45,0 % ich jednoznačne odmieta. Kladný postoj k otázke trestania v rodine malo necelých 15 % skúmaných, pričom 4,1 % prezentovalo jednoznačné používanie trestov.
- **O spoluprácu rodiny a školy pri riešení porušovania ľudských práv** má záujem takmer každý druhý respondent. Tretina z nich deklarovala ľahostajný postoj s odpoveďou „je mi to jedno“ a existujúcu spoluprácu uviedlo vyše 14 % oslovených žiakov.

SÚHRN a ODPORÚČANIA DO PRAXE

Výsledky výskumu ukázali, že v oblasti právneho vedomia žiakov základných a stredných škôl skúmaných ročníkov až vyše dve pätiny z nich neuviedli žiadne práva. Aj to vypovedá o výraznej potrebe zintenzívniť výučbu ľudských práv, začleňovať ľudskoprávne témy do jednotlivých učebných predmetov a formovať tak správanie a postoje žiakov v reálnom živote. Pre tých, ktorí vedeli konkretizovať konkrétne práva pre deti sú najznámejšie právo na vzdelanie, právo na slobodu prejavu, slobodu náboženstva a prístupu k informáciám a právo na výchovu, starostlivosť rodičov a rodinu. Dohovor o právach dieťaťa ako základný dokument o právach dieťaťa pozná len necelá pätina respondentov. Podiel tých, ktorí spomínaný dokument nepoznajú je dokonca najvyšší za všetky sledované výskumné roky. Pri získavaní informácií o právach dieťaťa sa žiaci najčastejšie obracali na učiteľov, rodičov a taktiež získavali informácie z médií. Významným zdrojom je aj internet, ktorý uviedla štvrtina žiakov. S témou ľudských práv sa na vyučovaní stretlo vyše 76 %, čo je jednoznačne najvyššia hodnota za všetky skúmané roky. Stále je tu však štvrtina tých, ktorí v procese výučby neboli oboznámení s obsahom ľudských práv, alebo o tom nevedia. Podľa predpokladov je hlavným vyučovacím predmetom o ľudských právach občianska náuka, no táto téma sa v menšej miere preberá aj na etike či dejepise. Skúmanie porušenia ľudských práv v školskom prostredí ukázalo, že takúto skúsenosť deklarovala takmer tretina respondentov. Najviac uvádzané typy bolo šikanovanie, porušenie práva na slobodu názoru a prejavu, ako aj diskriminácia. Pri porušení práv v škole sa žiaci v najvyššej miere obracali pri riešení tohto problému na učiteľov, rodičov alebo na spolužiaka, alebo na kamaráta. Znepokojujúce je, že až štvrtina žiakov sa nikomu nezdôverila a problém si nechala pre seba. Žiaci sa taktiež vyjadrili, že pri riešení porušenia práv 7 % učiteľov daný problém neriešilo. Najčastejší spôsob riešenia predstavujú slovné tresty pre vinníka, za ktorým nasleduje poznámka, resp. predvolanie rodičov do školy.

Spokojnosť s riešením porušenia ľudských práv uviedla vyše tretina respondentov, avšak vyše 40 % sa priklonilo k ambivalentnému postojú (ani spokojný, ani nespokojný). Riešenie oznámeného porušenia práv zo strany rodičov predstavovalo najmä spoluprácu s vedením školy a s učiteľmi, ako aj riešenie problému vo vnútri rodiny. Takmer každý desiaty žiak rodičom o porušení nepovedal. V rodinnom prostredí je v porovnaní so školským lepšia situácia s porušovaním ľudských práv, pretože túto skutočnosť potvrdilo menej ako 7 % respondentov. Ukázalo sa, že v rodine majú žiaci najčastejšie problém s nemožnosťou prejavíť svoj názor, s nedostatkom súkromia/voľnosti a s diskrimináciou. Z tých, ktorí priznali porušenie práv v rodine takmer každý desiaty respondent zažil fyzické tresty. Sú to predovšetkým rodičia a kamaráti, s ktorými žiaci riešia tento typ problému v rodine. Podobne ako v školskom prostredí, aj v rodinnom je vysoký podiel tých, ktorí to s nikým neriešia –takmer tretina. Miera spokojnosti predstavuje aj tu vyše tretinu respondentov a štvrtina je nerozhodných s neutrálnou odpoveďou. Názory žiakov na trestanie detí v rodine je väčšinou odmietavé. Proti trestaniu je takmer 75 % z nich. Záujem zo strany žiakov o spoluprácu rodiny a školy pri riešení porušovania ľudských práv je evidentný, pretože to deklaroval takmer každý druhý respondent a naopak, nezáujem nepredstavoval ani desatinu z nich. Aj keď existujúcu spoluprácu potvrdilo vyššie percento žiakov ako pri poslednom výskume, stále je tento podiel pomerne nízky (14,1 %).

Na základe získaných výsledkov výskumu možno uviesť tieto odporúčania do praxe:

- poskytnúť vzdelávaniu k ľudským právam v školách väčší priestor s dôrazom na praktickú stránku a využitie v bežnom živote,
- pri vzdelávaní žiakov o téme ľudských práv používať inovatívne metódy a interakčný spôsob (zážitkové metódy, zapojenie žiakov do aktivít a programov organizovaných školou, resp. spolupráca s inými školami či organizáciami),
- pre výučbu ľudských práv zabezpečiť dostatok kvalitného materiálu,
- klásť dôraz a opodstatnenosť výchovy a vzdelávaniu k ľudským právam ako nástroj na prevenciu pred ich porušovaním,
- zefektívniť a zlepšiť spoluprácu školy a rodiny v oblasti porušovania ľudských práv.

LITERATÚRA

BAGALOVÁ, L. – GOGOLOVÁ, D.: Ľudské práva a zručnosti potrebné na ich uplatnenie. Bratislava: ŠPÚ, 2007, ISBN 978-80-89225-26-2

BIELIKOVÁ, M. – RUNA, T.: Vzdelávanie a rešpektovanie ľudských práv v škole a v rodine (záverečná správa z výskumu). Bratislava: CVTI SR, 2021, 80 s.

KOMPASITO. Príručka výchovy a vzdelávania detí k ľudským právam – slovenská edícia. Bratislava: Iuventa, 2017.

Pedagogicko-organizačné pokyny na školský rok 2018/2019. Bratislava: MŠVVŠ SR, 2018.

Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the implementation of the Plan of Action for the UN Decade for Human Rights Education, www.unhcr.ch.

Názov: Vzdelávanie a rešpektovanie ľudských práv v škole a v rodine
Autori: Mgr. Marcela Bieliková, Mgr. Tomáš Runa
Vydavateľ a tlač: Centrum vedecko-technických informácií SR, Staré grunty 52,
842 44 Bratislava 4
Rok vydania: 2021
Náklad: 200 ks

ISBN 978-80-8240-018-5